

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**FİLİSTİN- İSRAİL BARIŞ SÜRECİ
VE
TÜRKİYE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZUHAL ÇALIK

MART- 2010

TRABZON

ONAY

Zuhal ÇALIK tarafından hazırlanan *Filistin- srail Barı Süreci ve Türkiye* adlı bu çalı ma *12.03.2010* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirli i* ile ba arılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası li kiler dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmi tir.

Prof. Dr. Hayati AKTA (Ba kan)

Prof. Dr. Mohammad ARAFAT (Danı man)

Doç. Dr. Abdülkadir TOPAL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ö retim üyelerine ait olduklarını onaylarım.... / 04/ 2010

Enstitü Müdürü
HAYDAR AKYAZI

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranı ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunuldu unu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalı mada orijinal olmayan her türlü kayna a eksiksiz atıf yapıldı ını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul etti imi beyan ediyorum.

Zuhal ÇALIK

09.04.2010

ÖNSÖZ

Günümüzde gündemden dü meylen ve daha da yerini koruyacak olan Ortado u Sorunu tarihsel bir sürecin sonucudur. Tarih boyunca güç dengelerinin mücadele sahnesi içinde yer alan Ortado u, jeo-stratejik ve jeopolitik konumundan dolayı günümüze kadar gelen ve daha da devam edecek olan di er sorunları da beraberinde getirmi tir. nceledi imizde, I. Dünya sava ı sonrası sömürge payla ımlarının merkezinde Ortado u yer almı , II. Dünya sava ı sonrası So uk Sava ı döneminde ABD-Sovyetler rekabetinin yo unla tı ı alt bölge Ortado u olmu , So uk Sava ı dönemi boyunca Sovyetler Birli i ve ABD'nin güç gösterisine maruz kalmı , So uk Sava ı sonrası dönemde de çeki melerin oda ı olmayı sürdürmektedir. Ortado u sorunu sadece srail Devleti'nin kurulması ve sonrasında ortaya çıkan bölgesel olaylardan ibaret olmasa da bu çalı mada Filistin- srail Çatı ması ve So uk dönemi ve sonrası barı sürecine de inilmi tir. Ayrıca tamamlayıcı olması açısından bölgesel bir güç olan Türkiye'nin barı sürecine etkisi de konu alınmı tır.

Tezin hazırlanması sırasında, Uluslararası ili kiler alanının en karma ık konularından birisi olan Filistin Sorunu'nun ara tırmasında yararlanabilece im kaynaklar konusunda bilgi vererek ve çalı malarımın özetlerini de erlendirerek rehberlik eden de erli Tez Danı man Hocam, Prof. Dr. Mohammed Arafat'a ve maddi manevi destekleriyle bana güç veren kıymetli anneme, babama ve karde lerime sonsuz te ekkür ederim. Ayrıca benden sonsuz ilgi ve deste ini esirgemeyen Sevgili halam ve eni teme, hiçbir zaman benden umudunu kesmeyen ablam Seçil Sezen Sarı'ya, her zaman yanımda olduklarını bildi im arkada larım Sibel Alkan ve Burcu Canayakın'a te ekkürü borç bilirim.

Saygılarımla...

Zuhal ÇALIK

Trabzon, 2010

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	IV
Ç NDEK LER.....	V
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR L STES	XI
G R	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİLİSTİN SORUNU'NUN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	6-30
1.1. Coğrafi Yapı	6
1.2. Sorunun Tarihsel Geli imi.....	6
1.3. Filistin Sorunu'nun Uluslararasılaşması	15
1.3.1. BM'in Taksim Kararı	15
1.3.2. Türkiye'nin Karara Tutumu	19
1.3.3. İsrail Devleti'nin Kuruluşu 1948 – 1949 Arap – İsrail Sava ı ve Türkiye	19
1.3.3.1. İsrail Devletinin Kuruluşu	19
1.3.3.2. Sava ın Çıkması.....	21
1.3.3.3. Sava ın Sonucu.....	24
1.3.3.4. Türkiye'nin Tutumu.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE FİLİSTİN-İSRAİL SORUNUNDA UYUŞMAZLIKLAR, BARIŞ SÜRECİ VE TÜRKİYE.....	31-63
2.1. So uk Sava Dönemi Filistin Sorunu'nda Geli meler	31
2.2. 1967 Sava ı ve Filistin Sorunu'nun Mülteci Sorununa Dönüşmesi.....	32

2.2.1. 1967 Sava ı Öncesi Genel Konjonktür ve Geli meler.....	32
2.2.2. 1967 Sava ının Sonuçları.....	35
2.2.2.1.BM Güvenlik Konseyi'nin 242 Sayılı Kararı	36
2.2.2.2.BM'nin 21 Mayıs 1968 Tarihli 252 Sayılı Kudüs Kararı.....	37
2.3.Filistin Ulusal Hareketinin Olu umu	38
2.4.1967-1979 Yılları Arasında Uluslararası Alanda Filistin Sorunu'ndaki Geli meler.....	39
2.4.1. Barı Giri imleri.....	42
2.4.1.1. 1967- 1979 Dönemi Barı Giri imleri	42
2.4.1.1.1. Camp David Antla ması	42
2.4.1.2. 1980-1990 Yılları Arasında Filistin Sorunu ve Çözüm Çabaları. 47	
2.5. Filistin ntifadası ve Barı Sürecine Etkileri.....	51
2.5.1. ntifada'nın Ortaya Çıkı ı ve Geli imi.....	51
2.5.2. ntifada'nın Sonuçları ve Barı Sürecine Etkileri	52
2.5.3.1980'lerin Sonlarında ntifada Süreci çinde Ortaya Çıkan Barı Giri imleri.....	53
2.6. So uk Sava Dönemi Filistin Sorununda Türkiye'nin Politikası	55
2.6.1. So uk Sava ve Güvenlik A ırlıklı Dı Politika	55
2.6.2. 1964-80 Dı Politikanın Çe itlenmesi	57
2.6.3. Yeni Denge Arayı ları ve Filistin Sorunu (1980-90)	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE FİLİSTİN-İSRAİL SORUNUNDA UYUŞMAZLIKLAR, BARIŞ SÜRECİ VE TÜRKİYE.....	64-124
3.1. So uk Sava Sonrası Dönemde Barı Süreci	64
3.2. Madrid Konferansı.....	67
3.3. Oslo I Anla ması.....	70
3.3.1. Tanıma Anla ması	70
3.3.2. lkeler Anla ması	71
3.3.3. Oslo Sürecine Tepkiler	72
3.3.4. Filistin- srail Ekseninde lerleme.....	73
3.3.4.1. Gazze-Eriha Anla ması.....	73

3.3.4.2. Oslo II Anlaşması	74
3.3.5. Barışın Önündeki Engeller, Beklentiler ve Sorunlar	76
3.4. Hebron Protokolü.....	77
3.5. Wye Memorandumu	79
3.6. İsrail El-İçerisi (II. Wye)	81
3.7. Camp David II. Zirvesi	82
3.8. II. Intifada ve Askıya Alınan Barış	84
3.9. Taba Girişimi (2001)	86
3.10. Mitchell Komisyonu ve Tenet Planı	86
3.11. Arafat Kuşatma Altında (29 Mart 2002)	88
3.12. Bush Planı (Haziran 2002)	90
3.13. Yol Haritası (2003)	90
3.14. Cenevre Deklarasyonu.....	94
3.15. Barış Önüne Çekilen DUVAR.....	95
3.16. Gazze'den Geri Çekilme.....	97
3.17. HAMAS'ın Seçim Zaferi ve Barış Süreci (25 Ocak 2006)	98
3.17.1. HAMAS'ın Doğuşu ve Kuruluşu	98
3.17.2. HAMAS'ın Barış Sürecine Yaklaşımı.....	99
3.17.3. 2006 Seçimleri	99
3.17.3.1. İktidara Getiren Sebepler	100
3.17.3.2. Seçim Zaferi Sonrası Filistin	101
3.18. Annapolis Görüşmeleri (2007)	102
3.19. Gazze'nin İşgali (2008)	104
3.20. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri ve Türkiye'nin Barış Sürecindeki Konumu	105
3.20.1. 1990-2000 Arası Dönemde Türkiye'nin Politikası.....	105
3.20.1.1. Ortadoğu Barış Süreci'nde Türkiye'nin Dışlanması	106
3.20.1.2. Oslo ve II. Intifada Süreci Gelişmelerinde Türkiye	107
3.20.2. 2000-2008 Arası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri ve Türkiye'nin Barış Sürecindeki Konumu.....	108
3.20.2.1. İstanbul'da Yaşanan Sinagog saldırıları	109
3.20.2.2. İsrail'in Filistin'e Yönelik Saldırıları ve Türkiye'nin Tepkisi.....	111
3.20.2.3. Ehud Olmert'in Türkiye Ziyareti ve Randevu Krizi	113

3.20.2.4. İlişkilerin Normal Düzeyine Çekilmesi.....	113
3.20.2.5. İsrail'in Gazze'den Çekilmesine Türkiye'nin Tutumu.....	116
3.20.2.6. HAMAS'ın Türkiye'yi Ziyareti.....	116
3.20.2.7. Annapolis görüşmelerinde Türkiye'nin rolü	118
3.20.2.8. Gazze'nin işgaline Türkiye'nin Tepkisi.....	119
3.20.2.9. Davos Krizi.....	120
3.20.2.10. Anadolu Kartalı Tatbikatı.....	122
SONUÇ VE ÖNERİLER	125-128
YARARLANILAN KAYNAKLAR	129
HARİTALAR.....	143
ÖZGEÇMİŞ	145

ÖZET

Osmanlı imparatorluğunun da ımla dönemiyle, Filistinliler sömürgecilik, sürgün, askeri i gal ve bu süreci izleyen kendi kaderini tayin etme hakkını elde etme mücadelesine girmişlerdir. Yahudiler ise dünyanın her yanında yüzyıllar süren zulmün ardından atalarının topraklarına geri dönüş, barış ve güvenlik getirmemişlerdir. Uzun yıllar süregelen ve halen de devam eden çözüm arayışları ço u zaman Filistin- srail sorununu içinden daha da fazla çıkılmaz bir hale sokmuştur.

Uluslararası ilişkilerde genel olarak Arap- srail çatışması özelinde ise Filistin sorunu Yirminci Yüzyılın en karmaşık sorunudur. Filistin sorunu Yirminci Yüzyılın ikinci yarısından sonra so vuk savaşı ile birlikte bölgesel bir sorun olmaktan çıkarak uluslararası bir sorun haline gelmiştir. srail devletinin Ortado u co rafyasında kurulmasıyla çatışma boyutuna ulaşan Filistin sorunu, bugünde çözülmeyi bekleyen bir dü ümdür.

Anahtar Kelimeler: Barış Süreci, srail, Filistin, Türkiye

ABSTRACT

With the breakup of the Ottoman Empire, Palestinians gained the right of colonialism, exiling, military occupation and the right of determining their own destiny. And for Jewish returning back to their ancestors' land after a tyranny that lasted for hundreds of years, did not bring peace and security. The attempts that have been realized and still being realized to find a solution Palestine-Israel problem, made it even more complex and problematic.

In international relations the Arab-Israeli problem and specifically Palestine problem is the most complex issue of 20th century. The Palestine problem turn into an international problem from a regional problem with the cold war after the second half of 20th century. The Palestine problem which became rather a conflict with the settlement of Israel state in the Middle East region, is still a dilemma awaiting to be resolved today.

Key Words: Peace Process, Israel, Palestine, Turkey

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB : Avrupa Birli i
- ABD : Amerika Birle ik Devletleri
- AT : Avrupa Toplulu u
- BM : Birle mi Milletler
- BMGK : Birle mi Milletler Güvenlik Konseyi
- Bkz. : Bakınız
- Çev. : Çeviren
- FHKC : Filistin Halk Kurtulu Cephesi
- FKÖ : Filistin Kurtulu Örgütü
- FÖY : Filistin Özerk Yönetimi
- HAMAS : Harakat al- Muqawamah al- slamiyya (slami Direni Hareketi)
- NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Te kilatı
- SF : Sayfa
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birli i
- ty : Tarih yok
- yy : Yer yok
- UAD : Uluslararası Adalet Divanı
- UNRWA : United Nations Relief and Work Agency (for Palestine Refugees in the Near East) (Birle mi Milletler Mültecilere Yardım Te kilatı - Yakın Do u Filistin Mültecileri için)
- UNSCOP : United Nations Special Committee on Palestine (Birle mi Milletler Filistin Özel Komitesi)

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısını en somut şekilde gösteren sorunların başında Filistin Sorunu'nu gelmektedir. Filistin Sorunu'nun doğuşunda ilk Siyonist Kongre'nin toplanması, İngiltere'nin yayınladığı Balfour Deklarasyonu, İngiltere'nin Filistin'i işgali ve manda dönemi sonrası İsrail Devleti'nin kuruluşu, problemin dönüm noktalarını oluşturmaktadır. Siyonist Kongrelerle Filistin'e Yahudi göçleri sistemli bir şekilde organize edilmiş, İngiltere'nin Balfour Deklarasyonu'yla Filistin'de "Ulusal Yahudi Yurdu" oluşturulması planı açıklanmış, manda dönemi boyunca gerek Yahudi göçlerini kısıtlanmayarak gerekse Yahudilerin Filistin'de devlet kurabilecekleri altyapıları oluşturularak İsrail Devleti'nin kuruluşu için adımlar atılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan çift kutuplu dünya dengesi, Arapların Filistin'de kendi devletlerini kurmasına izin vermeyecek bir güç yapılanması ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD Ortadoğu'daki çıkarlarını korumada ileri karakol rolünü üstlenen İsrail'i kayıtsız şartsız desteklerken, diğer süper güç Sovyetler Birliği Arapları destekliyor gibi görünmesine rağmen Filistin Sorunu'na Arapları kendisine bağımlılaştıracak siyasi bir argüman olarak yaklaşmış, sorunun devamının Ortadoğu'da hareket alanını genişletmesini sağlaması nedeniyle sorunun sürüncemede kalması stratejisini benimsemiştir.

Soğuk Savaş döneminin bitiminde Dünya statükosu değişmiş, eski düzenin parametrelerinden yeni döneme geçişte ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" söylemi düzenlemelerinin ilk sırasında Ortadoğu Sorunları genelinde Filistin Sorunu yer almıştır. Körfez Savaşı sonrası imzalanan Oslo Antlaşması, 1967'deki BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı Kararı'ndan itibaren, değişik uluslararası platformlarda vurgulanan Filistin Sorunu'na kalıcı ve adil bir çözüm çerçevesi getirmemiştir. Bununla birlikte Filistin iç siyasetinde bölünmeye yol açmıştır. İsrail tarafında ise güvenlik getirmediğine inanılan bir barış halktan destek bulamamıştır. 1996 İsrail seçimlerinde İsrail halkının barışın mimarlarından İmon Peres'i güvenilmez bularak barış sürecine karşı olan Likud Partisi

lideri Netanyahu'yu iktidara getirmesi, sraile halkının antla mayı reddetmesi olarak yorumlanmı ve Netanyahu ile birlikte barı süreci askıya alınmaya ba lanmı tır. sraile'in güvenli i iddiasının tersine güvenli in daha kötüye gitmesine yol açan Netanyahu'nun yerine 1999 seçimlerinde barı misyonuyla seçilen Ehud Barak'ın Ba bakanlı ı döneminin kritik geli mesi, ABD Ba kanı Clinton'un ba kanlı ının son aylarında, Clinton'un arabuluculu uyla Barak ve Arafat'ın bir araya geldi i 2000 Yazındaki Camp David görüşmelerinde antla maya yakla lmasına ra men görüşmelerin Kudüs üzerinde tıkanması görüşmelerin kesilmesine neden olmu tur. 28 Eylül 2000'de Likud lideri aron'un Mescid-i Aksayı provokatif ziyareti sonrasında II. ntifada'nın ba laması ve arkasından 2001 ubatındaki sraile seçimlerinde Ariel aron'un liderli indeki Likud Partisi'nin büyük ortaklı ında kurulan sraile tarihinin en sa sraile Hükümeti'nin kurulmasından bugüne barı sürecinin tamamen askıya alındı ı bir süreç ya anmı tır.

ABD' de gerçekle en 11 Eylül saldırılarının ardından ilan edilen “ terörizm'e kar ı sava ” argümanı, sraile'e bir koz vermi tir. Mart 2002'de Filistin yönetimine ait bölgede saldırılar ba lamı , kentlerin altyapısı çökertilmi tir. Temmuz 2002'de ABD Ba kanı Bush tarafından “yol haritası” planı açıklanmı tır. Yol haritası planıyla “iki devletli” bir çözüm planı sunulmu tur. Anla maya göre sraile'in 28 Eylül 2000'den itibaren i gal etti i topraklardan çekilmesi öngörülmesine ra men, sraile yeni Yahudi yerle im birimleri in a etmeye devam etti i gibi sekiz metre yüksekli inde ve 730 km. uzunlu unda olması planlanan, Batı eria bölgesini tamamen tecrit altına alan “duvar” projesini uygulamaya koymu tur. 2004 yılında Arafat'ın ölümüyle birlikte, FKÖ liderli ine Mahmud Abbas getirilmı tir. 2005 Ocak ayında yapılan seçimler sonucunda ise Mahmud Abbas Filistin Özerk Yönetiminin ba kanlı ına getirilmı tir. sraile yönetiminde ise Ariel aron Gazze'den çekilme planını yürürlü e koymu , Gazze'de bulunan yerle imciler bölgeden uzakla tırlmı tır. Ocak ayında beyin kanaması geçiren Ariel aron'un yerine gelen Ehud Olmert geçmi tir. Filistin'de ise Ocak ayında yapılan seçimlerden HAMAS ezici zaferle çıkmı ve tek ba ına hükümet kurmu tur. HAMAS'ın iktidara geçmesiyle, sraile'in var olma hakkını tanınması ve iddeti reddetmesi gerekçe gösterilerek baskı altına alınmı ve uluslararası ambargo uygulanmı tır. Mali yardımların durmasıyla, kamu çalı anlarının maa larını bile ödeyemez hale gelen HAMAS ile El-Fetih arasında gerilim tırmanmı ve iç sava ın e i ine gelmi tir. Bunun üzerine devreye giren aracılarn i birli i ile HAMAS ve El Fetih'in ulusal birlik hükümeti kurması üzerinde anla maya varılmı ancak uzun ömürlü

olmamı tır. HAMAS Gazze’de hükümet kurarken, Mahmud Abbas ise, Batı eria’yı kontrol edebilen bir hükümet kurmu tur.

2007 yılında ABD Ba kanı George Bush, temmuz ayı ortalarında srail ile Filistin arasında tekrar barı görü melerinin ba latılmasını sa lamak amacıyla uluslararası bir toplantı yapılması ça rısında bulunmu tur. 27 Kasım’da Annapolis görü mesiyle, 1991’deki Madrid Barı Konferansı ve 1993’teki Oslo Süreci’nden bu yana, srail-Filistin sorununu kapsamlı bir ekilde çözmeyi hedefleyen bir toplantı gerçekte memi tir. Bu barı giri iminin kendisinden önce gelenlerden önemli bir farkı Arap ülkelerinin katılımı olmu tur. srail’i tanımayan Suriye ve Suudi Arabistan gibi pek çok Arap ülkesi, ilk defa bu kadar yüksek düzeyli bir toplantıda, sraili yetkililerle aynı ortamda bulunmayı kabul etmi tir. Annapolis görü mesiyle her iki taraf arasında güven ortamı sa lanılmaya çalı ılsa da görü meler sonucunda nihai bir karar alınamamı tır. 27 Aralık 2008 günü srail uçaklarının Gazze’yi vurmasıyla ba layan ve 4 Ocak 2009’da srail ordusunun kara operasyonu ile yeni bir a amaya giren olaylar sonucunda tüm dünyanın dikkatlerinin yeniden Ortado u’ya çevrilmesine neden olmu tur.

Türk- srail ili kilerine baktı ımızda ise; iki ülke arasında tarihsel bir çatı ma olmadı ı gibi çok eski tarihlere dayanan bir dostlu un olması da bu i birli inde önemli rol oynamı tır. 1492 yılında spanyol engizisyonu ve kinci Dünya Savası’nda da Nazi zulmünden kaçan Yahudilere dünyada kucak açan tek devlet Türkler olmu tur. Türkiye ve srail’in Ortado u’da nüfusu üç yüz milyona yakla an Arap ço unluktan olmamaları ve bölgede demokrasi ile yönetilen iki ülke olması da bu ili kiyi geli tiren önemli unsurlar arasındadır.

Türkiye’nin Filistin - srail arasında barı sürecindeki adımlarına baktı ımızda ise, iki ülke arasında bir köprü olmaya çalı mı ve çatı maların son bulması için çözüm yolları aramaktan geri durmamı tır. Bölgede etkin bir güç oldu unun farkında olan Türkiye her iki ülkeye e it uzaklıkta davranmaya özen göstermi tir. Örne in; Türkiye - srail Stratejik birli i’nin geli mesiyle birlikte Araplar tarafından Türkiye iddetle tenkit edilmi , Müslüman bir ülke olarak Türkiye’nin “Filistin Davası”na ihanet etti i her fırsatta dile getirilmi tir. Türkiye Arapların bu tepkilerine ra men srail’le olan ili kilerini kesmemi tir.

Türkiye yine aynı dönemde Araplar ile de siyasi ve ticari ilişkiler geli tirerek bir anlamda denge politikası uyguladı tır.

Ancak ABD'nin 2003 yılında Irak'ı i gal etmesi ile ba layan süreç içerisinde Türkiye ve srail politikaları, özellikle Irak'taki Kürt olumu ve srail'in Filistin'e yönelik uygulamaları yüzünden kar ı kar ıya gelmeye ba lamı tır. ki ülke üst düzey yöneticileri zaman zaman di er tarafı suçlayıcı söylemlerde bulunmu lardır. Uluslararası ilişkilerde, ülke dostluklarından ziyade ülke çıkar ve menfaatlerinin ön planda oldu u tartışılmaz bir gerçektir. Türkiye ve srail'in Ortado u co rafyasında 1996 yılında ba latılmı oldukları stratejik birli i, ba langıcından günümüze kadar olan zaman dilimi içerisinde ini li çıkılı lı bir süreç izlemi tir. Ancak bu ilişkinin her iki ülke açısından da çok önemli oldu unun ve devam etti inin en büyük göstergesi hiçbir zaman kopma noktasına gelmemi olmasıdır. İlişkilerin kötüye gitti i durumlarda iki ülkede gerekli yer ve zamanda geri adım atmasını bilmi tir.

Bu çalışmada, srail Devleti'nin kurulma a amasına kadar olan bölgede meydana gelen olaylar de erlendirilmi , srail Devleti'nin kurulu a aması ve sonrasında srail ve Filistin arasındaki sorunların, barı çabalarının önündeki imkan ve engellerin tanımlanması yapılmaya çalışılmı , son olarak Türkiye'nin barı sürecindeki konumu ele alınmaya çalışılmı tır.

Bu ara tırma 4 bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, Filistin sorununun tarihi ele alınmı ve zaman içerisinde srail devletinin kurulmasıyla birlikte yaşanan Arap - srail çatışmasından bahsedilmi , ardından Türkiye'nin yaşanan olaylar kar ısındaki tutumu ele alınmı tır.

İkinci bölümde, So uk Sava döneminde Filistin – srail sorunundaki uyu mazlık ve barı süreci ele alınmı , Türkiye'nin tutumu incelenmi tir.

Üçüncü bölümde ise So uk Sava sonrası dönemde Filistin - srail sorunundaki gelişmeler ve barı süreci ele alınmı tır.

Bu ara tırma büyük ölçüde literatüre ve kütüphane çalı malarına dayandırılmı tır. Yazılı kaynaklardan toplanan bilgiler, bir ara tırma planı çerçevesinde düzenlenmi tir. Sözlü, yazılı basın ve internetten de önemli ölçüde yararlanılmı tır.

Ara tırmada bilimsel dürüstlük ve güvenilirli i sa lamak amacıyla yararlanılan kaynaklar gösterilmi , kaynaklardan toplanan bilgiler do rultusunda objektif yorum ve açıklamalar belli bir ölçü içerisinde yapılmı tır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİLİSTİN SORUNUN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. Coğrafi Yapı

Filistin, kuzeyde Suriye ve Lübnan, batıda Akdeniz, güneyde Mısır'a ait Sina Çölü, Akabe Körfezi ve doğuda Ürdün ile çevrilmiştir (Özmen, 2001: 21). 01 Eylül 1922'de manda yönetiminde oluşturulan Filistin sınırlarına bakıldığında; kuzeyde Akdeniz kıyısında Ra'sal-Makura'dan, kuzeydoğuda Banyas'a uzayan bir çizgi, buradan güneye dönerek Taberiye Gölü, Yeria Nehri ve Sildi'l-Arilba ve Ölü Deniz'den Akabe Körfezi'ne uzanmakta ve oradan da kuzeybatıya dönerek Akdeniz kıyısında Han Yunus, güneyinde Tell Refah'a ulaşmaktadır (Armaoğlu, 1989: 5).

Bu coğrafya, tarih öncesi devirlerden itibaren, çeşitli kavimlerin göçlerle ve istilalarla gelip buraya yerleşmesine maruz bırakılmıştır. Bu durumun en önemli sebebi, bölgenin Arap coğrafyası içinde sahip olduğu zengin ve stratejik konum ve bunun yanında üç büyük ilahi dinin gerek ortaya çıkması, gerekse gelişmesinde oynadığı rol ve barındırdığı kutsal olan yerlerdir (Okuyan, 2008: 141).

1.2. Sorunun Tarihsel Gelişimi

İsrailoğullarının tarihteki ilk devleti yaklaşık M.Ö. 1030 yılında Hz. Davut döneminde kurulmuştur. Hz. Süleyman'ın ölümünden 70 yıl sonra M.Ö. 930'da devlet ikiye bölünmüştür. Kuzeydeki İsrail krallığı M.Ö. 722 yılında Asurlular tarafından, güneydeki Yahuda devleti ise M.Ö. 589 yılında Babilliler tarafından yıkılmıştır (Arı, 2004: 36).

İsrailoğulları'nın devletleri yıkılması ile birlikte sürgün hayatını yaşamaya başlamışlardır. Fakat diaspora'da denilen Filistin'den dünyanın dört bir tarafına dağılıma ise M.S. 70 yılında Roma İmparatorluğu döneminde başlamıştır (Arı, 2004: 18). Bu

tarihten sonra Yahudiler, srail Devleti kuruluncaya kadar dünyanın de i ik yerlerinde farklı devlet ve ya imparatorlukların altında ya amlarını sürdürmeye devam etmi lerdir.

Filistin'in Hz. Ömer'in 637'de Yermük Sava ın'da Bizanslıları yenmesi ve bölgenin Müslümanların eline geçmesiyle birlikte bölgeye Yahudilerin yerle mesine izin verilmi tir. Ancak 1099'da Haçlıların bölgeyi i gal ederek burada Kudüs Latin Krallı ını kurması, bölgede Yahudi göçünün azalmasına neden olmu hatta büyük ço unlu unu bölgeyi terk etmesine yol açmı tır. 1187'de Selahaddin Eyyübi'nin Haçlıları yenmesiyle Yahudiler tekrar Filistin'e göç etmeye ba lamı lardır. Yahudiler, Eyyübilerden sonra bölgede denetimi ele geçiren Memluklar döneminde yine sıkıntılı bir dönem geçirmi olsalar da, Osmanlı mparatorlu unun 1517'de bölgeyi egemenli i altına almasıyla Avrupa ülkelerinden yeniden Kudüs'e göçler ba lamı tır (Arı, 2004: 112-113).

Yahudilerin siyasal olarak örgütlenmesi ve Kudüs'e göç etmesinde dünyadaki antisemitik olayların etkisi büyüktür. 1798 Fransız htılalıyla ortaya çıkan milliyetçilik akımı Yahudiler açısından büyük bir önem te kil etmektedir. Milliyetçilik akımı; bir taraftan Avrupa'daki antisemit hareketleri tetiklerken, di er taraftan da Yahudi kimli ini harekete geçirerek bir ulus olma bilincinin olu masına yol açmı tır (nat ve Di erleri, 2007: 40). Fransız devriminin sa ladı ı e itlikçi ilkeler ise Yahudi'lerin gettolara sıkı mı bir cemaat olma statüsünden siyasal haklara sahip bireyler olma statüsüne geçi sürecini ba latmı tır.

Yahudiler arasında milli duygularının uyanmasını sa layan milliyetçilik fikri ile gözler Kudüs'e çevrilmi tir. 19. yüzyılda Do u ve Orta Avrupa'da ortaya çıkan Siyonizm, Yahudiler' i hedef alan baskılara kar ı darmada ın ya ayan soyda larını ulusal bilinç etrafında birle tirmek ve Filistin'de ulusal bir Yahudi devleti kurmak amacıyla geli im göstermi tir. Kudüs ile e anlamlı olarak kullanılan Siyon sözcü ü, Kudüs'e hakim bir tepenin adıdır. Hz. Davud Kudüs'ü ba kent yaptı ı zaman bu tepe Kudüs için bir sembol olmu tur. Musevi tapına ının Babilliler tarafından yakılması ve Roma sürgünü sonrasında Yahudilerin dünyanın dört bir tarafına da ılması ile Filistin topraklarında tekrar toplanarak burada bir devlet kurma amacı Siyonizm olarak ifade edilmi tir (Kocaba , 1987: 93). Siyasi Siyonizm'in varolu gayesini olu turan Sion'a geri dönme ideali din kaynaklıdır. Siyonizm siyasi kararları Tevrat hükümleri do rultusunda almaya çalı mı tır. Yahudiler

için Filistin'e dönü özlemi 16. ve 17. yüzyıllarda Yahudilerin Filistin'e dönü ünü sa layacak önderler olduklarını iddia eden Mesihlerin ortaya çıkması ile zayıflamı , Batı Avrupa'da Haskala (aydınlanma) hareketinin ba laması ile birlikte Yahudilerin ya adıkları toplumla kayna maları bu özlemin etkisini azaltmı tır.

19. yüzyılda geli en milliyetçilik anlayı nın azınlıklar üzerinde uyandırdı ı etkiler ile birlikte Avrupa'da emperyalizm ile yo rularak canlanan anti-semitik hareketler, Yahudilerde bir kıvılcım olu turmu , Siyon'a dönü için Mesih'i beklemenin gerekli olmadı ı fikirleri ortaya atılmaya ba lanmı , Mesihçi Siyonizm'den Siyasal Siyonizm'e geçi dönemi bu geli meler ile birlikte ortaya çıkmı tır. Bu yüzden, 19. yüzyılda ortaya Yahudi ulusunun vatan bilincine vurgu yapan siyasi bir hareket olan Siyonizm dinden yola çıkmayıp, 19. Yüzyıl Avrupa milliyetçili inden do mu milliyetçi bir akımdır (Garaudy, 1996:18). 1882 yılında Zion'u Sevenler adlı örgütün giri imleri ile Filistin'de ilk Rus Yahudi yerle imleri kurulmu , bölgede Yahudi yerle iminin temelleri atılmı tı. Filistin'de Yahudi kolonisinin yerle tirilmesi ekinde ba layan Siyonist hareketin teorisyeni sayılan Yahudi kökenli gazeteci Theodor Herzl, Yahudi devletini kurma fikrini savunarak büyük devletleri bu harekete çeken bir kimlik olmu tur.

Örgütlenmi politik Siyonizm'in kurucusu Viyana'da e itim görmü Macaristanlı bir Yahudi olan Theodor Herzl'dir. Herzl, Dünyanın herhangi bir yerinde bir Yahudi devletinin kurulması görü ünü ortaya atmı tır. Bu görü ün kendisinde ortaya çıkması ise; 1894 yılında Dreyfus Hadisesindeki anti-semitizme ili kin unsurlardır (Taylor, 2001: 24). Bununla yalnızca bir Yahudi devletinin kurulmasıyla son bulaca ı inancındaydı. Bu yüzden aynı yıl Der Judenstaat (Yahudi Devleti) adlı bir kitap yazmı tır. Bu dü ünmesini gerçekle tirmek için Yahudi zenginlerinden yardım istemi ve onlara mektuplar göndermi tir. İlk ba vurdu u ki iler arasında Baron Hirsch vardır. Theodor Herzl,Baron Hirsch'e 'siz para Yahudimsiniz,ben ruh Yahudimsiyim' (Herzl, 1995: 23) demi tir. Bu görü me Herzl için ba arıyla sonuçlanmamı tır.

Herzl, görü ünün hayata geçirilmesi için büyük devletlerin arkasında olması gerekti inin bilmektedir. Bu yüzden imparatorluklarla ba lantılar kurar. Bu arada Osmanlı devletinin zor durumlar geçirdi ini bilmektedir ve Sultan Abdülhamit'le görü mek için istanbul'a gelir. Sultan ilk ba larda Herzl'in görü me teklifini kabul etmez. Ancak daha

sonra; Sultan Abdülhamit görü meyi kabul eder. Herzl, Sultana Filistin topraklarının kendilerine verilmesine kar ılık; Osmanlı devletinin dı borçlarının ödenmesi ve Ermeni sorununun giderilmesini teklif etmi tir.

Abdülhamit bunun üzerine “Mösyö Herzl, benim bir karı toprak vermem söz konusu olamaz. Zira istenen toprak bana ait de ildir. O,milletime aittir. Herhangi birisine vermek ve ya bizden koparılmasına razı olmaktansa, yeniden kanımızla yıkamayı tercih ederiz. Bu imparatorlu un hiçbir parçasını hiçbir kimseye veremem. Yahudiler imdilik paralarını biriktirsinler. Kim bilir, bir gün bu imparatorluk payla ılırsa, onlarda istediklerini belki de bir ey ödmeden elde edebilirler. Fakat ancak kadavramız payla ılır, canlı vücuttan parça koparılmasına müsaade edemem” (Herzl, 1995: 143) demi tir.

1897 yılında Herzl’in önderli inde Basel kentinde birinci Siyonist kongresi toplanmı tir. Kongrenin sonunda çıkan temel dü ünçe ise; “‘Siyonizm’in hedefi, Yahudiler için Filistin de kamu hukukuyla güvence altına alınmı bir vatan yaratmaktır’”(Taylor, 2001: 22).

Herzl toplantıda ‘devlet’ kelimesini kullanmaktan çekinmi tir. Ama topluluk önünde söylemedi i kelimenin ne anlatmak istedi ini öyle anlatmaktadır (Herzl, 1995: 129) :

Ben Bale’de Yahudi devletini tesis ettim. Ben bunu bugün yüksek sesle söylesem bütün dünyada bir kahkaha tufanı yükselir. Fakat bundan be sene sonra ise muhakkak herkes bunun böyle olmadı mı anlayacaktır. Çünkü devlet dedi imiz nesne, bir milletin, hatta ‘devlet benim ’diyebiliyorsa tek bir insanın iradesi üzerinde kurulur.

srail devleti kurulmadan önce politik Siyonizm’in önünde üç mesele vardır. Bunlar fiili bir devletin tesisini mümkün kılmak için Filistin’e yeterli oranda Yahudi’nin bilfiil giri i, Yahudi olmayan ulusların deste ini sa lama problemi ve Siyonist davaya Yahudilerin ço unlu unu kazanma meselesidir. 1897 senesinde politik Siyonizm hedefi ve politikaları tesis edilmi tir. Bu politikaların uygulama alanına konması amacıyla hedefe ula ma yollarını ara tırmak için bir idari yapı olu turulmu tur. Dünya Siyonist Organizasyonu bu amacı gerçekle tirilmek için kuruldu ve di er kongreler için zemin olu turmu tur (Hurewitz, 1956: 26).

I. Dünya sava ının ba lamasıyla Osmanlının durumu yani Filistin topraklarının gelece i belirsizle mi ve bu Siyonistler için bir dönüm noktası olmu tur. 1914 yılında Osmanlı mparatorlu u’nun sava a girmesi, Siyonist planlarının gerçekle mesi yolunda politik bir ortam sa lamı tir. Bu yüzden Siyonist örgütü ngiltere’ye yo unla mı tir.

Herzl'in ölmesiyle Rusyalı Yahudi bir kimyager olan Chaim Weizmann yeni Siyonist önder oldu ve Theodor Herzl'in görüşü olan örgüt tanınma ve kolonile tirme dü üncesini savunmu tur. Bu yüzden büyük devletlerin yardımının art oldu unu dü ünerek ngiliz önemli ahıslarla görüşü melere ba lamı tır.

ngiltere bu dönemde; Osmanlı mparatorlu u topraklarının Almanların eline geçece i endi esine kar ı, imparatorluk topraklarının güney ucuna sahip olarak Hindistan yolunun emniyetini sa lamayı planlamaktaydı. Afrika ile Asya arasında köprü olu turan Filistin, ngiltere'ye Mısır'dan Hindistan'a uzanan kara yolunun güvenli ini de sa lamaktaydı. 1916'da imzalanan Sykes-Picot Anla ması'nda Filistin'e milletlerarası bölge statüsü verilmi se de, Siyonistler Fransız mandasına kar ı çıkarak burada ngiliz mandasının kurulmasına çalı mı lardır. Ortado u'nun ekillenmesinde bir di er önemli belge olan Sykes-Picot anla masıyla Osmanlı mparatorlu u sava daha bitmeden gizlice payla ılmı tır. Anla manın maddeleri özetle (Halloum, 1989: 184) ;

- a. Bugün Suudi Arabistan ve Yemen olarak bilinen yerlerde ba ımsız bir Arap devletinin ve ya Arap devletleri konfederasyonunun kurulması,
- b. Fransa'nın Lübnan ve Suriye'de, ngiltere'nin Irak ve TransÜrdün'de do rudan veya dolaylı bir yönetim kurmaları veya uygun görürlerse Arap devleti veya Arap devletleri konfederasyonu ile anla arak denetim olu turmaları,
- c. Filistin'in bir bölümünün Uluslararası bir yönetime bırakılması, yönetimin biçiminin Rusya'yla, öteki ba la ıklar ve Mekke erifi ile anla ma sa ladıktan sonra danı ılarak kararla tırılması,

Bu anla ma Filistin'in gelece i ile ilgili olarak Siyonizm'e tanınacak ayrıcalıklardan söz etmemesine ra men Siyonistlerin lehinde bir görüşe olurken; Arap milleti için ise Arap denetiminin ihtimalini ortadan kaldırarak, Araplara yönelik bütün vaatleri geçersiz kılmı tır.

ngiltere Hindistan'a uzanan kara yolunun güvenli inin sa lanmasında bir yandan Araplarla teması giri erek Osmanlı Devleti'ne kar ı birlikte hareket etmeyi sa ladıktan sonra bir yandan da Yahudiler ile i birli i yapmaya ba lamı tır. ngiltere kendi toprakları içerisinde çok az Yahudi olsa da Siyonizm'i savunan ülke konumunu almı tır (Goldschmidt, 1991: 244).

Filistin’de Yahudi devletinin kurulmasının desteklenmesi için büyük devletler tarafından yürütülen çabalardan sonra, Siyonist Örgüt 1917’de önemli bir başarı sağlayarak İngiltere’nin Filistin’i Yahudi yurdu olarak görmesini sağlayacak teminatı almıştır. 1917 Balfour bildirisiyle Filistin’de Yahudilere “ulusal bir yurt” sözünü almış ve burada Milletler Cemiyeti’nin manda yönetimini sağlamıştır (Sander, 1991: 234).

2 Kasım 1917’de de Filistin’in İngilizlerce işgalinden önce İngiltere Dış İleri Bakanı Arthur James Balfour, Lord Rotschild’e bir mektup yazmıştır. Bu mektupta yazılanlar (Halloum, 1989: 160) ;

Sevgili Lord Rotschild,

Yahudi Siyonist beklentilerle uyum gösteren ailemdeki bildirim Majestenin hükümeti tarafından bakanlar kuruluna sunulduğunu ve kabul edildiğini bildirmekten zevk duyarım. ‘Majestelerinin hükümeti Filistin’de Yahudi halk için ulusal bir yurt kurulmasının lehindedir ve bu amaca ulaşabilmesi için gerekenleri elinden geldiince yapacaktır. Filistin’de bulunan Yahudi olmayan toplumların medeni ve dinsel haklarına yönelik hiçbir tarafgirlik ve herhangi bir ülkedeki Yahudilerin sahip olduğu haklara ve siyasal konumu hallettilmesine meydan verilmeyeceğinin bilinmesi gerekir.’

Bu bildiri Siyonist Federasyonu iletişmeniz size müteekkiri olurum saygılarımla,

Arthur James Balfour

Birinci Dünya savaşının başlamasıyla birlikte İngiltere hem Süvey Kanalında bir tampon bölge oluşturmak hem de dünya Yahudilerinin desteğini müttefiklere kazandırmak için Balfour deklarasyonunu onaylayarak Filistin’de Yahudi devletinin kurulmasının yolunu açmıştır (Understanding The Balfour Declaration (2009) <http://www.jstor.org/stable/3012229>). Yahudiler ise, bu deklarasyon sayesinde, İngiliz manda idaresinden faydalanarak Siyonizm’in yıllardan beri amaç edindiği Filistin’de bir devlet kurma fikrini gerçeğe dönüştürecek kapıyı aralamışlardır.

Balfour Deklarasyonunun ilanının ardından kültürel Siyonizm’in lideri olan Achad Ha’am şöyle diyordu. “Eğer siz evinizi başka evlerinde bulduğunuz bir yere yaparsanız, ancak dış kapınızın bulunduğu yere kadar tek efendi olursunuz; ötesinde ise bütün sakinler ortaklardır” (Taylor, 2001: 24).

İngiltere bir yandan Birinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilere yurt kurma vaadinde bulunurken, Araplarla da Osmanlı toprakları üzerinden pazarlık girişimleri

(Acar, 1989: 42). İngilizler Ortado u da Osmanlıyı saf dı ı bırakmak amacıyla Arapları ayaklandırmaya başladılar. Bunun içinde Mekke Emiri erif Hüseyin ile anla tılar. Yapılan pazarlık sonucunda erif Hüseyin'e Büyük bir Arap Krallı ı ve ba ımsızlık vaat etmi lerdir.

Bu yüzden; Balfour Deklarasyonunun ilanına Arapların tepkisi donup kalmak olmu tur. İngilizler sava esnasında Araplarla i birli i yapmı lardı. Bu yüzden dost hane ili kilerinin devamı için İngiltere bir dizi teminat için görü meler yaptılar. İngiltere Filistin Yahudi göçmenlerin yerle mesine, Arap nüfusun politik ve ekonomik özgürlü ü müsaade edece i sürece izin verece ini belirtti. Ancak Siyonistlerin Filistin'deki nüfuslarını kullanmaya başlamaları, Arapların sert tepkisine yol açtı. 1920'li yıllarda Yahudilerle dostane ili kiler, yerine dü manlı a ve isyanlı a bıraktı. Arapların ayaklanma nedenleri; bir Yahudi devletinin kurulmasıyla Arapların kendi kaderlerini belirleme haklarının tehlikeye girece inin dü ünülmesi idi. Filistinli Arapların ısrar ettikleri dü ünceler; Siyonist göçün hemen durdurulması ve Arap topraklarının Yahudilerin eline geçmesini engellemektir. 1921 yılında ayaklanmalar büyüdü ve Filistin Arap kongresi, Balfour'un Deklarasyonunu protesto etti. Bu durumu biraz yatı tırmak, Araplara güven vermek için 1922'de Winston Churchill; “ Arap nüfusunun, dilinin veya kültürünün Filistin'de yok olması veya ikinci dereceye dü mesi amaçlanmamı , Balfour bildirisinin içeri inde Filistin'in tamamıyla Yahudi yurduna dönü türülece i dü üncesi olmadı na yalnızca Filistin de bir yurt olu turulaca mın söylendi ine dikkat edilmelidir,” (Halloum, 1989: 164) demi tir. Araplar bu bildiriyle de pek fazla rahatlamamı lardır. Churchill beyaz bildirisi, mandanın onaylanmasını kolayla tırdı, Siyonistlerin Filistin'i kolonile tirme hakkına sahip olmalarını sa lamı ve Filistin'deki gerçek bir Siyonist ba langıca götüren yolu açmı tır.

Birinci Dünya Sava ının bitimiyle İngiltere ve Fransa Ortado u'yu Wilson prensiplerine aykırı dü memek için manda rejimini uygulamaya koyulmu lardır. 24 Nisan 1920'de toplanan San -Remo Konferansında İngiltere ve Fransa Ortado u'yu kendi aralarında çıkarlarına göre payla tılar. Buna göre, Suriye, Lübnan, Irak ve Filistin'de manda sistemleri ilan olundu; Fransa'nın himayesine Suriye ile bundan ayrılan Lübnan verildi. Irak ile birlikte yine Suriye'den ayrılan Filistin İngiltere'nin mandası altına giriyordu. 1922'de Suriye'den ayrılan Ürdün, Milletler Cemiyetinin kararı ile bir devlet

haline getirilerek bu da İngiltere'nin mandasına verildi (Kurdakul, 1976: 180). 29 Eylül 1922 tarihinde de İngiliz manda yönetimi resmi olarak faaliyete başlamıştır.

1923'te, Filistin'de yaklaşık 93.000 Yahudi'ye 18 ay içerisinde 48.000 Yahudi daha eklenmiştir (Baselel, 2000: 143). Göçenlerin çoğu antisemitizm tarafından sarsılan Polonya tarafından geliyordu. Gelenlerin çoğu orta sınıfa mensup kişilerdi, Tel-aviv ve yakın çevrelerdeki kentlere yerleştiler. Bu dönemler ülke ekonomik krize girmiş ve 15.000 kadar kişi ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Filistin'in ekonomik emme kapasitesine uygun olarak Yahudi işçilerin göçünü düzenlemek için bir çalışma programı ortaya kondu. Siyonist örgüt göçmenlerin çoğuna destekte bulunma garantisi verdi. Weizmann bu desteği şöyle açıklamaktadır. "Biz bu akıntıyı yönlendirmek ve onun bizi hedefimizden başka yerlere alıp götürmesine izin vermemek için elimizden geleni yapmalıyız" (Taylor, 2002: 34).

Ülkeye Yahudilerin göçü hızlanmasıyla Arapların tepkileri artmaya başladı. Bunları önlemek için İngilizler arabuluculuk yapmak zorunda kaldılar. İngiliz manda yönetimi daha başlarda, Filistin'de Arap- Yahudi birliğini sağlayarak özerk bir yönetim kurmak istemiştir. Ancak bu görüş Araplar tarafından reddedilmiştir; bu yüzden uygulanmaya konulamamıştır. Arapların tepkilerinin artması sonucu İngiliz yönetimi, çözüm yolları araştırmak için bölgeye yetkililer göndererek rapor hazırlattır. Bunlar; 1930 yılında yayınlanan Passfield Beyaz Kitabı, 1936-37 yılında Peel komisyonu raporu, 1938 yılında Woodhead Komisyonu raporu hazırlanmıştır ancak iki tarafı da memnun edecek bir çözüm yolu bulunamamıştır.

İngiltere, bunun üzerine Araplarla Yahudileri uzlaştırmak için Londra'da yuvarlak masa toplantısı düzenlemeye karar vermiştir. Bu kongreye yalnızca Filistin Arapları değil ayrıca Mısır, Ürdün, Irak, Suudi Arabistan'ında delegeleri katılmıştır. Ancak Konferans İngiltere'nin istediği gibi yuvarlak masa etrafında olmamıştır. Çünkü Araplar, Dr. Weizmann başkanındaki Yahudi delegasyonla aynı masada oturmayı reddetmişlerdir. Bunun üzerine İngiltere Arap ve Yahudi delegelerle ayrı görüşmeler yaptı. Ancak her iki taraftan görüşlerinden hiç taviz vermedi bu yüzden İngiltere konferansı kapattı ve kendisinin Filistin sorununu halletmek için bir rapor hazırlayacağını bildirdi. 17 Mayıs 1939'da açıklanan Mac Donald Beyaz Kitabı raporunda;

ngiltere 10 yıl içinde Filistin'e ba ımsızlık verecek ve bir Filistin devleti kurulacaktı (Reich, 1995: 45). Bu devlet Arap ve Yahudilerin kar ılıklı i birli i ile olacaktır. ngiltere raporda Yahudi göçlerini de önlemek için tedbirler almı tır.

1939 tarihinden itibaren be yıl boyunca 75.000.000 Yahudi'nin göç etmesine izin verilecekti. Ayrıca Yahudilere toprak satın alma konusunda da a ır artlar öne sürmü tü. Filistin üç ayrı bölgeye ayırmı tı: A bölgesini Araplara ayırarak buradan Yahudilerin toprak almalarını yasaklamı , B bölgesini Yahudilerin bazı artlar altında toprak satın almasına izin vermi ve C bölgesinde de Yahudilerin toprak satın almasını özgür bırakmı tı ancak bu bölge Filistin topraklarının yalnızca %5'ini temsil ediyordu (Özmen, 2002: 156-157).

%95'lik bölümüne raporda sahip olan Araplar raporu Yahudiler toprak satı ına son verilmedi i için rapor tümünden reddetmi lerdir. Aynı ekilde Yahudilerde büyük tepkiler göstermi lerdir. ngiltere'nin Yahudi ulusal yurdu'nun kurulmasını desteklemekten vazgeçti i hatta bu hedefin önünde bir engele dönü tü ünü dü ünümü lerdir. 1939 belgesiyle, ngilizler Siyonistlere yönelik kollayıcı siyasetini sürdürme konusunda isteksizlik gösterince, Siyonistler eski hamilerine dü man olmu lar ve mandanın sona ermesi için aktif olarak çalı maya karar vermi lerdir. ngiltere'nin yerini Amerika'nın ikame edilmesini planlayan Siyonist diplomasinin yönünde tarihsel bir dönü üm ya anmı tır (Özmen, 2002: 158).

Sava yılları aynı zamanda Siyonist yeraltı örgütlerinin kurulu una sahne olmu , ikinci Dünya Sava ı'nın sona ermesi ile Filistin'de iddet olayları artı göstermi tir. Siyonist örgütlerden Irgun Tzvei Le'umi ve Stern Çetesi, Siyonist davaya yeterli destek vermedi i gerekçesiyle ngiltere'ye yönelik saldırılara giri mi lerdir. ngiltere'nin Filistin ve Yahudiler ile ilgili olarak Amerika ile de görü ayrılıkları vardı. Amerikan hükümeti Yahudi göçü kısıtlamasının kaldırılması için ngilizler üzerindeki baskısını arttırmı tır. Nisan 1946'da toplanan ngiliz-Amerikan Soru turma Komitesi, Filistin'e Avrupa'dan 100 bin Yahudi mültecinin göç etmesini, toprak satı ı kısıtlamalarının kaldırılmasını ve Filistin'de BM gözetiminde iki uluslu bir devlet kurulmasını isteyen bir rapor yayınlamı , ngiliz Hükümeti raporun ilk iki maddesini kabul etmemi tir. ngiltere bu planın yerine federe bir Arap-Yahudi Filistin'i savunmu tur. Ancak bu öneri hiçbir tarafı tatmin etmedi i

gibi sorunlar daha kötüye gitmeye başlamıştır. İngiltere'nin Yahudi faaliyetlerine karşı mandası altında olan Filistin topraklarına yönelik belirlediği çözüm, kurulacak devletlerin kendilerine bağımlılığının sürmesi şeklindeydi. Ancak II. Dünya Savaşı ile gücünü kaybeden İngiltere, Londra'da Arap ve Yahudi liderlerle yapılan görüşmelerden de sonuç alınamaması üzerine sorunu Birleşmiş Milletlere götürme kararı almıştır (Halloum, 1989: 162-164).

1.3. Filistin Sorunun Uluslararasılaşması

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Filistin sorununun çözümü konusu tekrar önem kazanmıştır. Savaş sonrasında İngiltere ve ABD'nin sorunun çözümüne yönelik attığı adımların sonuç vermemesi üzerine, İngiltere 2 Nisan 1947 tarihinde Filistin konusunu Birleşmiş Milletler'e havale etmiştir.

İngiltere'nin Filistin'den çekilme kararı almasında; yüz binden fazla asker ve memurunun bu bölgede bulunması ve ikinci dünya savaşından yeni çıkan İngiltere'nin bunların masraflarını karşılaması pahalıya mal olmasıydı. Ayrıca manda yetkililerine karşı Siyonistlerin yıpratma savaşında bulunması İngiltere'yi bıktırmıştı. İngiltere otuz yıldır devam eden sorumluluğunu bırakarak bunu açıklamayı yapmıştır (Aras, 1997: 16);

Majestelerinin hükümeti... barınırılmaz bir ilkeler çelişkisi ile karşı karşıya kaldı. Filistin'de yaklaşık 1.200.000 Arap ve 600.000 Yahudi vardır. Yahudiler için, esas hedef Filistin'in herhangi bir kesiminde Yahudi egemenliğini sağlayana kadar direnmektir..... Bu şartlar altında hem Araplar, hem de Yahudiler tarafından önerilen çözümleri kabul edemeyecekimize, ya da kendimizin üreteceği bir çözümü uygulamaya koyamayacakımıza karar verdik. Bizim için açık olan yegâne yolun sorunu BM'nin hükmüne teslim etmek oldu buna karar verdik.

1.3.1. Birleşmiş Milletlerin Filistin'i Taksim Kararı

BM bu tarih itibarıyla Filistin sorununu ele almıştır. Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye öncülüğündeki Arap devletleri, Filistin'deki manda rejimine son verilmesi ile birlikte Filistinlilerin bağımsızlığının tanınması yönünde çalışırken, Yahudiler de Filistin'de kendi bağımsız devletlerinin kurulması için BM'yi etkilemeye yönelik faaliyetlerini sürdürmüştür. 22 Nisan 1947'de Mısır, Irak, Suriye, Lübnan ve Suudi

Arabistan Filistin mandasının sona erdirilmesini ve bağımsızlığını talep etmiş ancak öneri Genel Kurul gündemine koyulmamıştır. Bunun üzerine Arap devletleri hukuki sorunların Uluslararası Adalet Divanı'nda ele alınmasını istemişlerdir. Arapların tartışılmasını bekledikleri sorunlar; BM'nin bir Arap toprağı üstündeki tasarrufunun hukuken mümkün olup olmadığı, Filistin halkının kendi geleceğini, anayasasını ve yönetim biçimini seçme hakkı, I. Dünya Savaşı sırasında Araplara bağımsız bir Arap devleti kurulması yolunda yapılan vaatler, Balfour Bildirisi'nin hukuki değeri, manda rejimi kabul edilirken hiçbir Arap devletinin Milletler Cemiyeti üyesi olmaması gerçeği karşısında Filistin'deki İngiliz varlığının hukuki niteliği ve BM'nin manda yönetimi sonunda alınacak kararların geçerliliği konularıydı. Ancak Arap önerisi 21 aleyhte, 20 lehte ve 13 çekimser oyla reddedilerek Filistin halkının kendi geleceğini belirleme hakkı elinden alınmıştır (Ataöv, 1980: 59).

İngiltere'nin bırakması üzerine toplanan BM Genel Kurulu Büyük Devletlerin dahil olmadığı bir soruşturma komitesinin kurulmasına ve Komite'nin Filistin'e bizzat giderek bir rapor hazırlamasına karar vermiştir (Oran, 2002: 637). Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi adındaki bu komitenin 11 üyeden oluşması ve hazırlayacağı raporu en geç 01 Eylül 1947 tarihine kadar Genel Kurula sunması kararlaştırılmıştır.

11 üyeden oluşan Birleşmiş Milletler özel komitesi Haziran ayında Kudüs'e gelerek, 16 Haziran'da ilk toplantısını yapıp, Arap ve Yahudi liderlerle görüşmek için görüşmelerde bulundu. Ancak daha ilk andan itibaren Arap liderler Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi ile görüşmeyi reddettiler. Bunun üzerine Komite Mısır, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan ve Suriye'nin Temsilcileriyle görüşmeler yapıldı. Görüşmelerin sonunda Arapların Filistin'de bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını ve Yahudi göçünün durdurulmasını komiteye bildirdiler.

Diğer taraftan Yahudi liderler bir an bile ara vermeden Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesine kendi görüşlerini kabul ettirmek için çalışmaktaydılar. Görüşmeler sırasında Yahudi liderler kendi tezlerini destekleyecek şekilde, Filistin tarihi hakkında komiteyi bilgilendirirken, Siyonizm'in amaç ve hedeflerini; Nazi Almanya'sının Yahudilere yaptığı katliamları dile getirdiler. Siyonistler doğrudan Filistin taksimini istemekteydiler. Görüşmeler sırasında Yahudilerin uyguladığı strateji başarılı olmuş ve bir yandan raporu hazırlarken bir yandan da bazı üyelere Münih, Salzburg, Viyana,

Berlin gibi yerlerde bulunan mülteci kamplarını ziyaret ettiler. Bu da ula ılan kararda önemli olmu tur.

Birle mi Milletler Özel Komitesi 1 Eylül 1947’de Birle mi Milletler Genel Sekreterine iki ayrı plan sundular. Kanada, Çekoslavakya, Hollanda, sveç, Peru, Guatemala ve Uruguay tarafından desteklenen ço unluk planı “ Filistin’de Batı Galile, Kudüs Heria olmak üzere merkezi Filistin ve Asdod’dan Mısır sınırına kadar devam eden sahil erisinde bir Arap Devleti; Kudüs ve Betlehem dı ında ise bir Yahudi devleti ve Kudüs Merkez olmak üzere bir Uluslararası bölge kurmayı hedeflemekteydi” (Özmen, 2001: 78). Arap ve Yahudi devletleri 1 Eylül 1947 tarihinden itibaren iki yıllık geçi ten sonra ba ımsız olacaklardı. Paylaşım göre, Filistin’in % 42. 88’i ayrılan Arap Devleti’nin 725 bini Arap, 10 bini Yahudilerden olu an bir nüfusa sahip olacakken, Yahudilere ayrılan % 56.47’de 498 bini Yahudi ve 407 bini Arap nüfus olu turacaktı. Ayrıca bu görü , her devletin öncelikle bir anayasa hazırlaması ve bunu takiben ba ımsızlı ını elde etmesini onaylamakta ve kurulacak devletlerarasında ekonomik birli in olu turulmasını amaçlamaktaydı.

Hindistan, Yugoslavya ve ran tarafından desteklenen azınlık planında ise merkezi Kudüs olan, Arap ve Yahudilerden olu an federe bir devlet kurmayı planlamaktaydı.

Araplar iki planı da tepkiyle kar ıldılar. Ço unluk planının Filistin’in toprak bütünlü ünü parçaladı ı, azınlık planının ise; gizli bir ekilde bölücü amaçlar izledi i için her iki plana da kar ı çıkmı lardır. Onlar için planda “Yahudi devleti” ibaresinin geçmesi bile planı reddetmek için yeterliydi. Yahudiler ise azınlık raporunu reddettiler. Ço unluk planını ise memnuniyetsizlik ile kar ılamalarına ra men olumlu yakla ıyorlardı.

ngiltere bu iki plana da hiçbir tepkide ya da yorumda bulunmadı; sadece kısa bir süre içinde Filistin’i terk etmek istiyordu. Amerika ise ba larda kesin bir tavır koymamasına ra men Ba kan Truman taksim planına olumlu bakıyordu. Bunun nedeni ise kinci Dünya Sava ından sonra Amerika’daki Yahudilerin nüfusu 5 milyona yakla ıyordu ve güçlü bir lobi olu turan Yahudiler Beyaz Saray’ı etkileyecek faaliyetler içerisine girmi lerdı. Ba kan Truman’ının da Ba kanlık koltu una Yahudi lobisi sayesinde oturması taksime sıcak bakmasının nedenini açıklıyordu.

Özel komitedeki ço unlu un tavsiyesi olan taksim planını ufak tefek de i ikliklerle 29 Kasım 1947 tarihinde onaylanmı tır. Karara göre (Aras, 1997: 19);

Genel Kurul ; Manda gücünün talebi üzerine, Filistin'in gelecekteki yönetimi meselesinin ele alınması yolunda hazırlıkta bulunmak üzere bir özel komite te kil edip, görev vermek için özel oturumda bir araya gelmi ...

Filistin'de manda gücü olarak Birle ik Krallı a ve di er BM üyelerine, Filistin'in gelecekteki yönetimi ile ilgili olarak a a rda çerçevesi verilen ekonomik birlik ile birlikte taksim planını benimseme ve uygulamaya koyma yönünde tavsiyede bulunur.

Karar 10 çekimser, 13 aleyhte oya kar ı 33 oyla alınmı tı. Arjantin, Çin, El Salvador, Etiyopya, Honduras, Kolombiya, Meksika, ili, Yugoslavya ve ngiltere'nin çekimser kaldı ı oylamada ABD, Sovyetler Birli i, Fransa lehte oy kullanmı lardır. Ço unluk planının lehinde oy kullanan di er ülkeler; Avustralya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Beyaz Rusya, Kanada, Kostarika, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Guatemala, Haiti, zlanda, Liberya, Lüksembourg, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, sveç, Ukrayna, Güney Afrika Birli i, Uruguay ve Venezüella'dır. Afganistan, ran, Irak, Küba, Mısır, Yunanistan, Hindistan, Lübnan, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye, Türkiye ve Yemen taksim planının aleyhinde oy kullanan ülkeler olmu tur. Türkiye oyunu Arap ülkeleri ile birlikte taksim aleyhinde kullanmı tır. Taksim kararının alınmasında ABD kendisine ba ımlı Liberya, Filipinler ve Haiti gibi Üçüncü Dünya Ülkeleri üzerinde baskı uygulayarak lehte oy kullanmaları yönünde a ırlı ını koymu tur (Lewis, 1996: 284).

Bu kararla; BM taksim kararıyla nüfusun 2 / 3 ço unlu unu olu turan Filistin Araplarının kendi geleceklerini belirleme hakkını ihlal ederek kendi ilkeleriyle ters dü mü tür. Bu karar BM'in temel kurulu ilkeleriyle de çeli mi tir (Halloum, 1989: 166). Taksim kararıyla, iki devlet ve Uluslararası statüdeki Kudüs ehrinin sınırlarını çizmi ve ngiliz mandası sona erdirilmi tir.

1.3.2. Türkiye'nin Karara Tutumu

Türkiye, BM Genel Kurul'unun Filistin konusundaki görüşmelerinde, Arap ülkelerinin Filistin'e bağımsızlık verilmesi için sundukları karar tekliflerini desteklemiştir. Türkiye, özellikle Arapların BM Genel Kurulunda Filistin'e bağımsızlık verilmesi ile ilgili karar tekliflerini desteklemiştir. Bu destekte bölgede bir Yahudi devletinin kurulmasının mevcut gerginliği daha da arttıracakları endişelerinin yeri büyük olmuştur (Yılmaz, 2001: 5). Diğer yandan Sovyetler Birliği'nin kuruluşu aşamasında İsrail lehinde bir tutum takınması Türkiye'de bölgede Sovyet yanlısı bir İsrail devleti kurulacakları üşesi uyandırmıştır.

Bu yüzden, Türkiye'nin bu tutumu, hem bölgede meydana gelebilecek yeni oluşumların yaratacağı sonuçları engellemek hem de Türkiye'nin doğal çıkarlarını koruması olarak değerlendirilebilir. Batı'ya ya da Yahudilere karşı salı bir birlik oluşuma dönüşmesi olmamıştır (Özmen, 2002: 172).

1.3.3. İsrail Devleti'nin Kuruluşu, 1948 – 1949 Arap – İsrail Savaşı ve Türkiye

1.3.3.1. İsrail Devletinin Kuruluşu

İngiliz yönetimi daha önce 14 Mayıs bitiminde İngiliz manda yönetiminin sona ereceğini açıklamıştı. İngiliz manda yönetiminin bitmesinden birkaç saat önce Tel – Aviv'de toplanan Yahudi ulusal Konseyi yayınladığı bir deklarasyonla Filistin'de İsrail devletinin kurulduğunu ilân ediliyordu.

Tel Aviv'de toplanan Yahudi Ulusal Konseyi'nin 14 Mayıs 1948 tarihinde açıkladığı bağımsızlık bildirisinde şu ifadeler yer alıyordu (Arı, 2004: 228):

İsrail toprakları Yahudi halkın doğal yeridir... Bu tarihsel bağla hareket eden Yahudiler yüzyıllar boyunca babalarının topraklarına dönebilmek için ve tekrar devlet olabilmek için çaba harcadılar. Son yıllarda kitleler halinde buraya döndüler... Ülkenin bütün sakinlerine ilerlemenin nimetlerini getirdiler ve bağımsızlığı kazanacakları günü belediler.

...Ulusal Konseyin üyeleri olan bizler Filistin'deki Yahudi halkın ve Dünya Siyonist hareketinin temsilcileri olarak, bugün Filistin'de İngiliz mandasının sona erdiği gün, Yahudi halkın doğal ve tarihsel haklarının ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun (Taksim) kararının verdiği yetkiyle kutsal bir toplantı yaptık. Bu nedenlerle, Mediat

Yisrael (srail Devleti) adı verilmek üzere Filistin'de Yahudi Devletinin kuruldu unu ilan ediyoruz.

...Yahudi Devleti, dünyaya da ılımı olan bütün Yahudilerin göçüne açık olacaktır; ülkede ya ayan herkesin yararına ülkenin kalkınmasını sa layacaktır; srail peygamberlerince kavranmı oldu u gibi, özgürlük adalet ve barı ilkelerine dayanacaktır; bütün yurtta ları için toplumsal ve siyasal e itli i tam olarak sa layacaktır; ırk, din ve cinsiyet ayırımı gözetmeden din, bilinç e itim ve kültür özgürlü ünü garanti edecektir; bütün dinlerin Kutsal topraklarını güven altına alacaktır; Birle mi Milletler Sözle mesi'nin ilkelerine tam ba lılıkla uyacaktır...

lk srail kabinesi aynı gün David Ben Gurion ba bakanlı nda kuruldu. srail Devleti, ba ımsızlı ın ilan edilmesinden çok kısa bir süre sonra ABD tarafından tanındı. SSCB'de 17 Mayıs'ta yeni devleti tanıdı nı açıklamı tır.

Ortado u'da kurulan bir Yahudi Devleti'nin Araplar tarafından tanınması pek mümkün görünmüyordu.

Türkiye ise Filistin'de, bir Arap Devleti olmaksızın kurulan srail Devletini endi e ve temkinle kar ıladı. Hükümet, kamuoyuna yansıyan ekliyle iki temel nedenden ötürü srail devletinin kurulmasına kar ı çıkmaktaydı:

Birincisi, Filistin Sorunu Milletler Cemiyeti ve Birle mi Milletler sistemleri içerisinde uzun yıllardır çözülmeye çalı ılmı , fakat giderek içinden çıkılmaz bir hal almı tı. En karma ık noktaya ula tı ı bir dönemde, Arapların tüm muhalefetine ra men Yahudilerin bir devlet kurması, Filistin'de barı a ula ılmasını daha da güçle tirecekti. BM görüşmeleri sırasında Araplardan deste ini esirgemeyen Türkiye, ba tan beri kar ı oldu u bir sonucun ortaya çıkmasını memnuniyetsizlikle kar ılamaktaydı. kincisi, Türkiye, kendisine çok yakın bir co rafi bölgede kurulan srail'in, ikinci Dünya Sava ı sonrasında olu maya ba layan iki bloktan hangisi içinde yer alaca ı konusunda derin üpheler ta ıyordu. Devletin kurulmasında büyük payı olan Yahudi terör örgütlerinin SSCB ile yakın ili kiler içinde olmaları, Çek yapımı silahların 1946'dan itibaren SSCB'nin yardımıyla bölgeye sokulması, komünistlerin denetimi altındaki do u Avrupa Yahudilerinin yine SSCB'nin yardımlarıyla Filistin'e gitmelerine izin verilmesi ve manda yönetimi sırasında Yahudi yerle im birimlerinde sosyalist anlayı la kurulan i letmelerin var olması gibi olgular, yeni devletin Orta Do u'da bir Sovyet uydusu olaca ı endi esini do urmu tur (Oran, 2001: 638-639).

1.3.3.2. Savaşın Çıkması

BM Genel Kurulu'nda 29 Kasım 1947'deki oylamada çoğunluk planı 13 red, 10 çekimser ve 33 kabul oyuyla 181 (II) A kararı olarak onaylanmıştır. BM taksim kararıyla nüfusun 2 / 3 çoğunlukla Filistin Araplarının kendi geleceklerini belirleme hakkını ihlal ederek kendi ilkeleriyle ters düştü (Halloum, 1989: 166).

Taksim planı kabul edildikten sonra Irak, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye, Yemen delegeleri, hükümetlerinin Genel Kurulda alınan bölünme planına bağlı olmadığını ve Filistin Komisyonu'nun kurulmasında yer almayacaklarını belirtmişlerdir. Siyonistler de bu planı tüm yönleriyle benimsemişlerdi ancak bu planı uzun zamandır bekledikleri ve gerçekleştirmeye çalıştıkları bir Yahudi devletinin oluşması için bir adım olarak kabul etmişlerdi. Araplar bu planın uygulanmasını durdurmak için gerekirse savaşacaklarını ilan etmişlerdir (Kraines, 1961: 4).

İngiltere 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararının arkasından Aralık ayından itibaren Filistin'deki kuvvetlerini çekmeye başlamasıyla birlikte Yahudiler taksimle kendilerine ayrılan yerleri İngiltere çekilmeden ele geçirmeye, Araplar bunu engellemeye çalışmasıyla taksim kararından hemen sonra Arap – Yahudi çatışması başlamıştır.

İrgün örgütü Kudüs'ün yakınında bulunan bir Arap köyü olan Deir Yasin'e baskın yaparak 254 kişinin ölümüne neden olmuş, buna karşılık birkaç gün sonra bir Arap grup Hadassah Sağlık Merkezi'ne giden otobüsü durdurarak 75 kişiyi öldürmüştür. İngilizler ise Filistin'den ayrılacakları için tırmanan ıddeti önlemek adına pek fazla çaba harcamamışlardır (Goldschmidt, 1991: 254). Filistin'de artan ıddet nedeniyle BM'deki ABD temsilcisi Mart 1948'de bölünme planının 10 yıllık bir süre için rafa kaldırılmasını teklif etmiştir. Bu plan Arapları tatmin etmediği için de Siyonistler tarafından kabul edilmemiştir.

İngiliz Sömürgeler ve Dış İleri Bakanlıkları tarafından Filistin'deki İngiliz mandasının sona ermesiyle ilgili yapılan açıklamada şöyle denmektedir (14 Mayıs 1948, Hürriyet Gazetesi),

ngiliz hükümeti 27 sene müddetle muvaffak olmadan Araplar ile Yahudileri uzla tırmaya ve Filistin halkını muhtariyete hazırlamaya çalışmı tır. BM tarafından kabul edilen karar, Arapların iddetli direni leri ile kar ılanmı , bu siyaseti destekleyen devletler ise uygulama sahasında hiçbir te ebbüste bulunmak istememi lerdir. Sava ın sonundan beri Filistin’de 338 ngiliz öldürülmü ve askeri kuvvetin kutsal topraklarda bulundurulması ngiltere’ye 100 milyon sterline mal olmu tur. Arap tedhi hareketinin ba laması ve ırkçı Yahudilerin maksatları, ngilizlerin yeniden insan kayıplarına u rayacaklarını göstermi tir. ngiliz Hükümeti bu artlar altında mandasına 15 Mayıs’ta son vermeye ve kıtaların tahliyesini 1 A ustos 1948’den önce bitirmeye karar vermi tir.

Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen Dı i leri Bakanları, 8–12 Aralık 1947 de Kahire’de yaptıkları toplantı sonunda yayınladıkları bildiride, B.M. ararına kar ı mücadeleye kararlı olduklarını, taksim kararının "self-determinasyon" prensibinin bir ihlâli oldu u, taksim kararı ile 500.000 Arap’ın Yahudi boyunduru u altına girece ini açıkladılar (Armao lu, 1994: 90).

ngiltere’nin 1 Ocak 1948’de, 15 Mayıs 1948’de Filistin’den çekilmesinin tamamlanaca ını açıklaması çatı maları sava boyutuna ula tırmı tır (Cattan, 1969: 31). 15 Mayıs’ta son ngiliz askeri birliklerinin törenle ayrılı ına müteakiben Arap Birli i ülkelerinden Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan orduları srail Devleti’nin ilanı üzerine taksimde Arap Devleti için ayrılan bölgeye girmesiyle ilk Arap – srail sava ı ba lamı tır (Karaman,1991: 46). Suudi Arabistan ise sava a para ve silah yardımıyla katılmı tır.

Sava ın ba laması ile Filistin kıyılarını ablukaya alan ABD ve ngiltere silah sevkiyatını engellemek için tedbirler almı larsa da, Yahudiler hava deste i ile Fransa’dan ve Sovyet Blo u Çekoslovakya’dan silah temini etmeyi sürdürmüş ler, dolayısıyla silah ambargosu sadece Arapların aleyhine i letilen tek taraflı bir tedbir olarak kalmı tır (Özmen, 2002: 187). Bunun üzerine ABD Filistin’e silah gönderme yasa ını kaldırarak hem Yahudilere hem de Araplara silah satı ının önünü açmı tır.

Çatı malar devam ederken, 11 Haziran 1948’de BM Güvenlik Konseyi’nin aracılı ı ile 30 günlük ate kes sa lanmı fakat çatı malar ate kes kararı sonrasında da devam etmi tir. ngiltere, BM ate kes anla masına uyararak Mısır, Irak ve Ürdün’e her türlü silah ve askeri araç sevkinin durdurma kararı almı tır.

BM Güvenlik Konseyi’nin ate kes kararına ra men Arap-Yahudi çatı ması devam ederken, Güvenlik Konseyi, tarafların Güney Filistin’deki sava ı durdurmaları emrini

vererek Arap- sraile kuvvetlerinin Necef harekâtı başlamadan önceki yerlerine çekilmelerini art ko mu , Necef'teki durumla ilgili olarak Araplar ve Yahudiler arasında müzakere yapılmasını karara ba lamı tır. Bunun üzerine taraflar ate kes kararına uyarak askeri harekâtı durdurmayı ve birbirlerinin topraklarına müdahale etmemeyi onaylamı lardır.

BM Genel Kurulu 11 Aralık 1948'de Filistin sorununa çözüm bulmak amacıyla 194 sayılı kararı almı tır. Bu karar ile Rusya'nın itirazlarına ra men Filistin için geni yetkilere sahip ABD, Fransa ve Türkiye'nin seçildi i üç üyeli Filistin Uzla tırma Komisyonu kurulmu tur. Yine bu karara göre sraile'in taksim sınırları dı na çıkmaması öngörülüyor, sınırları belirlenen Kudüs ehri ayrı bir varlık olarak askersiz hale getirilip BM gözetimine veriliyor, kom uları ile barı içinde ya amak isteyen Filistinli mültecilerin evlerine dönmelerinin sa lanması ve dönmek istemeyenlerin de kayıpları ile zararlarının ödenmesi kabul ediliyordu. Komisyonun mülteciler konusundaki çabaları devam etmi se de sonuçsuz kalmı , sraile BM'nin kararlarına uymayarak toprak kazanımlarından ve Filistinli mültecilerin geri dönmelerini kabul eden kararlara kar ı çıkmaktan vazgeçmemi tir.

Ekim ayı ortalarında Filistin'de çarpı malar yeniden ba lamı tır. Güvenlik Konseyi 29 Aralık'ta taraflara derhal ate kesilmesini öngören ça rıda bulunmu , Mısır ve sraile bu karara uyacaklarını açıklamı lardır. 13 Ocak'ta BM arabulucusu Ralph Bunche aracılı ıyla görüşmeler ba latılmı tır. Irak, Yahudiler ile yapılacak görüşmelere katılmayaca ını ve anla ma yapmayaca ını açıklayarak Arap Devletleri'nin verece i karara göre hareket edece ini bildirmi tir. Mısır'ın 6 Ocak 1949'da ate kesii kayıtsız artsız kabul etti ini bildirmesi ve 24 ubat'ta sraile – Mısır ate kes Antlaşması'nın imzalanmasıyla 1948 – 1949 Arap – sraile Sava ı sona ermi tir. sraile 23 Mart'ta Lübnan, 3 Nisan'da Ürdün, 20 Temmuz'da Suriye ile ate kes antlaşmaları imzalamı tır. Taksim Planı'na göre Filistin toprakları % 42 Arap Devleti, % 56 Yahudi Devleti ve % 2 Kudüs ve çevresini içine alan uluslar arası bölge olarak bölünmü ken, sava sonunda sraile, Filistin topraklarının % 77'sini ele geçirmi tir (Halloum,1998: 166).

sraile Devleti'nin varlı ını ortadan kaldırma niyetiyle hareket eden Araplar, sava süresince daha iyi silahlarla donatılmı daha iyi sevk ve idare edilen sraile ordusuna kar ı planlarını gerçekle tiremedikleri gibi önemli toprak kayıplarına da u ramı lardır. Sava ta

tek toprak kazancı sa layan ÷lke Ürdün olmu tur. Ürdün, Batı eria topraklarının ve Kudüs'ün yarısını ele geçirmi olmasına kar ın, srail Suriye, Mısır ve Lübnan'ı yenilgiye u rattı ı için çok daha fazla toprak elde etmi tir.

1.3.3.3. Savaşın Sonucu

Birinci Arap- srail sava ı, Araplar için tam bir hezimet olmu tur. 1948–49 Arap- srail Savaşı bir yıl kadar sürmü tür. srail'in ancak 75.000 ki ilik muntazam bir ordusu olmasına ve be Arap devletinin (Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, Irak) saldırısına u ramasına ra men Arap orduları a ır yenilgiye u ramı lardır (Armao lu, 2002: 486).

Daha öncede de indi imiz gibi, Birle mi Milletler Genel Kurulu, 11 Aralık 1948'de 194 sayılı kararı aldı. Karar özetle u üç unsuru içermektedir. Birincisi, Filistin için çok geni yetkilere sahip bir “Birle mi Milletler Filistin Uzla tırma Komisyonu” kuruluyordu. Üç üyeli bu komisyona ABD ile Fransa ile birlikte Türkiye de seçilmi tir. kincisi, Kudüs ehrinin sınırları belirtilerek ayrı bir varlık (Corpus Separatum) olarak ve askersiz hale getirilerek Birle mi Milletlerin gözetimine verilmekteydi. Üçüncüsü ise Filistinli mültecilerle ilgili olup, “kom uları ile barı içinde ya amak isteyen” mültecilerin evlerine dönmelerinin sa lanması ve dönmek istemeyenlerin de kayıpları ile zararlarının ödenmesi öngörülmekteydi (Yılmaz, 2004: 59).

Sava ın ardından ilk mütareke antla ması 24 ubat 1949'da Mısır'la imzalanmı tir. Antla mayla Gazze bölgesi Mısır'a bırakılmı , Mısır- srail sınırı olan Necef bölgesi askersiz hale getirilmi tir (Kürkçüo lu, 1972: 28). 23 Mart 1949'da Lübnan'la ikinci mütareke antla ması imzalanmı , eski Filistin-Lübnan sınırı askersiz hale getirilmesi artıyla aynen kabul edilmi tir. Üçüncü anla ma Ürdün ile srail arasında imzalanmı tir. Bu anla ma ile Batı eria Ürdün'ün kontrolüne geçiyordu. Kudüs, kuzeydo u-güneybatı istikametinde bir çizgi ile ikiye ayrılıyor, Batı Kudüs (Yeni Kudüs) srail tarafına, Do u Kudüs(Eski Kudüs) ise Ürdün tarafına dahil oluyordu (Yılmaz, 2001: 60). Sava sonrasında son olarak imzalanan anla ma srail-Suriye arasında olmu tur. 20 Temmuz 1949'da imzalanan anla ma ile srail-Suriye sınırı hemen hemen eski Suriye-Filistin sınırı olarak kalmı , her iki taraf için hassas olan üç bölge askersiz hale getirilmi , askerden arındırılmı erit hariç bütün Galile bölgesi srail'e kalmı tir. Bu arada srail ile sava an

diğer devletlerden Irak ve Suudi Arabistan savaşı ile sınırda olmadıkları için anlaşma yapmamışlardır.

Birinci Arap-İsrailli Savaşından en karlı çıkan ülke İsrail olmuştur. Arap ülkelerini yenilgiye uğratarak topraklarını genişleten İsrail, Filistin'in yaklaşık 4/5'ine sahip olmuş, Celile, Necef'in tamamı ve Kudüs'ün batı kesimini eline geçilerek topraklarını 1/3 oranında genişletmiş, bölgedeki varlığını fiilen meşrulaştırmıştır. Savaşın takip eden iki yıl içerisinde nüfusu göç yoluyla iki katına çıkan İsrail, Avrupa'dan, Kuzey Afrika ülkelerinden ve Ortadoğu bölgesinden göç almıştır. İsrail'in amacı, Filistinli mültecilerin boşalttıkları toprakları Yahudi nüfusu ile doldurarak Araplara geri dönüş imkânı bırakmamak olmuştur. Kutsal şehir Kudüs'e Ürdün ve İsrail ortak olmaları, Filistin'in geri kalan sınırları da Ürdün ve Mısır arasında paylaşılmasıdır. Savaş sonrasında ortaya çıkan genel tabloda, BM'nin kabul ettiği taksim planı ile kurulması öngörülen Filistin Arap devleti bölünerek ortadan kaldırılmıştır. Bölge devletleri arasındaki sorunlar devam ederken İsrail, ABD ve Sovyetlerin desteği ile 11 Mayıs 1949'da BM üyesi olma kabul edilmiş, 37 lehde 12 aleyhte 9 çekimser oyla BM'nin 59. üyesi olmuştur.

İsrail BM üyesi olma dahil edilmesi ile birlikte BM kararlarına uyma yükümlülüğü altına girmiş olsa da kendi politikalarına karşı BM'nin almış olduğu kararları uygulamamayı mümkün hale getirebilmiş, savaşta eline geçirdiği topraklarla ilgili olarak BM'nin kendisine ayrılan sınırların dışına çıkmaması kararını ihlal etmiştir. Savaş sonrasında mülteci durumuna düşen yaklaşık 750 bin Filistinli için BM'nin aldığı kararlara da uymaktan kaçınmıştır (Yılmaz, 2001: 62).

İsrail'in izlediği politikaya karşı Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan ve Yemen, Sovyetler Birliği ve İsrail'e karşı birleşme kararı almışlardır. Yeni tedbirler almayı gerekli gören Arap Birliği bir tasarı hazırlamış, bu tasarıya göre bütün Arap ordularının toplu emri ve donanımının sağlanması, Arap kuvvetlerinin emri için ortak bir genel kurul oluşturulması, Arap memleketleri arasında her memleket parlamentolarınca tasdik edilecek askeri anlaşmalar yapılması karara bağlanmıştır.

1948 Arap-İsrailli Savaşlarının Ortadoğu'nun yapısına yönelik çok önemli sonuçları olmuştur. Savaş Filistin'de yaklaşık bir milyon kadar Arapı yerinden yurdundan etmiş ve

bir mülteciler meselesi ortaya çıkmıştır. Yahudilerden korkan birçok Arap yurtlarını terk ederek komu Arap ülkelerine sınındıkları gibi bazı Arap komutanları da, muhtemel muharebe sahasında yaayan Arapları buralardan ayrılmaya tevik etmiştir. Komu ülkelere iltica eden bu Arapların sayısı hakkında kesin rakamlar mevcut değildir. 500 bin ile 940 bin arasında değişen rakamlar telaffuz edilmiştir. Mülteciler meselesi günümüze kadar çeşitli safhalardan geçerek bugün bir Filistin meselesi haline gelmiştir.

Arap ülkeleri içinde en kuvvetli orduya sahip olduğu sanılan Mısır'ın, savaşta en ağır yenilgiye uğrayan ülke olması Mısır'da monarşinin yani Kral Faruk'un iktidarının sona ermesine neden olmuştur. Yenilgide devlet yönetimindeki yozlaşmanın önemli payı olduğu düşünülen bazı Mısırlı genç subaylar, Yarbay Cemal Abdülnasır'ın öncülüğünde gizli bir örgüt olan Hür Subaylar Komitesi kurdular. Bu komite 23 Temmuz 1952'de gerçekleşen darbeyle Kral Faruk'u tahtan indirip monarşiyi son verdi. Bu hadise Mısır'da ve Ortadoğu'da yeni bir dönem başlatmıştır (Arı, 2004: 266). İktidarı ele alan Ba kan Nasır öncelikle ini gerici olarak değerlendirildiği Arap monarşilerini sosyalist cumhuriyetlerle değiştirmeye vermiştir. Bu yöndeki çabalar bölgedeki hassas durumun daha kritik hale gelmesine ve iktidar mücadelelerinin artmasına neden olmuştur. Arap ordularıyla kıyaslandığında zayıf görünen sraile ordusu karşısında bir Arap devletinin askeri gücünün yenilmesi Arap camiasında milliyetçi duyguları körükleyerek Arap Milliyetçiliği hareketini tetiklemiştir. Zira Arap milliyetçiliği de Nasır'ın eseridir. Bu milliyetçi duyguları tahrik eden ve Arapları milli bir kimlik kazandırmak için gayret sarf eden özellikle Nasır'dır. Nasır bütün ve milli bir Arap dünyasının liderliği hayalini taşımaktadır.

Birinci Arap-sraile savaşının ateşkes anlaşmalarıyla neticelenmesi kalıcı bir barış ortamının tesis edilmesini sağlayamamıştır. Arapların hazmedemediği bu durum, milliyetçilik duygularının kabarmasıyla birlikte gelecekte sraile ile aralarında yaşanacak savaşların da tohumlarını atmıştır.

Savaşın en önemli sonuçlarından bundan sonra da Filistin sorununun en temel sorunları biri olan mülteci sorununa daha yakından bir göz atmak gerekirse; Filistinli mülteciler, Dünyadaki mülteci nüfusu oranına bakıldığında en büyük grubu oluşturan ve günümüzde hala çözülemeyen en uzun süreli sorunlardan bir tanesidir. Yaklaşık olarak her

üç mülteci den biri Filistinlidir. İki galin gerçekte i i 1948 yılından itibaren Filistinlilerin nüfus artı na paralel olarak mülteci durumuna dü en insan sayısı da artmı tır. Sürgünde do an ikinci ve üçüncü nesil Filistinliler de do al olarak mülteci konumunda ya amak zorunda kalmı lardır. 1948 yılında sayıları 1.441.177 olan tüm Filistinlilerin 804.069'u mülteci konumunda idi. 1995 yılında sırasıyla bu rakamlar 7.689.621'e kar ılık 4.645.248 iken, 1998'de 7.788.185'e kar ılık 4.942.121 oldu. 2004 yılına gelindi inde ise 9.700.000 Filistinliye kar ılık 5.100.000'i a kın Filistinli mülteci durumunda bulunmaktadır. Bütün bu rakamlar bugün toplam Filistinli nüfusunun % 70'nin mülteci konumunda oldu unu göstermektedir (UNHCR Statistial Yearbook 2001: 88).

Mülteciler sorunu konusunda uluslararası hukukta iki önemli araç mevcuttur. Bunlardan biri 1951 tarihli Mültecilerin Statüsü Hakkındaki Sözle me, di eri ise 1967 tarihli Mülteci Statüleri Hakkındaki Protokol'dür. Fakat 1951 Sözle mesinin 1-D maddesi gere ince Filistinli mülteciler bu araçlar kapsamının dı nda tutulmaktadır. Bu maddeye göre: Bu Sözle me BM Mülteciler Yüksek Komiserli i'nin (UNHCR) dı nda, BM'nin herhangi bir organı veya kurulu undan yardım alan ki ileri kapsamamaktadır. Bu nedenle Filistinli mülteciler BM Uzla tırma Komisyonu (UNCCP) ve BM Yardım ve Çalı ma Örgütü'nün (UNRWA) koruması altında bulunmalarından dolayı 1951 Sözle mesi ve UNHCR'nin korumasından mahrum bırakılmaktadırlar. UNRWA gibi uluslararası kurulu ların çalı maları, mültecilerin belli ba lı sürgün mahallerindeki bireysel sorunlarını çözmek ve yardımcı olmaktan öteye gitmemi tir. UNRWA, BM Genel Kurulu'nun srail'e mültecileri alması için yaptı ı ça rı do rultusunda genelde tarafsız ve hümanist bir politikaya göre hareket etmi , ancak giderek daha çok politize olan Filistinlilerin taleplerine tam anlamıyla cevap verememi tir (Uluslararası Hukukta Filistinli Mülteciler Sorunu (t.y), <http://home.arcor.de/filistin/insanhaklari/fillistinlimulteciler/multecisorunu.html>).

Filistinli mültecilerin çok büyük bir kısmını, 1948 yılı sava ında, günümüzde srail devleti sınırları içerisinde olan, evlerini terk etmek zorunda kalanlar olu turmaktadır (Terry Rempel (t.y.), http://www.badil.org/Campaign/Expert_Forum/Ghent/paper05.pdf). Baktı mızda 1948 Sava ı ve ate kes antla maları tarihleri arasında 960 bin Filistinli Arap mülteci durumuna dü mü tür (Bin talal, 1981: 61). Mülteci sorununa çözüm bulmak amacıyla, 11 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu 194 / III sayılı kararını almı tır. Birle mi

Milletler Genel Kurulunun 194/III kararının 11. paragrafında geri dönüş hakkı hakkındaki gibi tanımlanmıştır (The Meaning of UN General Assembly Resolution 194(III) (t.y.), <http://www.badil.org/Publications/Bulletins/Bulletin-11.htm>);

Komünalari ile barış içinde yaşama üzere evlerine dönmek isteyen mültecilere, uygulanabilir en erken tarihte bu imkanın tanınmasını ve Uluslararası hukuk ve diplomatik ilişkileri altında sorumlu hükümetler yahut makamlar tarafından yerine getirilmek üzere, gerek mülkleri kaybolan veya Filistin'deki zarar görenlere ve gerekse dönmeyi tercih edenlerin mülklerine karşılık olarak gerekli tazminatın ödenmesini karar altına alır...

Aynı kararlar Fransa, Türkiye ve ABD'nin üye seçildiği Filistin için Uzlaşma Komisyonu (FUK) kurulmuştur (UN Resolution 194 (t.y.), <http://reut-institute.org/en/Publication.aspx?PublicationId=2395>). Komisyonun görevleri arasında mültecilerin geri dönmeleri, yerleşmeleri ve iktisadi ve toplumsal yönden iyileştirilmesi yer almaktaydı. Ancak Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmaları İsrail'in taktiksel adımlarından dolayı başarılamamıştır (Karaman, 1991: 61).

BM'nin bir girişimi ise; 8 Aralık 1949'da Filistinli mültecilere yardım amacıyla kurulan, 1 Mayıs 1950'de fiili olarak göreve başlayan BM Yardım ve Çalışma Ajansı (United Nations Relief and Works Agency- UNRWA)'dır (UNRWA; Establishment of UNRWA (t.y.), <http://www.un.org/unrwa/overview/index.html>). UNRWA'nın insani çabaları 1950'den 1967'ye kadar Filistin Sorununu maalesef bir takım özel BM kuruluşları tarafından ilgilenilen bir "Mülteciler Sorunu" gibi değerlendirilmesine neden olmuştur (Aras, 1997: 23).

1967 savaş, mülteci krizi ile bağlantılı durumu daha da kötüleştirir. 1948 savaşla mülteci konumuna düşen Batı Şeria'ya yerleşen Filistinliler, 1967 savaşında İsrail'in Batı Şeria'yı işgal etmesiyle ikinci kez mülteci durumuna düşmüşlerdir. BM Filistinlilerin geri dönüş haklarını konu alan bir dizi kararına 19 Aralık 1968 tarihli 2452 sayılı kararını eklemiştir ve vatana geri dönüş ve yerleşme ilkelerini teyit etmiştir (Davutoğlu, 2003: 25).

Geri dönüş hakkında BM'nin aldığı diğer kararları Ortadoğu barış sürecinin temel ön hukuki şartları haline almıştır. Ancak geri dönüş hakkı geçerliliğini sadece BM kararlarından almamaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 13. Maddesi, her insanın

ülkesinden ayrılma ve ülkesine geri dönme hakkının olduğunu kabul etmektedir. 1215 tarihli Magna Carta'da dahi bir insanın evine geri dönmesi çok temel bir hak olarak belirtilmiştir. 1949 Cenevre Konvansiyonunda ise de, herhangi bir nedene bağlı olmaksızın zor kullanarak yapılan tahsis ya da toplu yer de iş tirmeleri yasaklanmıştır (Salman Abu, 1999: 45).

1.3.3.4. Türkiye'nin Tutumu

srail'in kurulması Türkiye'de önce endişeyle karşılanmıştır. Hükümetin yarı resmî organı durumundaki Ulus gazetesi bu konuda şöyle diyordu (Aydın Tarihi, 1949: 120–121): “Filistin'de İngiliz Manda idaresinin sona ermesiyle bağımsız bir srail Devletinin kurulması, Orta Doğu'nun aslında çözülmesi güç bir siyasî problemini büsbütün çıkmaza sokmuş bulunuyor...” Öte yandan, srail devletine, Türkiye'de, “yeni bir Sovyet uydusu” gözüyle bakılmıştır.

Türkiye'nin srail'e karşı bu tutumu bir yandan Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyesi İsmail Haniyeh tarafından Arap ülkeleriyle yolların ayrılma talebinin ve öte yandan da, srail'in yeni bir “Sovyet Uydusu” olmadığına ilişkin ortaya çıkmasına paralel olarak deşifre edilmiştir.

Bu şekilde srail konusundaki tutum deşifre edilmiştir, Türkiye'nin Arap Orta Doğu ile yollarının ayrılmasının somut belirtisi oluyordu. Türk dış politikasında 1945'ten sonra, Batı'ya yönelme eğiliminde kendini gösteren genel gelişmenin, 1940'ların sonuna doğru, Türkiye'nin Orta Doğu politikasını da etkileyen başlıca faktör haline aldığı görülmektedir.

Türkiye, Filistin Uzlaştırma Komisyonundaki görevinin devam ettiği bir sırada, 28 Mart 1949'da srail'i resmen tanıyan ilk Müslüman ülke oldu. srail'in tanınması kararının alınmasında bazı önemli nedenler daha vardı. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlemeye başladığı Batı yanlısı dış politika, bu kararın alınmasını gerektirmekteydi. Dışişleri Bakanı Sadak'ın sözünü ettiği srail'i tanıyan 30 devlet arasında SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleri de yer almakla birlikte, aslında Batılı devletlerdeydi. Kuruluşturulan NATO'ya üye olmayı arzulayan Türkiye, dış politikasını muhtemel müttefiklerinin dış politikalarıyla uyumlaştırmayı zorunlu görmekteydi. Bunun yanında,

srail'in kurulu undan sonra ya anan geli meler bu devletin bölgede bir Sovyet uydusu olabilece i yönünde Türkiye'de dile getirilen endi elerin yersiz oldu unu gösterdi, srail, SSCB'nin gizli bir müttefiki olmadı mı, ABD ile kurdu u yakın ili kiyle ortaya koymu tur.

srail'in tanınmasındaki di er önemli bir nedende, hükümetin izlemi oldu u Arap yanlısı politikaya aydınların yapmı oldu u ele tirilerin artmasıdır. Özellikle Birinci Dünya Sava ı sırasında çıkan Arap ayaklanması sırasında Türk askerinin arkadan vurulmasının yarattı ı psikolojik etkinin izleri hâlâ silinmemi ti. Öte yandan Türk kültürünün ve toplumunun Arap motiflerinden temizlenmesi sürecinde, aydınlar arasında Arap devletlerine kar ı olu an olumsuz bakı açısı da srail'in tanınması kararının alınmasında etkili olmu tur (Oran, 2001: 640).

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE FİLİSTİN-İSRAİL SORUNUNDA UYUŞMAZLIKLAR, BARIŞ SÜRECİ VE TÜRKİYE

2.1. Soğuk Savaş Dönemi Filistin Sorununda Gelişmeler

II. Dünya Savaşı'nın ardından de i en güç dengesiyle birlikte yeniden çalkalanmaya başlayan Ortado u'da; Birinci Dünya sava ından sonra bölgede egemen olan İngiltere ve Fransa'nın yerini bu kez SSCB-ABD mücadelesi almı tır. Dünyanın birbirinden uzak iki süper gücü, Birle ik devletler ve Sovyetler birli i, co rafi bir rekabet içine kilitlenmilerdi. Bir taraf için kazanç olan ey, di er taraf için bir kayıp olarak de erlendiriliyordu. 1950'li yılların ortalarında, Batı Avrupa'daki nüfus küresi geli iyordu ve Amerika'nın bu küreyi askeri güçle korumaya hazır olması Sovyet serüvencili ini caydırdı. Fakat Avrupa'daki hareketsizlik dünyada da hareketsizlik anlamına gelmiyordu (Kissinger, 2002: 502).

ki süper gücün çıkarlarının farklıla tı ı Ortado u co rafyası her iki güç için vazgeçilmez nitelikteydi. Sovyetler birli inin yayılcı politikası, buna kar ılıklı ABD önderli indeki Batı dünyasının bunu önleme çabası Ortado u'yu satranç tahtasına dönü türmü tü. Bu oyunda ABD özgür dünyanın savunmasını üstlenirken, SSCB ise üçüncü dünya ülkelerinin hem kendi ba ımsızlıklarının kazanılmasını sa larken bir taraftan kendi ideolojisini yaymaya çalı mı tır.

Kısaca; So uk sava ı dönemi Ortado u barı ı sürecinin geli imine baktı ımızda (Saunders,1985: 3-4);

1967–1973 sava ları arasındaki yıllarda barı ı sürecinin prosüdürel unsurları test edildi fakat barı ı bariyerleri yıkılamadı. 22 Kasım 1967'de BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı alındı. Bu kararla Arap- srail çatı ması özenli bir ekilde dengelendi. Karar “adil ve kalıcı” barı ı çarısı yapmasına ra men, Filistinliler 242'nin Filistin Sorunundan sadece mülteci sorunu olarak bahsetti i için kar ı çıktılar. Barı ı sürecinin biz 1970'lerde ba ladı ını varsayıyoruz. ABD'nin yardımı ile Mısır- srail Ocak 1974'de sınır ayırma antla masını imzaladılar. Bunu Mayıs 1974'de srail-Suriye sınır ayırma antla ması takip etti. Eylül 1975'de 2. srail-Mısır geçici antla ması, 1978'de Mısır- srail arasında Camp David barı ı antla ması ve 1979'da Mısır_ srail barı ı antla ması imzalandı. Barı ı süreci

siyasi arenadan çok kapalı kapılar arkasında geli ti. Bu antla maların hepsi ABD Ba kanı Carter'in e siz çabalarının ve ABD Dı i leri Bakanı Kissinger'in "mekik" diplomasisinin sonucuydu. Barı süreci siyasi argümanların tamamını, Psikolojik, ekonomik, diplomatik ve askeri eylemlerin hepsini içine almı tır. 1974'de siyasi çevre de i ti. Mısır Ba kanı Enver Sedat Sovyet askeri yardımından veya alımından ve merkezi planlı ekonomiden ABD diplomasisine ve batılı ekonomilere kapısını açtı. Kissinger'in mekik diplomasisi Suriye-srail sınır ayırma antla ması yanında Suudi petrol ambargosunu da bitirdi. Petrol gelirlerinin global ekonomiye etkilerini stabilize etmeye ABD öncelik verdi. Arap liderler srail'in varlı mını artan bir ekilde sürekli bir varlık olarak kabul etmeye ve barı görü meleri yapmaya ba ladılar. 1970'ler barı sürecinin ilerlemesine do ru araçların kullanıldı ı yıllardı. 1980'ler bizleri a kına u ratan geli melere sahne oldu. Bu uzun periyoda barı görü melerinin yapılması imkânsız görünüyordu. Hâlbuki 1973 sava ı sonrası Ba kan Sedat'ın Kudüs'ü ziyareti görü meler için uygun bir ortam olu turmu tu. 1980'lerin ilk yılları durgun geçen bir periyottu. Bu periyod'da siyasi engeller bütün a ırlı ıyla yerinde kaldı. 1980'lerin ortalarında barı sürecinin canlanması için ABD'nin geçmi teki herhangi bir zamandan daha fazla aktif deste i gerekecekti.

2.2. 1967 Savaşı ve Filistin Sorunu'nun Mülteci Sorununa Dönüşmesi

2.2.1. 1967 Savaşı Öncesi Genel Konjonktür ve Gelişmeler

1960-1980 arası Orta Do u geli melerinde, 1967 Arap- srail Sava ı bir dönüm noktası te kil etmektedir. Çünkü bu sava ta srail'in Araplar kar ısında kazandı ı kesin zaferler neticesinde, topraklarını sava tan öncekinin dört misli geni letmi , Arap- srail meselesine büyük boyutlar kazandırmı ve neticelerini günümüze kadar getirmi tir.

Geçti imiz Arap- srail sava larına baktı ımızda; 1948 Arap- srail sava mını srail devletinin kurulmasıyla birlikte Araplar tahrik etmi tir. 1956 Arap- srail sava ı ise, ngiltere, Fransa ve srail'in Mısır'a saldırıları dolayısıyla meydana gelmi tir. Ancak 1967 Arap- srail sava ı ise, srail de il, Araplar istedi i için çıkmı tır. u farkla ki, sava ı çıkarmak isteyen Araplar, ilk saldırganlı ı srail'in yapmasını istemi ler ve bu da olmu tur. Fakat Araplar için, daha sava ın ilk gününde bir hezimet olmu tur.

Arapların 1967 sava ının çıkmasını istemelerinde ve sava ı kırtmalarında üç mühim sebep rol oynamı görünmektedir. Birinci olarak, Ba kan Nasır'ın gerek 1948, gerek 1956 sava ının ve her iki sava taki yenilginin intikamını almaya kararlı olması. Bu, Nasır için bir itibar meselesi idi. E er srail'i yenecek olursa, intikamını gerçekle tirmekle kalmayacak, aynı zamanda kazandı ı prestijle bütün Orta Do u'da Mısır'a büyük bir üstünlük sa lamı olacaktı ki, bunun siyasi neticeler de çok geni olabilirdi. kinci olarak, 1956'danberi Sovyet Rusya Mısır ve Suriye'yi o kadar silahlandırmı tı ki, srail ile

yapılacak bir savaşın neticesinden sadece Mısır ve Suriye değil, Sovyetler dahi gayet emin görünüyorlardı. Bu sebeple, 1967 Arap-İsrail savaşını Sovyetlerin de tahrik ettiklerini söylemek mümkündür. Son olarak ise, Bu sırada Amerika'nın Vietnam bataklığına saplanmış olması ve dolayısıyla İsrail'in arkasında yer alamayacağı düşünülmektedir (Armaoğlu, 1994, 137).

Altı gün sürdüğü için Altı Gün Savaşı adını alan 1967 Arap-İsrail savaşının başlangıç gelişmelerini, 1966 yılının son aylarında oluşmaya başlayan Suriye-İsrail gerginliği tetiklemektedir.

1966ubatında Suriye'de iktidarda bulunan Baas Partisi'nin sol kanadı bir darbe yaparak, iktidarı ele geçirdi. Bu sol iktidar ile birlikte, Suriye-İsrail sınırında hadiseler çıkmaya başladı. Bu gelişmeler üzerine İsrail, fedayi saldırı ve akınlarına karşı, yapılan en küçük bir saldırıya karşı, en ağır bir şekilde ve ağır silahlarla karşılık verilmeye başladı. Ocak-Nisan 1967 döneminde Suriye-İsrail sınırlarında küçük çatışmalardan, tank, topçu ve hava çatışmalarına kadar her türlü faaliyet ortaya çıkmıştır.

16 Mayıs'ta Mısır silahlı kuvvetleri alarm durumuna geçirildi. Mısır bu hareketi ile iki cepheden İsrail'e karşı pozisyon alıyordu. Biri, 1956'dan beri Birleşmiş Milletler barış gücünün kontrolünde bulunan Sina'yı tamamen kontrol altına almak suretiyle, İsrail'e karşı doğrudan hareket imkânını kazanması ve arada B.M. kuvvetlerinin mevcut olmamasıydı. İkincisi ise, İsrail'in Sina'yı kontrol altına almasıyla, İsrail'in Kızıl Deniz'e çıkışı olan Tiran Boğazını kontrol altına alıyordu. Nasır bununla da yetinmedi ve 22 Mayıs'ta Tiran Boğazını İsrail gemilerine ve 24 Mayıs'ta da bütün deniz trafiğine kapadı. Bu sonuncu tedbir ile İsrail'e başka ülke gemilerinin yardım getirmesini önlemişti (Armaoğlu, 1994, 138-139).

22 Mayıs'tan itibaren Tiran Boğazı'nın ve arkasından Akaba Körfezi'nin kapatılması, Orta Doğu'daki havayı birdenbire gerginleştirdi. Çünkü İsrail Mısır'ın bu hareketini, kendisine yöneltilmiş bir saldırı olarak kabul etti. Bu arada, Güvenlik Konseyi de 23 Mayıs'tan itibaren toplantılar yaparak ve bir takım kararlar alarak bir krizin patlamasını önlemeye çalıştı. Fakat bunlar da savaş önlemeye yetmedi. 30 Mayıs'ta Mısır

(Birleşik Arap Cumhuriyeti) ile Ürdün arasında bir savunma antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya 4 Haziranda Irak da katılmıştır.

Arapların istediği gibi ilk saldırıyı İsrail yaptı. Fakat Araplara ilk ve asıl bir darbe indirmek için 5 Haziran 1967 sabahı 7.30'dan itibaren havalanan İsrail uçakları, Mısır, Suriye ve Ürdün havaalanlarını bombardıman yapmaya başlamışlardır. Mısır'a yapılan baskında, İsrail uçakları, Mısır radarlarına yakalanmamak için Akdeniz üzerinde çok alçaktan uçarak, Mısır'ın Batı sınırlarına ulaşmışlar ve saldırılarını batıdan yapmışlardır. Sina üzerinden de ilerlediler. O kadar ki, İsrail uçakları Irak'a da ulaşarak Habbaniye havaalanını bile bombardımana tuttular (Arı, 2004: 328).

5 Haziran günü akşam oldu u zaman, 16 Mısır havaalanı artık kullanılmaz hale gelmiş ve 280 Mısır uçağı, 52 Suriye uçağı, 20 Ürdün uçağı ve birçok da Irak uçağı yerde tahrip edilmişti. Sonradan görülmüştür ki, tahrip edilen Arap uçaklarının sayısı o gün 400'ü aşmış bulunuyordu. Havalanın kontrolü artık İsrail'in elindeydi. Araplar 5 Haziran günü 160 İsrail uçağını düşürdüklerini iddia etmişler de, bu iddianın gerçekte hiç bir alakası olmadığı görülmüştür. Havalardaki üstünlük İsrail'in kara harekâtını da kolaylaştırmıştır. Bilhassa Sina yarımadasındaki muharebelerde Mısır'ın zırhlı kuvvetleri, İsrail zırhlı kuvvetlerinden ziyade, havadan İsrail uçaklarından asıl darbeler yemi ve perian olmuşlardır. Bundan dolayı, İsrail kuvvetleri üç gün içinde bütün Sina'yı ele geçirip, 7 Haziran akşamı Süvey Kanalı'nın sarkıyısındaki, kuzeyde Kantaro, ortada Smailiye ve güneyde de Port Tevfik'e ulaşmışlardır. Bu durumda Mısır'ın yapabileceği bir şey kalmamıştır. 8 Haziran'da İsrail ile ateşkesi kabul ederek, İsrail kuvvetlerinin Kanalı öbür yakasına geçmesini önlemiştir (Arı, 2004: 329).

İsrail için 1967 savaşının en çetin cephesi Ürdün cephesi ve Batı Golan cephesi olmuştur. Ürdün kuvvetleri gerçekten İsrail'i uğurlamış ve ciddi kayıplar vermişlerdir. Fakat onlar da Mısır'dan daha fazla dayanamadı. 7 Haziran günü Nablus muharebesini kaybedip, nihayet İsrail kuvvetlerinin eline geçince, İsrail bütün Batı Golan'yı işgal etmiş oluyordu. Bu sebeple 7 Haziran akşamı Ürdün de İsrail ile ateşkesi kabul etti.

8 Hazirandan itibaren Suriye cephesinde Golan tepelerinde muharebeler iddetlendi. Suriye Golan tepelerinden asıl yakındaki İsrail yerleşim merkezlerini 1956'dan beri

11 yıl süre ile bombalamı tı. Yani bu tepelerin, srail'in Suriye'ye kar ı savunması bakımından stratejik bir ehemmiyeti vardı. Suriyeliler de srail kar ısında fazla dayanamadılar. srail kuvvetleri Golan tepelerini aldıktan sonra, Suriye topraklarında ilerlemeye ba ladılar. srail kuvvetlerinin ilerleme istikameti am'dı. te tam bu sırada, 10 Haziran günü Sovyetler Amerika'ya ba vurarak, srail ilerlemesi durdurulmadı ı takdirde, "askeri hareket" da dâhil gerekli tedbirleri alacaklarını bildirdiler. Bu sırada srail kuvvetleri, am'a 40 mil mesafedeki Kuneitra'ya girmi bulunuyordu. Dolayısıyla, srail Kuneitra'da durdu ve o gün saat 16.30'da da srail ile Suriye arasında ate -kes ba ladı. Altı Gün Sava ı böylece sona ermi oluyordu (Armao lu, 1994: 139).

Sava ın sonu Araplar için tam bir hezimetti. Sava tan sonra bir Arap askeri gücü kalmamı tı. Mısır Sina'ya 80-100 bin ki ilik bir kuvvet sürmesine ra men bir ey yapamamı tı. Mısır 600-800 tank kaybetmi ti. 100'den fazla kullanılabilir Sovyet yapısı tank srail'in eline geçmi ti. Yine Mısır'ın 400 topu ile 10.000 askeri aracı Sina'da tahrip edilmı ti. Tahrip edilen Arap uçaklarının sayısı 441 olarak tesbit edilmı tir ki, bunun içinde Sovyet yapısı 280 Mig ve 60 Ilyu in uça ı da bulunmaktaydı. Ba ka bir deyimle, 1967 Arap yenilgisi, aynı zamanda Sovyet silahlarının da yenilgisi idi. Mamafih, Arapların bu silah kaybı, Sovyetlerin bu ülkeleri tekrar silahlandırmak için daha sıkı kontrolleri altına almaları ve Orta Do u'da daha fazla söz sahibi olmak için de bir fırsat olmaktaydı (Armao lu, 1994: 140).

2.2.2. 1967 Savaşının Sonuçları

1967 sava ıyla Filistinlilerin ellerinde kalan son topraklarının srail tarafından i gal edilmesi yanında Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri'nin de i galiyle bu sava tan srail topraklarını üç misline çıkartarak çıkmı tır. 1967 Sava ı'nın sonuçları Filistin Sorunu içinde tam anlamıyla bir dönüm noktası olmu tur. Birçok sonuç içinden iki nokta Filistin Sorunu'nun gelece ine yön vermi tir. Birincisi 1967 sava ı sırasını ve sonrasını kapsayan süreç içinde meydana gelen kitlesel göçler ve mültecile me ile birlikte Filistin ulusal hareketinin ekil kazanmasıdır. kincisi ise Uluslararası kamuoyunda ve BM platformunda Filistin sorunuyla ilgili geli melerdir (Aras, 1997: 25).

gal topraklarındaki srail uygulamaları srail'in resmi devlet politikası olarak açıklanmamasına rağmen Yigol Allan planı belirlemiştir. Bu plana göre Jenin, Nablus, Ramallah gibi merkezler ile büyük Arap kasabaları ve Batı şeria'daki Arap yerleşimlerinin çevresinde Yahudi yerleşimlerinin oluşturulmasını öngörüyordu. Planın temel öncülü i gal topraklarındaki Arap nüfusun sınırlı müdahale ile kendini yönetmesini ancak bütün stratejik noktaların srail askeri kontrolü altına alınmasıydı (Lukacs and Battah, 1998: 26).

Yine srail Ba bakanı Levi Eshkol, 12 Haziran 1967 günü srail parlamentosunda, "bütün dünya milletlerine" hitaben yaptığı konuşmasında bunları söylüyordu: " srail Devleti'nin bir hafta önceki (yani savaştan önceki) duruma döndürüleceğine dair hiç kimse hayale kapılmayın bu güne kadar mevcut olan durum artık bir daha geri gelmeyecektir." Böylece srail, 1967 savaşında ele geçirdiği Arap topraklarını geri vermeyeceğini açıkladı (Armao lu, 1989: 259).

2.2.2.1. BM Güvenlik Konseyi'nin 242 Sayılı Kararı

1967 Savaşı'nda srail işgallerine karşı yükselen uluslararası kamuoyunun etkisiyle BM Güvenlik Konseyi Filistin Sorunu'na yönelik çözüm planlarında temel alınan 22 Kasım 1967'de BM Güvenlik Konseyi, Ortadoğu'da barışçı bir çözümü hedefleyen ilkeleri esas alan 242 (1967) sayılı önemli kararını alacaktır. Kararın esas hatlarıyla şöyledir (Aras, 1997: 25);

Genel Kurul;

- 1- Son savaşta işgal edilen bölgelerden srail Silahlı kuvvetlerinin geri çekilmesi;
- 2- Çatışma iddia ve durumlarına son verilmesi, bölgedeki her devletin hükümsüzlüğe, toprak bütünlüğüne, politik bağımsızlığına, güvenli ve tanınmış sınırlar dâhilinde tehdit ve kuvvet kullanımından uzak bir biçimde barış içinde yaşama hakkına saygı gösterilmesi ve bunun kabul edilmesi;
- 3- Bölgedeki uluslararası sularda gemicilik faaliyetlerinin serbestliğine dair güvence verilmesi;
- 4- Mülteci sorununa adil bir çözüm bulunması;
- 5- Bölgedeki devletlerin toprak bütünlüğünün ve siyasi bağımsızlığının korunması doğrultusunda silahtan arındırılmış bölgeleri de kapsayan tedbirler alınması...

242 sayılı kararın açık anlamı savaş yoluyla toprak kazanmanın kabul edilemezliği ve srail'in işgal ettiği topraklardan en kısa sürede çekilmesi gerektiğiydi. Araplar bu

kararın en kısa sürede uygulanmasını savunurken, sraile karar metninde yer alan güvenli sınırlar içinde var olma olgusuyla ilgili gal etti i toprakları ili kilendirerek kararın uygulanmasını imkânsızla tıracak güvenli ba ları kurmu tur (Grupta, 1978: 50).

2.2.2.2. BM'nin 21 Mayıs 1968 Tarihli 252 Sayılı Kudüs Kararı

Güvenlik Konseyi Kudüs ile ilgili olarak 1968 tarihine kadar herhangi bir karar almamı tır. 1967 sava ıyla birlikte Kudüs'ün tamamını ele geçiren sraile'in yapacağı giri imlerle ehri *corpus seperatum* statüsünü de i tirece i endi esi ortaya çıkmı tır. Bu durum sraile Savunma Bakanı Moshe Dayan tarafından 7 Haziran 1967 tarihli konu masında net bir ekilde ortaya konmu tur (Özcan, 2003: 286);

“ sraile savunma güçleri Kudüs'ü kurtarmı tır. Bizler, parçalanmı ehri, sraile'in ba kentini yeniden birle tirdik. Bu mukaddes mekana, ondan bir daha asla ayrılmamak üzere döndük.”

Ancak uluslararası toplum hiçbir zaman sraile'in almı oldu u kararları tanımadı ı gibi, geçersiz oldu unu ilan etmi tir. BM Güvenlik Konseyinin Kudüs'e yönelik ilk kararı 21 Mayıs 1968 tarihli 252 No'lu kararıdır.

Bu kararla; Güvenlik Konseyi; sraile'in BM genel kurulunun almı oldu u kararlarına itaat etmekteki ihmalini tasvip etmedi ini bildirmi ; sraile tarafından alınmı olan, arazi ve üstündeki mülkün kamula tırılması da dahil, Kudüs'ün me ru statüsünü de i tirmeye yönelik almı oldu u bütün kanuni ve idari tedbir ve hareketin geçersiz oldu unu ve Kudüs'ün statüsünü de i tirmeye yönelik herhangi bir hareketten bulunmaktan vazgeçmesini istemi tir (UN Security Council Resolution 252, 1968, <http://www.mideastweb.org/sc252.htm>).

sraile temsilcisi konseyde onaylanan kararları hiçbir zaman kabul etmeyeceklerini belirtmi tir. sraile bu karara kar ı çıkınca Güvenlik Konseyi 3 Temmuz 1969'da 267 sayılı kararı almı tır. Bu karar 252 sayılı kararın bezeri olsa da daha sert ifadeler yer almı ancak sraile'in tavrında bir de i iklik yaratmamı tır (Ataöv, 1980: 49).

2.3. Filistin Ulusal Hareketinin Oluşumu

1948 – 1958 yılları Filistinlilerin yurtlarından sürülmelerinin derin okuyla arayılarını sürdürdükleri yıllar olmuştur. Bu yıllarda Filistinliler kendilerini organize olamadılar ve Arap ülkelerinin sorunlarını çözmelerini beklemedilerdir. 1958 – 1961 arasında Mısır – Suriye arasında Arap Birliği'nin kurulması girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması Filistinlilerin Arap ülkelerinden beklentilerinin gerçekçi olmadığını belirginleştirdi (Filistin Dosyası, 1988: 104).

1960'ın başlarında Filistinlilerin kendi mücadelelerini vermeleri gerektiği bilincinin oluşmasıyla Filistin hareketinin çekirdeği oluştu. Filistin hareketinin çekirdeği 1959'da Beyrut'ta yayınlanmaya başlanan Yaser Arafat ve arkadaşlarının çıkardığı Filistinana (Bizim Filistinimiz) adlı aylık dergi oldu. Bu derginin yayınlanması El-Fatah'ın (El – Fetih) siyasi alana çıkışının habercisi oldu (Yehoshua, 1975: 125).

Filistin ulusal varlığını sürdürmek ve bu topraklarda, demokratik, laik ve ulusal bir Filistin devleti kurmak amacıyla kurulmuş çeşitli askeri ve siyasi kuruluşların tümünü kapsayan bir örgüttür (Özey, 1997: 138). Örgütün nihai hedefi Filistin topraklarının sınırlarından kurtararak bölgede bağımsız bir Filistin devleti kurulmasıydı (Acar, 1989: 56).

Merkezi Kahire'de kurulan ve Mısır'ın kontrolündeki örgüt, ilk Genel Sekreteri Ahmet Mukayri yönetiminde 1967 Savaşı hezimetinin sonrası çöküşüne ve Aralık 1967'de istifasına kadar kayda değer bir faaliyet gösteremedi (Dursun, 1995: 55). Mukayri'nin istifasından sonra örgütün başkanına Yahya Hammouda getirildi. 1967 Savaşı'ndan sonra mülteci kamplarında yetişen Filistinlilerin etkin oldukları çeşitli adlarla örgütlenen ve birbirinden farklı ideolojileri, politikaları savunan örgütler Filistin mücadelesine damgalarını vurmuşlardır. Bu örgütler arasında Arafat liderliğindeki El – Fatah, bağımsız bir politika izlemeye başlayarak Filistin mücadelesinde baskın güç haline gelmesiyle liderleri Yaser Arafat'ı FKÖ Yürütme Kurulu Başkanlığı'na seçtirmeyi başardı. Arafat'ın seçilmesi sınırlarına karşı yeni stratejiler belirlemede etkili bir dönemin başlangıcı oldu, Filistin hareketinde köklü bir sivilini gerçekleştirdi (Dursun, 1995: 56).

1968'de Filistin Ulusal Konseyi güçlü bir şekilde Filistin Devleti fikrini savundu. Batı Asya'da Filistin varlığının oluşturulması çabasında bulundu. Filistin'de yaayan ve Filistinli olsun olmasın bütün Araplar için uluslararası koruma istemi tir.

Arafat yönetimi 1973'ten sonra diplomatik etkinliği artırarak vererek FKÖ'nün bir sürgün hükümeti niteliğini taşıdığını göstermeye çalıştı. 1974'te Arap Birliği İslam Konferansı Tezilatı, Afrika Birliği Örgütü, ardından 22 Kasım 1974'te de BM Genel Kurulu FKÖ'yü 4,5 Milyon Filistinlinin tek meşru temsilcisi olarak tanıdı. Aynı tarihte FKÖ, BM Genel Kurulunda konuşma yapan hükümet dışı ilk örgüt oldu (Çelik, t.y.: 147).

2.4. 1967-1979 Yılları Arasında Uluslararası Alanda Filistin Sorunu'ndaki Gelişmeler

Bu yıllar arasında Araplar genelde dışarıda Filistin siyasetleri iki safhaya ayrılmıştır. Birinci safhada 1967 Savaşı'na kadar dışarı'nın Filistin'in tamamından çıkarılması dolayısıyla yıkılması iken, ikinci safhada 1978'e kadar ele alınan dönem için belirtilen, günümüzde de geçerliliğini sürdürdüğü iddia edilebilecek olan siyaset ise, Filistinlilerin haklarını ve taleplerini karşılayabilecek bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulması olmuştur (Said, 2002b: 29).

1970'lerde Arap ülkelerinin siyasetleri 1967'de işgal edilen Arap topraklarının tekrar kurtarılması hedefine odaklanmıştır. Ümitlerini BM toplantılarına ve 1973 Haziranındaki Amerikan-Rus görüşmelerine bağlamış olan Araplar, sorununun iki devlet arasında uzun bir vadede ele alınmasını anlayınca büyük bir güvensizlik içine düştüler. Bu nedenle Mısır başta olmak üzere bir yandan sorunun barışçı yollarla çözümü için çaba harcarken bir yandan da Arapların güç birliğini sağlaması için diplomatik faaliyetlerde bulunuyorlardı (Chomsky, 1993: 97).

Enver Sedat'ın barış yönündeki çabalarının sonuçsuz kalması halinde savaş başlatmak zorunda kalabileceği uyarılarına dışarı'nın askeri üstünlüğüne duyulan yaygın güven nedeni ile ABD tarafından dikkate alınmadı. 1973 Ekiminde Sedat tehdidini gerçekleştirdi. Yom Kippur savaşına yol açan iki neden vardı: "Birincisi 67 savaşını nedeniyle ortaya çıkan toprak ihtilafları çözülemedi. BM güvenlik konseyinin 242

No'lu kararları ve Mısır lideri Enver Sedat'ın barış girişimi barışı sağlamadı. Sedat, sraıl'ın savaşta aldığı bütün toprakları vererek 1967 savaş öncesi sınırlarına dönmesi karılında bir barış anlaşması imzalamayı önerdi. Fakat sraıl bunu kabul etmedi. Barışansı olmadıını gören Enver Sedat sınırlı hedefleri olan bir savaşın yarar sağlayacağını düündü. İkinci faktör ise, sraıl ordusunun, ülkenin bir daha Arap saldırısına bir daha hiç uğramayacağına olan güveniydi” (Çalayan, 2004: 451).

Ekim 1973'te Arap devletleri yeniden bir araya geldiler ve sraıl'e karşı bir ittifak oluşturdular. Ramazan ayına doğru ve Yahudi dini bayramına rastlayan 6 Ekim 1973'te sürpriz bir saldırı düzenleyerek sraıl'i gafil avladılar. Ancak Arapların üstülüğü daimi olmadı; ABD o tarihe dek yapmış olduğu yardımların en büyüğü olan silah sevkiyatını gerçekleştirdi. “Transfer o denli yavaşlardaki, bir yoruma göre; Amerika ile sraıl arasındaki gökyüzü, dev nakliye uçaklarıyla kararmı durumdaydı” (Yurtsever, 2004: 33).

1973 Savaşı'nın küresel çapta etkisi bu savaşla doğrudan bağlantısı olan Arapların petrol boykotuyla ortaya çıkmıştır. Petrol üreticisi Arap ülkelerinin umulmadık bir koordinasyonla boykotu uygulamaları Avrupa ülkeleri yönetimleri üzerinde etkisini göstermiş, bu etkiyle Batı Avrupa ülkeleri Arap tezlerine yaklaşmalarını sağlamıştır. Petrol boykotuyla petrolün etkili bir siyasi silah olarak kullanılabilirliği test edilmiştir (The Middle East and North Africa, 1996: 26 -27). 1973 Savaşı'nda Arap ülkelerinin kısmi başarısı ve Arapların ilk kez petrolü etkili bir silah olarak kullanmalarını kayda değer sonuçlar almalarını sağlamıştır (Chomsky, 1993: 99 – 100).

1974 yılı gelişmeleriyle birlikte Filistin Sorunu için bir dönüm noktası olmuştur. 1948'den itibaren ilk kez 1974'de BM Genel Kurulu'nda Filistin Sorunu bağımsız bir madde olarak 2535 B kararıyla yer aldı. Bu karar kısaca sraıl uygulamalarını kınamakta, Filistinlilerin vazgeçilmez haklarını yeniden teyit etmekteydi. Eylül 1974'de BM üyesi 56 devletin teklifiyle *BM Genel Kurulu FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak kabul ettiği 14 Ekim 1974 tarihli 3210/ XXIX sayılı kararı almıştır*. Ürdün'ün çekinceleri nedeniyle gecikmiş Arap kararı da 1974'de alınmıştır. Arap Devlet Başkanları'nın 29 Ekim 1974'de gerçekleştirdikleri Rabat Zirvesi'nde FKÖ'yü “*Filistin halkının yegane me ru temsilcisi*” olarak tanımladılar (Aras, 1997: 29).

Uluslararası alanda FKÖ'nün tanınmasını ve etkinliğini artıran önemli bir gelişme de 13 Kasım 1974'de FKÖ sekreteri Yaser Arafat'ın BM'in davetiyle Devlet Başkanı düzeyinde karışıldığı genel kurulda, "... Bugün buraya bir elimde zeytin dalı, ötekisinde özgürlük savaşçıların silahıyla geldim. Zeytin dalının elimden düşmesine izin vermeyin..." cümleleriyle biten tarihi konuşmasını yapmıştır. 22 Kasım 1974'de aldığı 3236 sayılı kararla BM Genel Kurulu o zamana kadar Filistinlilerin parça parça tanınan haklarını belirsizlikleri ortadan kaldıracak ve üpheye yer bırakmayacak şekilde tanımıştır. Yine aynı gün Genel Kurul'un aldığı kararla FKÖ'ye, " BM Genel Kurulu'nun bütün toplantılarına ve onun himayesindeki bütün uluslararası konferanslara gözlemci statüsüyle katılma hakkı tanınmıştır (Aras, 1997: 30).

Uluslararası alanda FKÖ'nün tanınması yönündeki bu gelişmelere rağmen sırail ve ABD'nin FKÖ'ye karşı tutumunda bir değişiklik olmamıştır. 1974'de uluslararası kamuoyunda Filistinliler lehine sırail aleyhine gelişen gelişim 10 Kasım 1975'de BM Genel Kurulu'nun "3379 sayılı kararıyla Siyonizm'in, ırkçılığın ve ırk ayrımının bir türü olduğu karar vermesiyle" sırail'i uluslararası toplumdan izole olma noktasına getirmiştir ancak her zamanki gibi ABD'nin kayıtsız artsız desteğiyle nefes alabilmektedir (Halloum, 1989: 302 -303).

1974'den sonra Filistin Sorunu'nda kayda değer ilerlemeler 1976'da yaşanmıştır. Mısır ve Ürdün'ün Filistin'de bağımsız bir devlet kurulmasını da içeren kapsamlı barış önerilerini kabul eden BM Güvenlik Konseyi kararını ABD veto etmesine rağmen, Arapların uluslararası alanda ulaştığı desteği göstermesi açısından önemlidir.

1977'de Mısır, Suriye ve Ürdün Ortadoğu'da kapsamlı bir çözümün parçası olarak sırail ile barış antlaşması imzalayabileceklerini ABD'ye bildirdiler. Bu öneriye eş zamanlı olarak FKÖ'nün yönetim organı olan Filistin Ulusal Konseyi 20 Mart 1977'de Filistin'in tamamında laik demokratik bir devlet yerine Filistin'de bağımsız ulusal bir devlet kurulmasını ve Arap - sırail Barış Konferansı'na Filistinlilerin de katılmasını onaylayan bir bildiri yayınladı. sırail Bakanı Rabin'in verdiği yanıt ise sıraillilerin Filistinli gerillalara tattıracağı yegâne barış savaş alanında olduğunu belirtti (Chomsky, 1996: 102-103).

2.4.1. Barış Girişimleri

2.4.1.1. 1967 – 1979 Dönemi Barış Girişimleri

Bu dönemin ilk girişiminde BM genel sekreteri U. Thant 242 sayılı kararın kendisine tanıdığı yetkiye bağlı olarak 23 Kasım 1967’de Sıvriç’in Moskova Büyükelçisi Dr. Gunnar Jarring’in 1967-70 yılları arasında kapsayan Ortadoğu raporudur. Barışın sağlanmasına yönelik bir ilerlemenin mümkün olmadığını açıklamıştır. Rapor önemini ise; 1967 Savaşı sonrası oluşan durumla ilgili tarafların görüşlerini ve 242 sayılı kararla ilgili yorumlarını ilk kez formüle etmesinden almıştır (Armaoğlu, 1994: 301 – 303).

Bu dönemin ikinci barış planını ABD Dış İleri Bakanı William P. Rogers ileri sürmüştür. 28 Ekim 1969’da hazırladığı plan kabul görmeyince, 19 Haziran 1970’de ikinci planını sunmuştur. II. Rogers planı özetle İsrail ve Mısır arasındaki uluslararası sınıra geri dönüşü savunan “A” planı ve 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde müzakerelere başlanmasını öngören “B” Planı’ndan oluşmuştur. İsrail planının her iki aşamasını da reddetmiş ancak uluslararası baskılar karşısında bazı çekincelerle “B” planını kabul etmeyi kararlaştırmıştır. Mısır’ın müzakerelere sıcak bakmasına Arap ülkelerinin sert tepki göstermesiyle plan gündemden düşmüştür (Armaoğlu, 1994: 303 – 306).

Dönemin son barış planı dönemin iki süper gücü ABD ve Sovyetler Birliği Dış İleri Bakanları’nın Cenevre Konferansı Ortak Başkanları sıfatlarıyla 1 Ekim 1977’de Washington ve Moskova’da aynı anda yayınladıkları Sovyet – Amerikan Ortak Deklarasyonu olmuştur. FKÖ ve Sovyetlere yakın Arap ülkeleri deklarasyonu olumlu karşılarırken, İsrail’in reddetmesiyle bu barış girişi de sonuçsuz kalmıştır (Armaoğlu, 1994: 379 – 380).

2.4.1.1.1. Camp David Antlaşması

1972 yılında Mısır’ın Sovyet teknisyenlerini kovmasıyla başlayan Moskova’yla gerginlik 1973 Yom Kippur savaşının ardından gün yüzüne çıkmıştır. Bunun en somut örneği ise; İsrail ile 1975 yılında imzalanan ikinci ayırma anlaşmasıdır. Enver Sedat 1967 yılında kaybetmiş olduğu Sina yarımadasını almanın yolunun ABD ile ilişkilerini

sıkıla tırmaktan geçti ini anlamı ve yüzünü batı'ya dönmü tür ve 14 Mart 1976 yılında Enver Sedat 1972 yılında Sovyetlerle imzalanan 15 yıl süreli dostluk ve i birli i anla masını feshetmi tir (Arı, 2004: 406). Daha ziyade Sovyetler birli inin Mısır'a istedi i silahları vermedi i gerekçesiyle feshedildi i belirtilmi tir. 4 Nisanda Mısır Parlamentosunda alınan bir kararla da, Sovyet donanmasının Mısır limanlarından yararlanmasını sa layan antla ma feshedildi. Açıkçası Mısır, Sovyetler Birli i ile tüm ba larını koparıyordu (Yılmaz, 2004: 203).

Dı politika da geli en bu olaylarının yanında, Mısır ekonomi politikasında da liberalizme kaymaya ba lamı , yerli ve yabancı sermayeyi ülkesine yatırım yapmaya te vik etmi tir. Ancak izlenen bu açıklık politikasının srail ile barı yapamadan mümkün olmayaca mını anlayan Enver Sedat; 1977 yılında srail'i ziyaret etti (Arı, 2004: 408). srail'i ziyaret eden srail parlamentosunda ilk Arap lider olan Sedat, bu suretle üphesiz Enver Sedat bu tutumu ile ABD ve srail ile yakınla maya çalı rken özellikle SSCB ve bölgede bu devlete yakın ülkelerin tepkisini çekmekteydi (Arı, 2004: 411).

Enver Sedat'ın Kudüs'ü ziyaretiyle ba layan ili kiler 25-26 Aralık 1977'de smailiye zirvesinde gerginle meye ba ladı. Bunun üzerine ABD harekete geçti. Baktı ımızda anla mazlı ın altında yatan neden; Mısır'ın Filistin meselesini ana sorun olarak görü melerin merkezinde tutmasıydı. Mısır bunu yaparak Ortado u'da kaybetti i prestijini geri kazanmaya çalı ıyordu. Ancak herhangi bir uzla ma sa lanamamı tir (Arı, 2004: 412).

ABD Ba kanı Carter'in inisiyatifıyla Enver Sedat ile srail Ba bakanı Menahem Begin arasında Ortado u barı ı için bir çerçeve çizmeyi amaçlayan zirve toplantısı, Amerika ba kanlarının Washington dı ındaki dinlenme tesisleri olan Camp David'de 5 Eylül 1978'de ba lamı ve zaman zaman kesilme noktasına gelen görü meler prensip olarak Camp David Antla maları denen belgelerin 17 Eylül 1978'de Washington'da imzalanmasıyla sonuçlanmı tir. Sorunlar iki ba lık halinde ele alındı; Ortado u barı ı için çerçeve anla ması ve Mısır – srail barı için çerçeve anla ması. Ortado u barı ı için çerçeve anla masında; Filistin sorunu üzerinde durulurken; srail'in 1967 sava ında Suriye'nin Golan tepelerini ilhak etmesinden bahsedilmi tir (Arı, 2004: 406-412).

mzalan Ortado u Barısı için Çerçeve Anlaması, Ortado u barısı için bir çerçeve niteli indeydi. Ancak bu belge sadece Batı eria ile Gazze kesimini ve Filistin sorununu içermekteydi. Filistin Sorununun çözüm ilkeleri belirtilerek, Filistin Sorununun, Mısır, srail, Ürdün ve bu topraklarda yaşayan Filistin Araplarının temsilcilerinin katıldığı bir toplantıda ele alınması ve bu görüşmelerin de 3 a amalı olması gerekti i belirtiliyordu (Ortado u ve Gelece i, 1992: 50).

A. Batı Seria ve Gazze'de yaşayan halk 5 yıllık bir özerk yönetim için seçim yapacaktır. Özerk yönetimin görev ve yetkileri Mısır, srail ve Ürdün arasında yapılan görüşmelerde belirlenecek. Bu görüşmelere, bu topraklarda Yaşayan Filistin halkının temsilcileri de Mısır ve Ürdün heyetleri içinde katılabilirler. Bu özerk yönetim bu topraklarda bulunan srail askeri yönetiminin yerini alacaktır.

B. Batı Seria ve Gazze'de özerk yönetimin yürürlü e girdi i andan itibaren 5 yıllık geçi dönemi de başlamı olacaktır. Özerk yönetim, bu topraklarda güvenli in sa lanması için kendi polis te kilatını kuracaktır. Bu te kilatta Ürdünlü polisler de görev yapabilecek i gibi sınırların güvenli i bakımından srail ve Ürdün tarafından oluşturulan ortak kuvvetler de olu turabilecektir.

C. Batı Seria ve Gazze'de özerk yönetim yürürlü e girdi i andan itibaren, 5 yıllık geçi dönemi baslar başlamaz fakat en geç üç yıl içinde Batı Seria ve Gazze'nin nihai statüsünü, bu toprakların komsuları ile ilişkilerini ve bu geçi döneminin sonunda srail, Ürdün barısını tayin edecek görüşmeler başlayacaktır. Bunun için de 2 komite olu turulması öngörülmü tür. Birinci komite Mısır, srail, Ürdün ve özerklik yönetiminin temsilcilerinden olu acak ve Batı eria ve Gazze'nin nihai statüsünü belirleyecektir. İkinci Komite ise Batı eria ve Gazze'nin nihai statüsünü belirledikten sonra, srail-Ürdün barısını görüşecek dolayısıyla srail-Ürdün barısının, Batı eria ve Gazze'nin nihai statüsüne dayandırılması öngörülmü tür.

Yukarıda bahsetti imiz tüm görüşmelerin Güvenlik Konseyinin 242 sayılı kararı çerçevesinde yapılması öngörülmü tür.

Bölge ile ilgili bazı önemli sorunlar Ortado u barı ı için barı çerçevesi anlaşmasında yer almamıştır. Bu sorunların başında i gal altındaki topraklarda srail'in kurdu u yeni yerleşme merkezlerinin gelece i ile Filistin halkının kimin tarafından temsil edilece i konuları gelmektedir. Mısır srail'in yeni yerleşme yerlerini kaldırmasını isterken, srail bunların gelece inin görüşmeler sırasında saptanmasını ileri sürmü tür. Askıda kalan sorunlardan biri de Kudüs'ün statüsüdür. srail Kudüs'ü geri vermeyece i konusundaki ısrarını sürdürmü , Mısır ise Kudüs'ün Arap kesiminin de di er topraklar gibi bo altılması gerekti ini savunmu tur.

imzalanmış Mısır- srail Barı Anlaşması Çerçevesi'nin ana ilkeleri ise öyledir;

Mısır ve srail birbirlerine karşı güç kullanmayarak aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için öncelikle barı çıl yollardan yararlanacaklardır. Bu çerçeve anlaşmasının imzalanmasından itibaren 3 ay içinde taraflar bir barı anlaşması imzalanması için görüşmelere başlayacaklar ve bütün Ortado u bölgesini de kapsayan bir barı nı gerçekle mesi için di er ilgili devletleri de görüşmelere davet edileceklerdi. Bu görüşmeler "Mısır- srail Barısı için Çerçeve Anlaşması"nın ilkelerine göre yapılacaktır.

srail ve Mısır'ın, srail'in Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan'la yapacağı barı antlaşmalarında imzacı tarafların, tam tanıma, ekonomik boykotun kaldırılması ve birbirlerinin vatandaşlarına hukuk devleti ilkelerinin uygulanması için gerekli tedbirlerin alınması ilkelerine dikkat edeceklerini kabul etmişlerdir. Bu antlaşmaların uygulanmasına ilkin olarak yapılacak görüşmelere ABD de davet edilecek ve BM Güvenlik Konseyinden bu barı antlaşmalarını desteklemesi istenecektir (Gönen, 1982: 118– 123).

Mısır ile yapılan çerçeve anlaşmasında ise; iki ülke arasında görüşmeler ve müzakereler yapılmı ve srail Sina yarımadasından çekilmeyi kabul etmiştir. Her iki ülkenin parlamentosunda sorunsuzca onaylanan anlaşmada; “ srail'in Filistin topraklarında Yahudi yerleşim birimlerini a etme politikasına devam etmesi, Kudüs konusunda tavize yana maması ve uzun vadede bir Filistin devletinin kurulmasına kesinlikle karşı olması, Mısır'ın Filistin konusundaki bir barı ile Mısır- srail arasında imzalanacak bir barı arasında doğrudan bir bağlantı kurması yüzünden ilk üç ay içerisinde bir ilerleme sağlanamamıştır. [...] Camp David anlaşmalarının öngördü ü Mısır- srail barı anlaşması

26 Mart 1979'da önceki gibi yine Beyaz Sarayda düzenlenen bir törenle Başkan Carter, Başkan Enver Sedat ve Bakan Menahem Begin tarafından imzalanırken sraile barış karışılı ında bir topraktan çekilmeyi kabul ediyordu” (Arı, 2004: 417-418). Camp David Barış Antlaşması son yürürlüğe giren ekliyle Mısır ve sraile arasında 26 Mart 1979'da imzalanması nedeniyle antlaşmanın resmi tarihi olmuştur (Aras, 1997: 34).

Camp David Barış Antlaşması'nı hem FKÖ hem de Arap Devletleri iddetle ele tirmişlerdir. Mısır'ın Arap Birliği, İslam Konferansı gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşlardaki üyeliğini askıya almışlardır (Said, 2002a: 55). BM Genel Kurulu da kararsızca bakmamış ve Kasım 1979'da uygulamaya koyulan 34/65 B sayılı karar ile görüşlerini u ekilde anlatmıştı;

“Camp David uzlaşması ve diğer anlaşmalar Filistin halkının geleceğini ve 1967'den bu yana sraile'in işgal ettiği toprakların statüsünü belirlemeyi amaçlasalar da hiçbir geçerlilikleri yoktur” (Aras, 1997: 35).

Suriye, ilgili Arap ülkelerinin katılmadığı bir anlaşmanın barış getirmeyeceğini belirtmiş, FKÖ de Sedat'ın Filistinliler adına bir anlaşma yapmaya yetkili olmadığını ve Filistinlilerin katılmadığı hiçbir anlaşmanın Filistin sorununa çözüm getirmeyeceğini açıklamıştır. Suudi Arabistan, Ürdün ve Kuveyt de anlaşmaya karışık çıkmışlar, anlaşmada sraile'in 1967'de işgal ettiği Arap topraklarının tümünden çekileceği konusunun yer almadığını özellikle Kudüs'ün boşaltılmasına değinilmediğini belirtmişler, Filistin halkının kendi kaderini tayin etme ve kendi toprakları üzerinde devletini kurma hakkından söz edilmediğine dikkat çekmişler ve Filistin halkının tek meşru temsilcisi olan FKÖ'den bahsedilmediğini ifade etmişlerdir. Sedat için en büyük darbe Suudi Arabistan'ın bu anlaşmaya karışık çıkması olmuştur. Kudüs konusunda karar alınmamasına tepki gösteren Suudi Arabistan'ın Mısır'a ekonomik yardımını kesmesi durumunda Enver Sedat'ın zor duruma düşeceği kaçınılmaz olacaktı. Batı dünyası anlaşmayı olumlu ve barış için atılmış bir adım olarak görürken, Sovyetler Birliği Arap dünyasına paralel bir tepki göstermiştir.

Anlaşmadan en karlı çıkan taraf sraile olmuştur. Anlaşmada tek yenilik sraile birliklerinin belirli noktalar dışında Batı Şeria ve Gazze'den çekilmesi olmuştur. Ancak kamu düzeni ve güvenlik konuları sraile'in elinde kalmaya devam edecekti. sraile bu

bölgede Filistinlilere yalnızca idari özerklik vermekte, siyasi özerkli i reddetmekteydi. ki bölge arasında resmi bir ba lantı olmayacaktı. srail bölgenin su kaynaklarını da denetim altında tutacak ayrıca Yahudilere bölgede yerle me hakkı tanınacaktı (Turan, 2002: 97).

Camp David Antlaşmaları srail'in Sina Yarımadası'ndan çekilmesi yanında Batı eria ve Gazze eridi'nde Filistinlilere özerklik verilmesi için Ürdün, Mısır, srail ve Filistinliler arasında görüşmelerin sürdürülmesini öngörüyordu. srail, Sina'dan çekilme takvimine ba lı kalırken, Filistin'in özerkli i görüşmelerine ne srail yakla mı nede Filistinliler özerkli i kabul etmi lerdir. srail 1980'de Kudüs'ü ilhak ederek ve srail'in “ *bölünmez ve ebedi*” ba kenti ilan ederek hem uzlaşmazlı mı peki tirmi hem de barı sürecine ölümcül bir darbe indirmi tir (Dursun, 1995: 56).

2.4.1.2. 1980_1990 Arasında Filistin Sorunu ve Çözüm Çabaları

1980'lerde Filistin Sorunu'nda ilk barı giri imi Temmuz 1980'de 9 Avrupa Toplulu u üyesi Venedik toplantısında di er konular arasında Ortado u'daki geli meleri de ele alarak Venedik Deklarasyonu'nu yayınlamaları olmu tur. Filistinlilerin vazgeçilmez haklarının tanınması ve FKÖ'nün Filistinlilerle ilgili barı görüşmelerinde e it statüde taraf olarak kabul edilmesi yönünde Dünya Kamuoyuna ça rı da bulunmu tur. srail'in yayılma siyasetinden vazgeçip, 1967 öncesi topraklarına dönmesini istemi lerd i (Aras, 1997: 36). Venedik Deklarasyonu bu yönden barı a yönelik ilk ba ımsız Avrupa giri imi olmasıyla önemliydi (Mendelson, 1982: 224).

Suudi Arabistan Veliht Prensi Fahd, 7 A ustos 1981'de kapsamlı barı için 8 temel ilke ortaya atmı tır. Plan ba kenti Kudüs olan Filistin ba kentini ifade eden ilk plan ve “ *bölgede bütün devletler barı içinde ya ayabilmelidir*” maddesiyle srail'i örtülü tanıyan ilk Arap barı planı olmasıyla uluslararası kamuoyundan olumlu tepki almı tır (Reich, 1995: 156).

Camp David anlaşmasının olumlu havasına ra men, srail'in 1980 yılında Kudüs'ü i gal ederek ardından ba kenti ilan etmesi, 1981 yılında Golan tepelerini ilhak etmesi ve 1982 yılında da Güney Lübnan'ı i gal etmesiyle de i en durum, Ortado u'da barı çabalarının önünde engel olu turmu tur. Ortado u'da olu an bu gerginlik ABD'nin

çabalarıyla durdurulmaya çalışılmı ; Başkan Reagan tarafından Reagan planı olarak anılan bir plan ortaya atılmı tır. Planın mimarı yeni Dış İleri Bakanı George P. Shultz'du. Barış sürecini yeniden canlandırmayı amaçlayan plan 242 sayılı kararı, barış için toprak dağılımı fikrini ve Camp David Antlaşması'nı temel almı tır (Reich, 1995: 427).

Bu plandaki öneriler (Lukacs, 1984: 35–41):

- Batı İrlanda ve Gazze'nin Filistinli sahipleri için otonomi, Filistinlileri, kendi işleri ile başa çıkabileceklerini göstermeleri ve Filistin otonomisinin İsrail'in güvenliğine bir tehlike getirmeyeceğinin ispatı gibi gayelerle, beş yıllık bir geçici süreden sonra gerçekleştirilecektir.
- Birleşik Devletler geçici süre zarfında yerleşim amacı ile ilave toprak kullanımını desteklemeyecektir. İsrail tarafından yerleşimlerin derhal durdurulması ve Arapların güvenini kazanma açısından gereklidir.
- Bağımsız bir Filistinli varlığı yaratılmaktadır. Fakat barışta İsrail egemenliği ya da Batı İrlanda ve Gazze'de sürekli kontrol esas alınarak ulaşılamamaktadır.
- Filistinlilerin Batı İrlanda ve Gazze'deki yönetimlerinin Ürdün'le irtibatlı olması barış için en iyi şans teklif etmektedir.
- Arap-İsrail barışı BM'nin 242 sayılı kararı esas alınarak barış için toprak dağılımı ilkesine göre çözümlenmelidir.
- BM'nin konumu Batı İrlanda ve Gazze'de dâhil tüm cephelerde 242 sayılı kararın uygulanması yönündedir.
- Kudüs bölünmemeli, ancak nihai statüsü görüşmelerle belirlenmelidir.

Ancak bu plan; “tutum ve içeriğiyle Filistin halkının sahip olduğu ulusal haklarla uyumsuz, yurtlarına geri dönüş ve kendi kaderlerini belirleme haklarını tanımadığı, bağımsız bir Filistin devleti kurulmasını reddettiği ve FKÖ'nün Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak tanımadığı” (Arı, 2004: 413) gerekçesiyle Filistin ulusal konseyince kabul edilmemiştir. İsrail tarafında ise Batı İrlanda bölgesinden çekilmeden bahsettiği için reddedilmiştir.

12. Arap Zirvesi, Fas'ın başkenti Fez'de Eylül 1982'de Reagan planına cevap ve Fahd planının biraz değiştirilmiş şeklini anlamalı bir çözüm önerisi olarak ortaya koymuştur (Reich, 1996: 166).

Bu maddeler (Aras, 1997: 39):

- Kudüs'ün Arap bölümü de dâhil olmak üzere İsrail'in 1967'den beri işgal ettiği bütün Arap topraklarından çekilmesi

- 1967'den beri sraile tarafından Arap topraklarında kurulmuş olan yerleşim merkezlerinin boşaltılması
- Kutsal yerlerde ibadet özgürlüğü ve hangi dinden olursa olsun dini törenlerin yapılabilmesinin garanti edilmesi
- Filistin halkına, FKÖ'nün liderliği altında kendi geleceğini belirleme ve diğer vazgeçilmez haklarının, geri dönmek istemeyenlere de tazminat haklarının tanınması
- Batı İerria ve Gazze'nin birkaç ayı geçmeyecek bir geçiş dönemi için BM'nin kontrolüne bırakılması,
- Daha sonra, Doğu Kudüs Başkent olmak üzere (temelde Batı İerria ve Gazze eridi çerçevesinde) bağımsız Filistin devletinin kurulması,
- Bağımsız Filistin devleti de dâhil olmak üzere bölgedeki bütün devletlerarasında barışın Güvenlik Konseyince teminat altına alınması,
- Bu prensiplerinin uygulamalarının BM Güvenlik Konseyi tarafından garanti edilmesi eklindedir.

FKÖ'nün önemi belirtilmiş ve BM 242 sayılı karar kabul edilerek uluslararası alanda olumlu tepki almış, Sovyetler Birliği bu plana desteğini belirtmiştir (Armaolu, 1989: 485).

1981 Suudi planının tartışıldığı ve Lübnan'ın güneyinde ve Beyrut'ta konumlanmış bulunan FKÖ'nün uluslararası itibarının yükselmekte olduğu bir dönemde sraile her türlü barış girişimini baltalamak üzere Lübnan'ı galile hazırlıklarına başladı. Lübnan'daki FKÖ'yü tahrik etmeye yönelik bir dizi sınır saldırısının ardından 1982'de bu ülkeyi işgal etmiştir.

sraile'in Lübnan'ı işgalıyla, sadece FKÖ'de değil binlerce Filistinli mülteci de farklı Arap ülkelerine dağılmak zorunda kaldılar ve FKÖ karargahını uzun pazarlıklardan sonra Tunus'a taşıdı (Ovendale, 1993: 118). Lübnan'ın işgal sırasında Sabra ve Shatilla katliamları da yapılmıştır. Sharon komutasındaki sraile ordusu Falanjist Hıristiyan milislerin sraile kuşatması altındaki Sabra ve Shatilla kamplarına saldırılarına kayıtsız kalarak en az 2 bin Filistinli mültecinin katledilmesine neden olmuştur. Bu katliam sonunda Sharon, "Beyrut kasabı" olarak nitelendirilmiştir (Ovendale, 1993: 119).

Lübnan Savaşı sonrası oluşan uluslararası atmosfer barış girişimlerine ivme kazandırmıştır. BM Genel Kurulu 10 Aralık 1981 tarihli 36 / 120 sayılı kararı ile 29

Temmuz 1980 tarihli *ES -7 / 2 kararını* esas alarak uluslararası barı konferansının toplanmasına karar verdi , bu kararları 19 A ustos 1982 tarihli *36 / 120 C, ES - 7 / 7* ve 10 Aralık 1982 tarihli *37 / 86 C kararları* izlemi tir. Bu kararların hepside BM gözetiminde Filistin üzerine uluslararası konferans toplanmasını düzenlemeye yönelik kararlardı (Aras, 1997: 44).

Lübnan hezimetinin yaralarını sarmak isteyen Arafat diplomatik giri imlere yönelmi tir. Arafat'ın diplomatik inisiyatifi Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, Irak ve FKÖ arasında ılımlı Arap ittifakının oluşmasını sağlaması tır. 11 ubat 1985'de Kral Hüseyin ile Arafat arasında Amman Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre, Batı eria ve Gazze eridi'nde kurulacak olan Filistin Devleti ile Ürdün bir Konfederasyon kuracaklardı (Aras, 1997: 46). Ancak; Kral Hüseyin gelişmelerin Batı eria'yı Ürdün'e katmasını imkânsızla tıracak bir noktaya ulaşmadan 19 ubat 1986'da antlaşmayı feshetmi tir.

1987 yılına geldi imizde Filistin sorunu yeni bir a amaya ula tı. Filistin halkı intifada hareketiyle birlik içinde Filistin halkının var olduğunu tüm dünyaya gösterdi. Aralık 1987'de Gazze ve Batı eria'daki Filistin halkı srail i galine karşı bir ayaklanma başlattı. ntifada i gali sonlandırmaya yönelik son derece disiplinli bir sivil itaatsizlik eylemi olarak başladı. Ate li silahların kullanılması yasaklandı. Hareket zırhlı srail araçlarına ta atmak, kontrol noktalarında direnmek, kitlesel sokak gösterileri, kepenk kapatma ve benzeri direni biçimlerini içeriyordu. ntifada'nın ardından Cezayir'de bulunan Sürgündeki Filistin Hükümeti Gazze ve Batı eria'da bir Filistin Devleti ilan etti. Terörizmin terk edildi ini açıkladı ve srail'in varlığını tanıdı. Bu gelişmeler kar ısında A.B.D. FKÖ'nün politika de i tirdi ini kabul ederken srail sessiz kalmayı tercih etti. ntifada hareketi ve sonrasında yaşanan gelişmeler 1993 Oslo görüşmelerine zemin oluşturdu (Ortado u 1967-1978: Arap srail Sava ı'ndan I. Camp David Antlaşmasına (t.y.), <http://www.bgst.org/keab/keab140705bol3.php>).

2.5. Filistin İntifadası ve Barış Sürecine Etkileri

2.5.1. İntifada'nın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

1980'lerin sonuna doğru i gal edilmi topraklarda yankıları dalga dalga tüm dünyaya yayılan bir sosyal devrime ahit olunmu tur. Bu ba kaldırının kökenleri, I. Dünya Sava ından sonra ba layan milli kimlik olu um süreci, içerisinde incelenmelidir. Filistin ulusal kimli i, ngiliz manda rejimi altında Arap kimli inden farklı bir boyut kazanmı tır, bunun ba nedeni Siyonist ideolojinin Filistin kimli inin olu masındaki rolüdür. 1967'den sonra, tehditkâr sosyo-ekonomik ko ullara, terörizme ve insan hakları ihlallerine yol açan srail i gali bu milliyetçi gerilimi tehlikeli boyutlarda tırmandırmı tır (Aras,1997: 49).

1987'ye gelindi inde Lübnan hezimetinde oldu u gibi i gal topraklarında ya ayan Filistinliler Arafat'a ba lılıklarını korumalarına ra men srail'in olumsuz tavrında hiçbir de i iklik olmaması, ABD'nin hala srail'i kayıtsız artsız desteklemesi, Arap ülkelerinin sadece söylemlerle yetinmeleri yanında FKÖ'nün ve Arafat'ın da Filistin Sorunu'nu çözeceklerinden ümitlerini kesmi lerdı.

Ayrıca 1987 Sonbaharında ran – Irak Sava ı nedeniyle Amman'da toplanan Arap Zirvesi ve 29 Mayıs – 2 Haziran arasında Moskova'da yapılan Reagan-Gorbaçov Zirvesi'nde Filistinlilerin sorunlarının bir tarafa itilmesi Filistinlilerin umutlarını iyice tükenmesine neden olmu tur (Flores,1991: 67).

Filistinliler 1987'nin sonlarında kendilerini her zaman oldu undan daha yalnız hissetmeye ba lamı lardır. 8 Aralık 1987 günü bir srail kamyonunun Filistinlileri ta ıyan vagona çarpması ile dört ki i ölmü yedi ki i yaralanmı tır. Olayın arkasından bunun iki gün önce Gazze'de öldürülen Yahudi'nin intikamını almak için bilinçli bir srail giri mi oldu u söylentileri yayılmı tır (Karaman, 1991: 220). İlk olarak bir grup genç, 9 Aralık'ta protesto gösterisinde bulunmu ; askeri güçlerin ate açarak müdahalesine ta atarak kar ılık verilmesi ile ba layan olaylar kısa sürede bir zincir olu turarak Filistinlileri tarihi bir sürecin e i ine getirmi tir (Aras, 1997: 52). Bu olaylar kısa süre sonra devamlılık kazanmı ve Arapça “silkinme” anlamına gelen NT FADA hareketi ba lamı tır (Karaman, 1991: 220). Bu bir isyan hareketinden ziyade Filistin halkının yılların birikimi olan srail

baskısına bir tepkisi ve kendilerini davalarında yalnız bırakan ba ta Arap çevreleri olmak üzere tüm destekçilerine hatta etkisiz kalan FKÖ'ye karşı artık kontrolü kendi ellerine aldıklarının ve davalarına kendileri sahip çıkmadıkça sonuca ulaşamayacaklarına olan inançlarının bir tezahürü olmu tur. (Mordechai Bar-On, 1996: 220). Bu yüzden; intifada hem bir sivil halk hareketi hem de ba ımsızlık için verilen ulusal mücadele özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır.

2.5.2. İntifada'nın Sonuçları ve Barış Sürecine Etkileri

Ayklanama uluslararası toplumun dikkatini çekmi ve sempatisini kazanmayı başarmı tur. En azından dünyanın diğer bölgelerindeki krizlere kayan dikkat yeniden Filistin sorunu üzerinde odaklanmı tur. Avrupa Topluluğunun 12 devleti Mart 1988'de İsrail'i a ır eleştirilere maruz bırakan İsrail'le yapılacak bir dizi ticaret anlaşmasına karşı olumsuz tavır sergileyen karar almı tur. AT'nin intifada konusundaki kararlı tutumunda yalnız olmadı ının en önemli kanıtı bir müddet sonra BM'nin aldığı oldu u kararlardır (Aras, 1997: 54).

Ekim 1989'da Genel Kurul, özellikle intifada'ya dikkat çekerek, İsrail yönetimini i gal altındaki topraklarda ya ayayan insanlara yönelik insan haklarını çi neyen uygulamaları ve politikaları nedeniyle kınamaktadır. Konu ile ilgili 44/2 sayılı kararda (UN, DFPR, 1989: 1-2);

Genel Kurul;

İsrail i galine karşı Filistin halkının 9 Aralık 1987'den beri, dünya kamuoyunun kayda değer dikkat ve sempatisini toplamı bulunan, ayaklanmaya vakıf olarak...

galci güç İsrail'in, Kudüs dahil, i gal altındaki Filistin topra ında bulunan Filistin halkının insan haklarını ihlal eden, siyaset ve uygulamalarını; ve özellikle, İsrail ordusu ve yerle imcilerinin savunmasız Filistinli sivillerin ölümü yahut yaralanması ile sonuçlanan ate açma eylemleri, dövülme ve kemiklerin kırılı ı, Filistinli sivillerin sınır dışı edilmesi, kısıtlayıcı iktisadi önlemlerin zorla uygulanı ı... gibi hareketleri kınar.

galci güç İsrail'in Güvenlik Konseyinin ilgili kararlarına karşı sürdürdü ü kayıtsız tutumu ıddetle kınar.

intifada uluslararası tepkiyi çekmenin yanında statüko'nun tüm taraflar açısından kabul edilmezli ini de ortaya koymu tur.

ntifada srail toplumunun da Filistin Sorunu kar ısındaki pozisyonunda radikal sayılabilecek de i ikli e neden olmu tur. srail kamuoyunda srail'in 20 yıldır sürdürdü ü i gale kar ı ödedi i siyasi ve ahlaki kayıplar irdelenmeye ba lanmı tır. ntifada kar ısında uluslararası tepkiler srail'i sarsmakla birlikte srail'in devlet siyasetinde ve bu siyaseti temsil etti i bilinen Likud iktidarının siyasetinde önemli bir de i iklik getirmemi tir. Likud partisi, de i ime kar ı duru unun siyasi bedelini 1992 seçimlerinde ödemi tir (Mardechai Bar – On, 1996: 270).

Özetle, ntifada, gelecekteki barı sürecinde temel alınacak bir ortam meydana getirmi ; Arafat ve FKÖ'nün ABD tarafından tanınmasının önünü de açarak, barı aray ılarında yeni geli meler çerçevesinde Filistin devletinin kurulu una giden yolda engellerin kaldırılmasına yardımcı olmu tur.

2.5.3. 1980'lerin Sonlarında İntifada Süreci İçinde Ortaya Çıkan Barış Girişimleri ve Filistin Devletinin İlanı

ntifada'dan çok kısa bir süre sonra Mısır Ba kanı Hüsnü Mübarek, srail ve Filistinliler arasında ABD onayını da alarak arabulucu görevini üstlenmi tir ve Ocak 1988'de resmi barı önerilerinde bulunmu tur. Bunlar; srail'in yerle im faaliyetlerini durdurması, i gal altındaki iddete altı ay ara verilmesi, Filistinlilerin temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi, uluslararası gözetim altında seçim yapılması, bölgede uluslararası bir gücün varlı ı ve srail' in Filistinli iki ki iyi görü meci olarak kabul etmesi seklindedir (Aras, 1997: 59). Bütün iyi niyetlere karşı Ba bakan amir tarafından bunlar kabul edilmemi tir.

kinici barı giri imi ise; Shultz giri imidir. Shultz giri imi, Reagan planından bu yana en önemli Amerikan inisiyatifidir. ABD'yi temsilen bölgede bulunan Shultz dü üncelerini sraililer, Mısırlılar, Ürdünlüler ve Filistinlilerle tartı maya açmı ve srail'den Ortado u'da srail ve Araplar arasından sa lanacak kapsamlı bir barı için toprak formülü kabul etmesini beklemi tir. Planın en önemli maddeleri unlardır (Aras,1997: 60);

“Uzla ılan hedef bölgedeki tüm devletlerin güvenli ini ve Filistin halkının me ru haklarını sa layacak kapsamlı bir barı tir.

...görü meler 1 Mayıs 1988'de... BM Güvenlik Konseyi 242 ve 338 sayılı kararları esas alınarak ba latılabilir. ...görü melerin ba lamasından iki hafta sonra uluslar arası bir konferans toplanacaktır. BM Genel Sekreterinden Arap- srail çatı masının taraflarını ve Güvenlik Konseyinin be daimi üyesini davet etmesi istenecektir. Konferansın bütün katılımcıları BM Güvenlik Konseyi 242 ve 338 sayılı kararlarını kabul etmeli ve iddet ile terörizmi reddetmelidirler.

Filistinlilerin temsili, Ürdün-Filistin delegasyonu içinde olacaktır. Filistin görüş meleri Ürdün – Filistin ve srail delegasyonları arasında olacaktır.”

Fakat Ortado u'da hiçbir lider Peres ve Mübarek dı nda plana ilgi göstermemi tir.

Filistinlilerin ba lattı ı intifada ve Filistinliler kimlik bilincinin artık Batı Yakasında daha fazla kalmanın sa lıklı olmayaca ı sonucuna ulasan Ürdün, A ustos 1988'de Batı eria (Batı Yakası) ile her türlü iliksisini kesti ini ilan etmi tir.

Kral Hüseyin FKÖ'nü Filistin halkının tek me ru temsilcisi olarak her yönden destekleyece ini e er Filistin önderli i tarafından sürgünde bir hükümet kurulursa onu tanıyan ve destekleyen ilk ülke olaca ını söylemi tir (Halloum, 1989: 233).

Filistin Ulusal Konseyi yaptı ı bir dizi görü me sonrası Cezayir'de 15 Kasım 1988'de Filistin Devleti'nin ilanı ve ba ımsızlık bildirisini yayımladı tır (Halloum, 1989: 41).

imdi do al haklarına, bu tarihsel ve yasal hakların uygulanmasına ve anayurtlarının özgürlü ü ve ba ımsızlı ını savunmak için kendilerini feda eden birbiri ardınca gelen ku akların kutsal anısına dayanarak, Arap zirve konferansında kabul edilen kararları uygulayarak ve Birle mi Milletler örgütünün 1947'den bu yana verdi i kararlarda cisimle en uluslararası hukukun verdi i yetkiye dayanarak ve Filistin Arap halkının kendi kaderini tayin, politik ba ımsızlık ve kendi toprakları Üzerindeki egemenlik haklarını uygulayarak, Filistin Ulusal Konseyi, Tanrı ve Filistin Arap hakkı adına, Filistin topra ımız üzerinde, ba kenti Kudüs (el-Qudüs es- erif) olmak üzere Filistin Devleti'nin kurulu unu ilan eder....

Hemen hemen bütün dünya devletleri tarafından yerle ece i ve hükümet olaca ı toprakları i gal altında olsa da Filistin Devleti tanınmı tır. Ba ımsızlı ının ilanı ile BM 8 Kasım 1989'da Filistin'le ilgili kararın tavsiyeler bölümünde su ifadelere yer verilmi tir. *"Komite 15 Kasım 1988 Cezayir toplantısında Filistin konseyince kabul edilen Ba ımsızlık Bildirisini memnunlukla karsılar ve ba ımsız Filistin Arap Devleti'nin ilanınının 29 Kasım 1947 tarihli Arap 181 (II) sayılı Genel Kurul kararının yerine getirilmesi demek oldu unu önemle belirtir. Buna ba lı olarak, Komite, Filistin Devleti'nin uluslararası topluluk ve*

BM içerisindeki haklı yerine alması gerektiği i dü ünmesini ifade eder (Karaman, 1992: 224).

Ba lantısız ülkeler de 4-7 Eylül 1989'da Filistin Devleti'ni kabul etmeye ve diplomatik ili kileri kurmaya üyelerini davet etmi tir. FKÖ'nün ba ımsızlık Bildirgesinde de belirtti i gibi BMGK 242 ve 338 sayılı kararları dâhil olmak üzere ilgili Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi çerçevesinde somutla an, milletlerarası me ruluk temeline dayalı olarak bölgedeki barı sürecine katkıyı amaçlaması, srail'i barı görü melerine zorlamı tir. So uk Sava dönemi boyunca Sovyetler Birli i, Filistin sorununun çözülerek Ortado u'daki pazarlık gücünü bütün bütün kaybedece ini dü ünerek hem de böyle bir anla mayla Arap devletleriyle ABD arasındaki daha yakın i birli inin önündeki en büyük engelin kalkaca ını hesap ederek destekler göründü ü Filistin sorununun çözülmesini istemi tir (Arı, 1996: 258-259).

2.6. Soğuk Savaş Dönemi Filistin Sorununda Türkiye'nin Politikası

2.6. 1. Soğuk Savaş ve Güvenlik Ağırlıklı Dış Politika

Türkiye Kasım 1947'de BM'nin Filistin'in bölünme kararına kar ı Araplarla birlikte oy kullanmasına ra men 1949 yılında srail'i tanıdı ve aynı yılın sonunda iki devlet birbirlerine büyükelçiler göndermi lerdir. sraililer, Ortado u'da diplomatik yalnızlıktan kurtulacakları ve Arap-Müslüman dünyasına bir kapı aralayabilecekleri için bu ili kiyi geli tirmeye çok hevesliydi ler. 1950'lerde Türkiye ile srail arasındaki ekonomik ili kiler de hızla geli meye ba lamı tır (Hale, 2003: 127).

Türkiye 1960'ların ortalarına kadar dı politikasında batı ile ili kilerine öncelik vermi , Ortado u arka planda kalmı tır. 1960'ların ortalarına kadar dı politikada Ortado u ile ili kiler batı yönelimli dı politikanın bir uzantısı ekinde geli mi tir (Özcan, 2003: 64). 1955'de ABD'nin dı tan destekledi i ngiltere'nin içinde yer aldı ı Ba dat Paketi'na Türkiye'nin katılmasına kar ı çıkan Ortado u ülkeleri bölgeye ABD'nin giri ine aracı oldu u gerekçesiyle Türkiye'ye kar ı bir cephe olu turmu larıdır.

1956 savaşı Türkiye'nin Filistin sorununa yaklaşımında batı yanlısı tutumunu açıkça ortaya koymuştur. Türkiye Süvey sorununu görmek üzere toplanan Londra Konferansı'nda kanalın uluslararası statüsünü savunarak Mısır'ın ulusal egemenlik haklarını kullanmasına karşı batı ile birlikte hareket etmiş, Filistin konusunda BM kararlarının uygulanmasını savunmuştur (Kürkçüoğlu, 1972: 93). Süvey savaşının çıkması üzerine İngiltere'de Ba'dat Paketi üyesi ülkelerinin bakanları 7 Kasım'da Tahran'da bir araya gelerek ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiride sadece İsrail'in Mısır'a saldırısı kınanmış, Fransa ve İngiltere'nin ise Mısır topraklarından çekilerek Mısır'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı göstermeleri istenmiştir. Türkiye İngiltere'ye karşı olumsuz bir davranış içine girmekten kaçınarak kınama kararı almamıştır (Ortadoğlu ve Geleceği, 1992: 33).

Türkiye gerek kamuoyunda gerekse Arap ülkelerinde oluşan tepkiler nedeniyle 23 Kasım 1956'da İsrail'deki Büyükelçisini geri çağırarak tavrını ortaya koymuştur. Türkiye'nin bu hareketi ne Araplarda ne de İsrail'de bir etki yaratmış, Arapların Türkiye'ye karşı tepkilerini yumuşaltmaya yetmemiştir. Öte yandan Türkiye İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmeyerek, ilişkilerin seviyesini elçi maslahatgüzar düzeyinde devam ettirmiştir.

Nasırcı Pan-Arap dalga, İsrail ve Türkiye'yi kısa bir süre için yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma özellikle Temmuz 1958'de Irak'taki Batı yanlısı Haşimi Krallığının devrilmesinden ve Lübnan ile Ürdün'deki Batı yanlısı rejimlere yönelik eş zamanlı tehditlerden sonra gerçekleşmiştir. Austos 1958'de Bakan Ben-Gurion iki ülke arasındaki siyasi koordinasyonu arttırmak amacıyla Ankara'daki meslektaşları Adnan Menderes'e gizli bir ziyarette bulunmuştur (Nbar, 2001: 8).

29 Mayıs 1958'de Türkiye'ye gizlice gelen Bakan David Ben-Gurion ile Menderes'in başkanlık ettiği üst düzey heyetler arasında yapılan gizli görüşmeler sırasında iki ülkenin askeri, diplomatik ve güvenlik alanlarında örtülü işbirliği yapması kararlaştırılacaktır (Özcan, 2005: 30).

1950-1960 yılları arasında İsrail'e yönelik Türk dış politikasının Batı çizgisinde tek yönlü olarak seyrettiğini söylememiz mümkündür.

2.6.2. 1964-80 Dış Politikasının Çeşitlenmesi

1960'ların başından itibaren Türk Dış politikasının Batı eksenli tek yönlü yapısı sorgulanmaya başlandı. Burada yeni anayasanın katılımcılığına daha açık olması ve kamuoyunun dış politika yapımında nispeten etkili olabilmesi, 1962 Küba Krizi ile Jüpiter füzelerinin Türkiye'den sökülmesi, 1964 Temmuzundaki Johnson mektubu, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda BM'de yalnızca Müslüman ülkelerin desteklenmesi, ayrıca an ekonomik sorunlar gibi sebepler etkili oldu (Davutoğlu, 2001: 70). Bu olayların Türk dış politikası davranışını için üç önemli sonucu oldu. Bunlardan ilki, Türkiye batıdan destek görmemesi nedeniyle yönünü değiştirerek bir yandan Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye girişti, diğer yandan da Sovyetler Birliği ile görüşmelere başlayarak ilişkilerde belirgin bir yakınlaşma gerçekleşti. Sovyetler Birliği ile ilişkiler daha çok ekonomik konuları içeren yönde geliştirildi. Mart 1967'de Türkiye Moskova ile o zamana kadar hiçbir ülkeyle imzalamadığı en geniş kapsamlı sanayi yardımı anlaşmasını imzaladı. Böylece Sovyetler, çelik fabrikası, alüminyum tasfiyehanesi ve petrol rafinerisini kapsayan sanayi tesislerinin yapımını üstlendi. 1960'ların sonunda Türkiye diğer ülkelere oranla Sovyet ekonomik yardımından daha fazla istifade eder hale geldi (Bölükbaşı, 2001: 251). İkincisi, Türkiye'nin özellikle silah tedariki programlarında Kıbrıs'a askeri müdahaleyi neticede mümkün kılacak tarzda çıkan Üçüncü Dünya ve Bağımsızlar Hareketi ile ilişkilerini geliştirmeyi başaramadığını fark etmesi olmasıdır (Kirişçi, 1986: 6-7).

Türkiye'nin dış politikasındaki değişiklik, radikal Arap ülkelerin beklentilerine yönelik sınırlı ve batı karşıtı bir tutum izlemesi şeklinde olmamıştır. 1967 yılında Arap-sınır gerilimi artınca, Ankara Ortadoğu politikasını belirginleştirmek adına Ortadoğu ülkelerinde görevli büyükelçilerini çağırarak, hükümetin Arap politikası ile ilgili toplantı (22-24 Mayıs) yaptı. Toplantıda üç ilkeye bağlanan Türkiye'nin izleyeceği Arap politikasına göre, tüm Arap ülkeleriyle ikili ilişkileri her alanda geliştirmeye çalışarak, Arapların kendi arasındaki anlaşmazlıklara karışmamaları ve taraf tutmaması, Arapları bölge paktları veya bölge anlaşmalarına katılmama kararı alınmıştır (Fırat, 2002: 243).

Toplantının ardından üçüncü Arap-sınır savaşı çıkmıştır. Türkiye'nin 1967 Arap-sınır savaşı karışındaki tutumu BM kararları doğrultusunda oldu, Güvenlik Konseyi'nin

oy birli i ile kabul etti i srail'in i gal etti i topraklardan çekilmesi yönündeki ve aynı zamanda srail'in varlı nı onaylayan 242 sayılı karara destek vermi tir.

BM kararlarına aykırı bir davranı sergilemeyen Türkiye, Araplarla göreceli ili kilerine devam ederek sava sırasında bu ülkelere gıda ve ilaç yardımında bulunmu , aynı zamanda incirlik üssünün srail'i desteklemek için kullanılmasına izin vermeme (Davuto lu, 2003: 71), Suriye sınırına da askeri yı nak yapmayaca nı bildirmi tir. Arap ülkeleri Türkiye'nin sava sırasında izledi i politikayı olumlu bulmu lar, bunun kar ılı nda ABD ve ngiltere'ye petrol ihracını durdururken Türkiye'ye kar ı bu kararlarını uygulamayacaklarını açıklamı lardır. 1967 sava ı sonrasında Türkiye Araplara yakın politikasını devam ettirerek Araplarla srail arasında çıkan her silahlı çatı mada srail'i protesto etti i gibi, ngiliz Silahlı Kuvvetleri'nin 1971'de Süvey 'in do usundan çekilmesi üzerine Basra Körfezi bölgesinde meydana gelecek bo lu un doldurulması için 21 Ocak 1968'de ABD'nin ran, Pakistan, Suudi Arabistan ve Kuveyt arasında Türkiye'nin de dahil oldu u bir güvenlik anla ması imzalaması teklifini reddetmi tir (Fırat, 2002: 245).

Türkiye'nin Arap ülkeleri ile yakınla ma çabaları devam etti i sırada, 21A ustos 1969'da Kudüs'ün srail i gali altında bulunan Arap kesimindeki El Aksa Cami'nin yanması tüm Müslüman ülkelerde oldu u gibi Türkiye'de de büyük tepkiyle kar ılanmı tir. Hem bu sebeple hem de Kudüs'ün 1967'de do u kısmının srail'in eline geçmesinden sonraki statüsünü görü mek üzere slam Zirve Konferansı'nın toplanmasına karar verilmi tir. Türkiye, Sovyetler Birli i ile ili kilerini geli tirirken izledi i politikayı devam ettirerek Arap ülkeleriyle de önce ekonomik ve ticaret ili kiler kurmayı ardından Kıbrıs konusunda desteklerini kazanmayı dü ünümü ancak Araplar arasındaki bölünmeler nedeniyle politikalarını belirlemede zorluk çekmi tir. Türkiye'nin zirveye katılma kararı alması radikal kesimin tepkisine neden olmu tur. Türkiye'nin adı slam olan bir konferansa, örgütün yasaı imza edilmeksizin ve kararlarda Türkiye'nin laikli i ve dı politikası ile ilgili çekincelerinin belirtilmesi artıyla dı i leri bakanı düzeyinde gözlemci statüsü ile katılması uygun görülmü tür (Soysal, 1997: 18). Eylül 1969'da gerçekleştirilen konferansta srail ile her türlü ili kilerin kesilmesi önerisini Türkiye'nin ran ile birlikte reddetmesi radikal kesimde ho nutsuzluk yaratmı , Arap devletleri arasındaki kutupla ma daha belirgin hale gelmi tir. Dı i leri bakanı ihsan Sabri Ça layangil, konferans sonunda

yayınlanan ortak bildiriye BM Güvenlik Konseyinin 242 sayılı kararının anlam ve çerçevesinde desteklediğini belirtmiştir (Özcan,1998: 163).

İslam Zirve Konferansı ile radikal Arap devletlerinden ele aldığı alan Türkiye, 1970 Ürdün bunalımında daha temkinli davranmış, bunalım sırasında nehirlik üssünün ABD tarafından kullanılmasına izin vermeyeceğini bildirmiştir. Türkiye'nin Ürdün bunalımı sırasında izlediği politika, Ortadoğu'ya yönelik tutum de ikliğini izah etmektedir.

1973 Arap- İsrail savaşı sırasında Türkiye'nin Arap yanlısı eğilimi devam etmiş, İsrail'e yardım etmek isteyen ABD'nin nehirlik üssünü kullanmasını kabul etmemesi, buna karşılık Mısır ve Suriye uçaklarına yakıt ikmali yapmak için bölgeye giden Sovyet uçaklarına hava sahasını kullanmasını engellemeyerek politik yönünü ortaya koymuştur (Altunışık, 1999: 185). Türkiye yine Filistin meselesinde BM ile uyumlu yürüttüğü politikasını sürdürmüştür. BM Genel Kurulu'nun 22 Kasım 1974'te "ulusal bağımsızlık ve egemenliğin, Filistin'de yaşayan Filistinlilerin vazgeçilmez hakları olduğunu" ilan etmesi, 1975 yılında "Siyonizm'i ırkçılık olarak gören kararı" ve ardından FKÖ'nün BM Genel Kurulu'na ve konferanslarına gözlemci üye olarak davet edilerek Yaser Arafat'ın Genel Kurul'da bir konuşma yapması Türkiye tarafından da onaylanmıştır. BM'nin bu kararları İsrail'in şiddetli tepkisini çekmiştir. BM'nin FKÖ yanlısı tutumu ile birlikte Türkiye Ocak 1975'te FKÖ'yü Filistin halkının tek temsilcisi olarak tanıma kararı almış, 1976'da İslam Konferansı Örgütü'nün bir üyesi olmuş, 5 Ekim 1979 yılında da Arafat'ın katıldığı törenle Ankara'da FKÖ'nün temsilciliğinin açılmasını kabul etmiştir. Böylelikle Türkiye Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini Araplar yönüne kaydırmış ancak dengeli politikalarına rağmen Kıbrıs konusunda Arapların desteğini sağlayamamıştır (Özcan, 1998: 165).

1979 Camp David Anlaşması ile Mısır'ın İsrail'i tanıması, bu anlaşmaya Arap devletlerinin tepki göstermesi sonrasında Mısır ile ilişkilerini kesme kararı almalarına rağmen 1983 yılında Yaser Arafat'ın Mısır'ı ziyareti, Arapları karıştırmak istemeyen Türkiye'ye bu kaygı nedeniyle İsrail ile yürütülen temkinli ilişkilerin yeniden geliştirilmesine imkân tanımıştır (Criss, 1997: 7). Camp David anlaşmasının imzalanmasından sonra Ekim 1978'de Dış İleri Bakanı Gündüz Ökçün, İsrail'in 1967'de işgal ettiği sınırların gerisine çekilmemesi ve FKÖ'nün dışarıda bırakılması halinde soruna

adil bir çözüm bulunması ihtimalinin düşük olduğunu belirtmiştir. Burada Türkiye FKÖ'ye verdiği desteği bir kes daha göstermiştir (Davutoğlu, 2003: 73).

2.6.3. Yeni Denge Arayışları ve Filistin Sorunu (1980-90)

1980'li yıllarda Türkiye-İsrail ilişkilerinde daha açık bir düzeye anlamı vardır. İsrail'in 1967 savaşında ele geçirerek işgal altında tuttuğu Doğu Kudüs'ü Temmuz 1980'de ilhak etmesi ve Kudüs'ün "birlik ve ebedi" başkenti olduğunu açıklaması, Türkiye'nin büyük tepki göstermesine yol açmıştır. 28 Ağustos 1980'de Kudüs'teki başkonsolosluğu kapatan Türkiye, 2 Aralık 1980'de 1956 yılından beri maslahatgüzarlık düzeyinde temsil edildiği Tel Aviv'e bundan sonra yalnızca ikinci katip göndereceğini açıklamış, konsolosluk ilişkilerini de Kudüs yerine Tel Aviv'deki diplomatik temsilcilikle yürütme kararı almıştır. Türkiye'nin BM kararları dışında gösterdiği bu sert tepkinin nedeni, 1978'de yaşanan petrol krizinin olumsuz etkisinden ve döviz sıkıntısı nedeniyle ödemeler dengesindeki sorunlardan kaynaklanmış oldu, zengin Arap ülkeleri ile girdiği sıkı diyalogla beraber Suudi Arabistan'dan ekonomik yardım alması ile doğrulanabilir (Kut, 1991: 23). Bu davranışla Türkiye; petrol sahibi Arap ülkelerinin yakınlığını kazanmak hedefindeydi.

Türkiye'nin Kudüs'teki başkonsolosluğu kapama kararından iki hafta sonra gerçekleşen 12 Eylül Darbesi ile değişen yönetim, batı dünyasında kaybettiği itibarı sağlam ülkelere yakınlıkla makula gidermeyi gerekli görmüştür. Öte yandan FKÖ yetkililerinin Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini dondurma kararının aslında Türk dış politikasının ABD stratejisinin genel çerçevesi dışına çıkacak bir adım olmadığını sadece İslam Konferansı'nda ılımlı ve petrol sahibi Arap ülkelerinin yakınlığını kazanmak hedefiyle ilgili olduğunu yorumunu yapmaları, kararın Türkiye'ye sınırlı bir manevra alanı sağlamaktan öteye geçmediğini göstermektedir. Bu dönem içerisinde Araplar lehine hareket eden Türkiye'nin bölücü örgütlere destek veren Suriye ile arasında var olan sosyal ilişkiler nedeniyle, İsrail'in Suriye'ye ait Golan Tepelerini ilhak kararına karşı BM'nin İsrail'i kınayan kararında çekimser oy kullanmış olması, Filistin sorununa yakınlığının Suriye-İsrail anlaşmazlığına yakınlığından farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur (Kut, 1991: 5-34).

Türkiye'nin Arap ülkelerine yakın bir politika takip etmesi olmasına karşın aynı yakınlığı Arap devletlerinden görememesi Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratmıştır. Arap devletleri ve FKÖ, Türkiye'nin Kıbrıs politikalarını desteklemeyerek Kıbrıs Türklerinin kendilerine ait ayrı bir ulusal kimlikleri olduğunu ve Kıbrıs sorununun çözümünde Türk toplumunun kendi kaderini tayin hakkının hesaba katılması gerektiği taleplerini tanınamamıştır, Kıbrıslı Rumlarla yakınlıklarını sürdürmüşler, Rum yönetimini adadaki tek meşru yönetim olarak kabul etmişlerdir (Bölükbaşı, 2001: 257). Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkilerinde rahatsızlık duyduğu diğer bir konu ise 1986-87 yıllarında Bulgaristan'daki Türklere karşı yürütülen baskı politikalarına karşı Türkiye'ye sığınan 300 binden fazla mültecinin durumu göz önünde tutularak, 5. İslam Zirve Konferansı'nda Bulgaristan'ın tutumunun kınanmasına yönelik tasarıya Arap devletlerinden destek gelmemesi olmasıdır (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ocak 1987). Bu durum Türkiye'ye Arap ülkeleri ile ilişkilerinin tek taraflı olduğunu, karşılıklılık esasına uyulmadığı gerçeğini göstermiştir.

1980-82 döneminde Türkiye Ortadoğu ülkelerinden petrol alabilmek ve Kıbrıs sorununda desteklerini sağlayabilmek için İsrail ile ilişkilerini alt düzeyde tutmuştu. Ancak Suriye'nin Sovyetler Birliği tarafından desteklenen politikası İsrail ve Türkiye'yi endişelendirmişti bu nedenle her iki ülke ilişkilerini daha yakın tutmaya başlamışlardır. Ankara'nın Suriye ve Irak ile yaşadığı sorunlar Ortadoğu politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Irak ve Suriye ile GAP projesi nedeniyle bozulan ilişkiler, her iki ülkenin PKK'ya destek vermeleri ile daha da kötüleşti, Suriye'nin Hatay konusunda sürdürdüğü saldırgan tutumu sorunları içinden çıkılmaz hale getirmişti ayrıca İran'ın Türkiye'ye karşı tutumu ve Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı cephe oluşturma çabaları, Türkiye'nin kendisini çevreleyen bu zinciri etkisizleştirme yolu olarak İsrail ile ilişkilerini geliştirmesine sebebiyet vermiştir. İsrail ise Türkiye ile ilişkilerini arttırmak için Türkiye'nin sıkıntı duyduğu konularda yardımcı olmak amacıyla istihbarat alanında işbirliği yapmayı teklif etmiştir. İsrail yönetimi 5 Haziran 1982'de Lübnan'a başlattığı saldırılar sırasında Türkiye'ye, Beyrut'un doğusundaki Zahle kenti yakınlarında Ermeni Terör Örgütü ASALA'nın kamplarına yönelik operasyonda yer alması önerisini getirmiştir. Ancak Türk askeri yönetimi uluslararası bir skandal yaratmamak için aracılık kullanarak operasyona katılma kararı almıştır. İsrail Filistin kamplarına düzenlediği operasyonlarda, elde ettiği bilgileri Türkiye'ye iletmiş, Türk istihbaratı açısından bu bulgular, Ermeni

terörüne destek veren ülkelerin açılışını sağlamıştır. Nitekim Türkiye, İsrail ile yürüttüğü ilişkileri nedeniyle 16 Eylül 1982'de İsrail'in Sabra ve Şatila kamplarına yönelik katliamına karşı gereken tepkiyi verememiştir (Tavla, 1999: 89).

İsrail'in ilişkileri ile Türkiye'den beklentileri arasında Ortadoğu ülkeleri için hayati değer taşıyan sorununda Türkiye'nin anahtar ülke olması, Türkiye'nin Orta Asya ve Balkanlardaki stratejik konumu, geniş Türk topraklarının İsrail hava kuvvetlerine talim yapma olanağı sağlayabilecek olması ve Türkiye'yi savunma sanayi alanında büyük bir pazar olarak görmesi yer almaktadır. Türkiye'nin İsrail'den beklentileri daha ziyade güvenli ilişkilerin olmasıdır. Özellikle PKK terör örgütünün Türkiye'ye yönelik girişimleri komşu Arap devletleri tarafından desteklenmesi, İsrail'den istihbarat ve askeri malzeme temini Arap devletlerine bir uyarı niteliğinde sağlamıştır. Ayrıca Türkiye, İsrail'i Türk mallarını satmaya sunabileceği potansiyel bir pazar ve ABD gibi büyük ülkelere açılabilen bir basamak olarak görmüştür.

Türkiye-İsrail ilişkileri özellikle 1983 yılında iktidara gelen Başbakan Turgut Özal'ın döneminde gelişme göstermiştir. Özal Hükümetinin İsrail ve Filistin arasında denge politikası oluşturduğu izlenimini yaratma çabalarına karşın, ABD ve İsrail'in Türkiye'nin İsrail aleyhindeki demeçlerine ve Araplara ilişkin politikalarına anlayış göstermelerinin en önemli nedeni, Özal hükümetinin ABD ve İsrail lehine politikalar izlemesiydi. Nisan 1984'te İsrail'in güvencesi durumundaki Emin Cemayel yönetimini desteklemek için Lübnan'a bir askeri hareket düzenleyen ABD'nin ikmal için Adana'daki üssünü kullanmasına izin verilmiştir.

İsrail ile diplomatik ilişkilerini belirli bir mesafede tutan Türkiye, ekonomik ve siyasal ilişkilerde daha yakın bir tutum göstermiş, bu yakınlaşma daha sonra diplomatik ilişkilere de yansıtılarak Ankara'nın 1986'da Tel Aviv maslahatgüzarlığına daha kıdemli bir diplomat olan Ekrem Güvendiren'i ataması sonucunu doğurmuştur. Bu arada her iki ülkenin uzmanları terörizme karşı ortak mücadele edilmesi konusunda gizli bilgi alışverişine başlamışlardır.

1987'de Filistin ayaklanmasının başlaması iki ülke arasında iyileştirilen diplomatik ilişkileri gerginleştirmiş, İsrail'in intifadaya karşı sürdürdüğü sert tutumu nedeniyle

Türkiye İsrail'i kınayan açıklamalarda bulunmuştur. 31 Temmuz 1988'de Ürdün'ün Doğu Kudüs ve Batı Gaziya üzerindeki egemenlik haklarını Filistinlilere devrettiğini açıklaması sonrasında 15 Kasım 1988'de Filistin devleti ilan edilmiş, BM'nin 242 ve 338 sayılı kararları onaylanarak dolaylı olarak İsrail Devleti tanınmıştır. Türkiye Filistin devletini ilk tanıyan beşinci ülke olmuştur. Filistin'i erken tanıma kararı alan Türkiye'ye İsrail'den eleştiriler gelmiş, Türkiye ise Ortadoğu'daki diğer devletlerin belirli sınırlar ve barış içinde yaşama hakkını kabul ettiğini bildirmiştir. Türkiye Filistin'i tanıyarak İsrail ile yürüttüğü dengeyi bozması nedeniyle, Arap ülkelerinin her yıl İsrail'in BM'de temsil edilmesinin yasaklanmasına ilişkin önerisine ilk kez 1989'da hayır oyu vererek İsrail lehine dengeyi kurmayı sağlamıştır. Bu karar sonrasında Türkiye için büyük kaygılar yaratan Ermenilerin 24 Nisan'ı soykırım günü ilan etmeye yönelik çabaları, Yahudi lobisi tarafından uzun bir süre yeniden gündeme gelmeyecek şekilde kaldırılmıştır (Inbar, 2001: 23).

Türkiye'nin Filistin devletini çabuk tanımasına kararın diplomatik ilişkiler gerektiği gibi yerine getirilmeyerek yeni kurulan devlete Ankara'da büyükelçilik düzeyinde temsil olanağı verilmemesi nedeniyle, Türkiye'nin Filistin konusundaki inandırıcılığı Araplar nezdinde azalmış, Araplar tarafından Ankara'nın Yahudi lobisinin etkisinde kaldığı şeklinde değerlendirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Haziran 1990). Nitekim Türkiye, İsrail ve Filistin devletleri ile ilişkilerini aynı anda büyükelçilik düzeyine çıkarmıştır. Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkileri Ortadoğu'daki gelişmelere paralel olarak ilerler ve çıkışlara rağmen hiçbir zaman kopma noktasına gelmemiş, durgun bir seyir izlemiştir. Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin normalleşmesinden önce sınırlı bazı resmi temaslar gerçekleştirilmiştir. Bu düzeyde 1987'de iki ülke Dışişleri Bakanları BM Genel Kurul toplantıları nedeniyle New York'ta bir araya gelmişler, Mart 1987'den itibaren iki ülkedışişleri bakanlıkları müstaklik seviyesinde mesafeli bir çerçevede sürdürülmek kaydıyla siyasi istisnalarla karşılaşmışlardır. Aralık 1991'de iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, tekrar büyükelçilik seviyesine çıkartılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Kasım 1993). Bu tarihten sonra Türkiye ile İsrail arasında üst düzey ziyaretler gerçekleştirilerek iki ülke ilişkilerine ivme kazandırılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE FİLİSTİN-İSRAİL BARIŞ SÜRECİ VE TÜRKİYE

3.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Süreci

Çift kutuplu dünya düzenini ifade eden “so uk sava ” nükleer silahlarla donanan NATO ve Var ova savunma paktlarının koruma alanlarında örgütlenmeleriyle iki güç blo unun çatı masını tanımlamak için kullanılan bir siyasi terim olup 1989’dan itibaren Do u Avrupa’da Sovyet yanlısı sosyalist rejimlerin çökmesi ve 1990’da Sovyetlerin da ılmasıyla sona ermi tir (J. Lee, 2004: 309). Dünya düzeninin çift kutupluluktan tek kutuplulu a dönmesi ve yeni dönemin getirdi i belirsizlik dünya ülkelerini oldu u gibi Ortado u ülkelerini de bo lukta bırakmı tır.

ABD Ba kanı Bush ilk defa Körfez Krizi sırasında “Yeni Dünya Düzeni” kavramından bahsetmi tir. Körfez Sava ı so uk sava ın biti iyle yeni dönemin belirsizli i öncesinde meydana gelmi tir. ran sava ından sonra iflas ederek çıkmaza girmi görülen Irak ekonomisinin düzlü e çıkartılmasının en kestirme yolunun Kuveyt’in i gali oldu unu dü ünen Saddam yönetimi Kuveyt’i i gal etmeye karar vermi tir. Irak Kuveyt’i i gal etmesiyle petrol yataklarını iki misline çıkartarak körfezin tartı masız gücü olacak, ekonomisinin iç dengelerini fazlasıyla tutturabilecek, Suudi Arabistan’ı OPEC tahtından indirerek dünya petrol piyasasının mutlak hakimi olacaktı. Di er taraftan Irak’ın hesapları ABD’nin çıkarlarıyla açık bir ekilde çeli mekteydi. Bölgesel bir gücün ABD’nin belirledi i güç sınırını a ması, silahlanma projeleri geli tirmesi, bölgesel dengeleri ABD aleyhine sarsmasına ABD’nin izin vermesi beklenemezdi (Arı, 2004: 426-430).

1 A ustos’u 2 A ustos’a ba layan gece Kuveyt sınırına yı ılan Irak Ordusu Kuveyt’i i gal emrini almı ve 7 saat sonra Ba kent Kuveyt’e girmi tir. Aynı gün *BM Güvenlik Konseyi* toplanarak Yemen’in oy kullanmadı ı oylamada 14 olumlu oyla 660 sayılı kararı almı tır. Bu kararında Irak’ın i galini kınamı ve 1 A ustos sınırlarına

çekilmesini istemiştir. 30 Kasım 1990'da *BM Güvenlik Konseyi* aldığı 678 sayılı kararla 15 Ocak'a kadar Irak'ın Kuveyt'ten geri çekilmediği takdirde 660 sayılı kararı uygulanmasına yönelik bütün gerekli vasıtaların kullanılması kararını almıştır. Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesine yönelik siyasi ve diplomatik girişimler Irak'ın inadı yanında ABD'nin savaşı isteyen tavrıyla sonuca ulaşmamıştır, 17 Ocak 1991'de ABD öncülüğündeki çok uluslu gücün hava saldırısıyla Körfez Savaşı başlamıştır (Armaolu, 1994: 64 – 65). Hava akınlarıyla Irak'ın savunma sistemini çökerten çok uluslu güç kara savaşını da kazanarak Irak'ın Kuveyt'teki 500 binlik askeri gücünü ağır bir yenilgiye uğratmıştır, 27 Şubat'ta Kuveyt'in kurtarıldığı ilan edilerek ateş kesilmiştir, 28 Şubat'ta yürürlüğe giren ateş kesme birliğinde savaş Irak'ın ağır yenilgisiyle sona ermiştir.

Körfez krizi süreci hem Filistin hem de Ortadoğu açısından önemli bir hareketlilik getirmiştir, Filistin topraklarında krizin doğrudan yansımaları görülmüştür. İlk hareketlilik Nisan 1990'da Saddam'ın İran-İrak savaşından sonra elindeki kimyasal silahların Ortadoğu'nun yarısını yakacak kapasitede olduğu tehdidinde bulunması olmuştur.

Saddam'ın tehdidi Ortadoğu için acil güvenlik sorunu olarak düşünülmemesine rağmen, bölgesel atmosferi sakinleştirici uluslararası çabalar yoğunlaşmıştır. Ortadoğu'nun 10 yıl önce Irak'ın nükleer reaktörünü imha ederek Irak'ı küçük düşürmesi, Saddam'ın kimyasal silahlar elde etme ve geliştirme çabaları, Ortadoğu'ya ulaşabilecek balistik füze tutkusu birliğe düşünüldüğünde Saddam'ın Ortadoğu'ya tehdidi ciddiye alınmıştır. Diğer taraftan 1989 ortalarında ABD'nin FKÖ ile diyalogunu askıya almasından sonra FKÖ ile Irak arasındaki ilişkiler yakınlaşarak gelişmeye başlamıştır. Saddam'ın Pan-Arap liderliğini hedeflemesi, bu hedef çerçevesinde Ortadoğu'ya tehdit etmesiyle beliren Saddam Arafat'ı kendi safına çekmeyi başarmıştır. Arafat Saddam'ın çıkışlarından sonra hızla Mısır'dan uzaklaşarak Pan-Arabizmin ve Arap red cephesinin yeni merkezi olarak algılanmıştır Irak'a yaklaşımıştır. Bazı FKÖ büroları sembolik olarak Bağdat'a taşınmıştır (Aronson, 1990: 271 – 272).

Saddam-Arafat yakınlaşması nedeniyle 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalıyla FKÖ sürecinde hatırı sayılır bir aktivite göstermiştir. 10 Ağustos'ta Kahire'de Devlet Başkanları düzeyinde Arap Birliği Zirvesi toplanmıştır. Irak'ın kınanması ve Kuveyt'ten artsız çekilmesi, Kuveyt Emirliği'nin geri dönüşü kararlarını içeren sonuç bildirisine Sudan, FKÖ, Moritanya, Irak, Yemen ve Libya katılmıştır, bildiriye ABD ile

ittifak kuran Arap koalisyonu ülkelerinden Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye'nin içinde olduğu 10 Arap ülkesi onaylarken, 9'u de i ik çekinceler koymuş, Arap ülkeleri “ tam ortasından ikiye” bölünmüş, Arap Birliği, 1956 Süvey Kanalı Savaşı'ndan beri tarihinin en ağır krizini yaşamıştır (Heykel, 1992: 350 – 351).

Körfez Savaşı'nın küresel ve bölgesel çapta sonuçlarının Filistin Sorunu ve barış süreci üzerinde doğrudan etkileri olmuştur. İlk olarak Irak'ın yanında yer alan Filistinliler Irak'ın savaşı kaybetmesiyle Arap Dünyası'nın büyük kısmının desteğini kaybetmiştir. Savaş sonrası Kuveyt'in sınırdışı ettiği ve diğer Arap ülkelerinden ayrılan yaklaşık 400 bin Filistinli Ürdün'e gelmiştir. Körfez krizi sırasında ve sonrasında Batı Afrika ve Gazze'deki Filistinlilerin durumları her geçen gün biraz daha kötüye gitmiştir. Gazze altındaki Filistinlilerin yarısına yakını i sızdırılmıştır. Körfez Savaşı'ndan olumsuz etkilenen Filistinliler, Körfez Savaşı sonrası yapılacak barış görüşmelerine umutlarını bağlamışlardır ancak bu konuda ikiye bölünmüşlerdir. FKÖ içindeki ılımlılar Ortadoğu Barış Konferansı'na katılarak sivil ile yüz yüze ve kamuoyuna açık yapılacak görüşmelerle soruna çözüm aranmasını isterken, radikal kanat sivil'le antlaşmayı öngören görüşlere katılmaya karşı çıkmaktaydı (Arı, 2004: 262 -264).

İkinci olarak Körfez Savaşı'nda Irak'ı destekleyen FKÖ'yü cezalandırmak isteyen Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri FKÖ'ye verdikleri yardım fonlarını kesmişler, yardım fonlarını FKÖ'nün rakibi Hamasa yönlendirmişlerdir. Finans krizine giren FKÖ, Dünya'nın birçok yerinde ve Arap ülkelerindeki temsilciliklerini kapatmak zorunda kalmıştır. Filistinliler özellikle i gal topraklarındaki kamplarda yaşıyanlar açıkça FKÖ'yü ve Arafat'ı ele tirmeye başlamışlardır. Bu gelişmelerden sonra FKÖ'nün baskılara dayanma gücü kalmamış, her türlü dış etkiye karşı savunmasız bir hale gelmiştir (Kepel, 2001: 367).

Körfez Savaşı'ndan hemen sonra uluslararası kamuoyu, Körfez Savaşı'nda Ortadoğu'daki olayların temel etkeni olan Filistin Sorunu'nun çözümünün Ortadoğu'nun refahı açısından önemini anlamasıyla sivil'in i gal ettiği topraklardan çekilmesini öngören BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına uyması gerektiği üzerinde durarak Filistin Sorunu'nu yeniden gündeme getirmiştir. Diğer dengelerle birlikte ABD'nin kurmaya çalıştığı yenedünya düzeninde kendisine kayıtsız artsız desteğinden

emin olamayan İsrail'in uluslararası mutabakata karşı gelmeyi göze alamazdı (Davuto lu, 2001: 390 – 391).

3.2. Madrid Konferansı

Dünya liderli ine oynayan ABD için, Körfez Sava ı'ndan sonra Filistin- İsrail çatı ması So uk Sava dönemindeki gibi bir koz olmaktan ziyade artık bölgedeki *Pax Americana*'nın önünde bir engel olmu tur (Bishara, 2003: 90). Bunun yanında bölgenin en güçlü devleti olan İsrail için, on yıllık ekonomik liberalle me ve özelle tirmeler de ekonomik dönü ümü kaçınılmaz kılımtır.

Körfez Sava ı ertesindeki dönem ABD'yi geçmi te olmadı ı kadar etkili bir diplomatik konuma yerle tirmi ti. ABD Orta Do u'daki çıkarları açısından çözülmesi gereken Filistin- İsrail çatı ması için diplomatik giri imleri ba lattı. Ayrıca Körfez Sava ı'nın ardından Amerikan kamuoyunun, kesinlikle ihtiyaç duyulmadı ı ko ullar haricinde, kendi askerlerinin Orta Do u'da bir gün daha kalmasına toleransı olmadı ı ortaya çıkınca ABD yönetiminin amacı mümkün olan en az Amerikan müdahalesini gerektirecek bir ortam yaratmak haline geldi (Aras, 1997: 92). Bu amacı gerçekle tirmek üzere ABD dı i leri Bakanı James Baker Orta Do u'ya bir dizi gezi düzenlenmi tir.

Ancak ABD Dı i leri Bakanı James Baker mekik diplomasisini yürütürken konferansın nasıl olması gerekti i konusunda taraflar arasındaki görü ayrılı mı çözümlenmekte güçlük çekmi tir. Suriye ve di er Arap ülkeleri ABD ile Sovyetler Birli i'nin gözetiminde bir uluslararası konferans toplanmasını destekleyerek BM'nin gözetiminde gerçekle mesini istemi lerdir. Ancak böyle bir konferansta Araplar kar ısında azınlıkta kalaca mı dü ünen İsrail ise konferansın simgesel nitelikte olmasını isteyerek bir kere toplanacak konferans sonrasında do rudan ikili görü melere geçilmesini savunmu , konferansta BM'nin gözlemci olarak katılmasını, görü melere müdahale etme yetkisinin olmaması talebini sunmu tur. İsrail BM'nin konferansta bulunması durumunda kar ıt kararlar çıkmasından ve bunların yaptırım gücü ta ımasından endi e duymu tur. İsrail ayrıca FKÖ ile ba lantısı olan ya da Do u Kudüs'te ya ayan herhangi bir Filistin heyeti ile görü meyi reddetmi tir. Ancak i gal altındaki topraklarda FKÖ ile ba lantısı olmayan bir Filistin heyetini olu turmanın mümkün olmayaca mı bilen Baker, görü melere katılacak

Filistin temsilcilerinin Ürdün heyeti içinde yer almalarını önermi ancak srail kendi egemenli i altında saydı ı Do u Kudüs'ten gelecek Filistinlilerle, bu bölgenin statüsünün tartışmaya açılacağından endişe duyması nedeniyle görüşmeye yanaşmadığından Baker'in bu önerisi de dü üümü çözememi tir (Aras, 1997: 90-91).

Ba bakan amir yerleşim bölgeleri kurmaya devam ederek barış çabalarını çıkmaza sokmayı sürdürmü se de, Sovyetlerden gelecek yaklaşık 2 milyon Yahudi'ye yerleşim bölgeleri kurulabilmesi için ABD'den alacağı maddi yardımı kaçırmamak ve dünya kamuoyu önündeki imajını düzeltmek amacıyla konferansa katılmayı kabul etmiştir. Arap ülkeleri de aynı şekilde ABD'yi karışlarına almamak için srail'in toprak tavizinde bulunmayacağına ileri sürmesine rağmen konferansa katılmayı kabul etmişlerdir. Arap devletlerinden Suriye'nin yardım gördü ü Sovyetlerin çözülmesi nedeniyle, FKÖ ve Ürdün srail'i barış masasına oturtmak için bir baskı aracı olabilece i dü üncesiyle Körfez Sava ı'nda Irak'ı desteklemişler ancak sonrasında Irak ile ittifak kurma hatasından dolayı srail'e karşı yalnız kalmışlar, bu nedenle ABD'ye muhalif olmak istememişlerdir. Arap dünyasında var olan anlaşmazlığın kırılma noktasına gelmesi ile srail daha güçlü bir pozisyona erişmiştir. Lübnan iç sava ı, srail'in Lübnan'a müdahalesinde FKÖ'nün yalnız bırakılması, Mısır'ın srail ile anlaşma yapmasından dolayı Arap dünyasında yalnızlaşması, İran-İrak Sava ı'nda Suriye'nin İran tarafında yer alması, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile devam eden süreç Arap devletlerinin ABD'nin tercihlerine uyumlu hareket etmeleri gerekliliğine neden olmuştur.

30 Ekim 1991'de İspanya'nın başkenti Madrid'de başlatılan Ortadoğu Barış Konferansı'na Mısır, srail, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistinliler katılmıştır. srail, FKÖ'nün ve işgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinlilerin toplantıya katılmalarını engellemesi nedeniyle Filistinliler konferansta Ürdün heyetinin içinde yer almışlardır (Memi , 2002: 119). Açılış oturumundan sonra bir araya gelen, birbirlerinin görüşlerini ö renmeye çalışan taraflar toplantının kurallarını belirlediler. Tartışılan temel konular; toprak, barış ve güvenlikti. Bütün katılımcılar barış için bunların ayrılmaz parçaları oldu unda uzlaşmışlardır. Madrid'deki çok taraflı görüşmelerden somut bir sonuç çıkması beklenmiyordu. Konferans'ın Filistinliler açısından önemi srail ve Filistinlilerin ilk kez görüşmesi, birbirlerini tanımaları ve Filistinlilerin varlığının tartışılması olmaktadır (Farsoun and Zacharia, 1997: 256).

ABD ve Sovyetlerin gözetiminde ba layan Madrid Konferansı'nda srail Ba bakanı zak amir'in, "barı a kar ı toprak" ilkesini kabul etmeyeceklerini bildirmesi nedeniyle konferans çıkmaza girmi tir. ABD duruma müdahale ederek tarafları ikinci a ama için Washington'a davet etmi tir. 10 Aralık 1991'de ba layan Washington görü melerinde, srail ile Filistinliler ilk kez aynı masaya oturmular ancak Araplar "barı için toprak" ilkesine göre, srail'in i gal etti i topraklardan geri çekilmesini istiyor, srail ise buna yakla mıyordu. srail bütün dünya'da barı ın önündeki engellerin ba ında geldi ini kabul etti i Yahudi yerle imleri politikasını sürdürüyordu. gal edilen topraklara Yahudi yerle tirmesini Arap ülkeleri iddetle ele tirerek ABD'den srail'in yerle imlerini durdurmasını sa lamasını istiyorlardı. Araplar Batı eria ve Gazze eridi'nde bir Filistin devleti kurulmasını savunurken srail Filistin Devleti'nin adını bile telaffuz etmek istemiyordu (Bekta , 1993: 294 – 296).

Ortado u barı görü melerinin üçüncü a aması 29 Ocak 1992'de Moskova'da ba lamı , aralarında Çin, Japonya, Kanada, ABD, Türkiye ve Avrupa Toplulu u ülkelerinin katıldı ı konferansa Suriye, Lübnan, Filistin, Cezayir ve Yemen katılmamı tır. Moskova görü melerinde Su, Çevre, ekonomik geli me, mülteciler ve silahsızlanma gibi konular tartı ılmı tır.

30 Ekim 1991'de Madrid'de ba layan Konferans'ın Moskova'da yapılan 3. turu hariç di erleri Washington'da yapılmı , 17 Aralık 1992'de Washington'da yapılan 8. turla sona ermi tir. 30 Ekim 1991'den 17 Aralık 1992'ye kadar bir yılı a an barı görü meleri sürecinden çıkan sonuçlara baktı ımızda;

Madrid Konferansı BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına (barı kar ılı ında topraklardan çekilme) dayanarak adil, sürekli ve kapsamlı bir barı ça rısında bulunmu tur. Barı anla ması yapmak üzere srail'in Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin ile iki taraflı; silahların kontrolü, ekonomik geli me, su, mülteciler ve çevre konularında ise çok taraflı görü melerin ba latılmasını öngörmü ; Filistinliler için geçici kendi yönetimleri ile ba layan ve kalıcı kendi yönetimleri ile sonuçlanacak iki a amalı görü me kavramının olu turulması kararla tırılmı tır. Ancak; 1992 yılında ABD'de seçimlerin yakla ması ve srail'in Hamas ve slami Cihad üyelerini sınır dı ı etmesi ile Madrid süreci askıya alındı. Mevcut problemleri çözüme konusunda ba arısız olan Madrid Konferansı, Arapların ve

srail'in do rudan görü meleri açısından sembolik bir öneme sahiptir (Madrid Barı Konferansı (t.y.), <http://home.arcor.de/filistin/barissureci/birinciintifada/madridkonferans/madridkonferans.html>)

3.3. Oslo I Anlaşması

srail ve Arap devletleri arasında devam eden görü melerde bir çözüme varılamamı ancak sonrasında Ortado u'da barı için tarihi adım atılma fırsatı yakalanmı tır. Körfez Sava ı sonrası Yaser Arafat'ın FKÖ'sü mali açıdan iflas etmi , Körfez Sava ı'nda Irak'ın yanında yer alması nedeni ile batı ve Arap ülkelerindeki etkinli ini kaybetmi olmasına ra men srail Ba bakanı zak Rabin ile Dı i leri Bakanı imon Peres ise tüm çabalarına ra men Filistin eylemlerini durduramıyor, Ortado u görü melerinde Filistin heyeti ile antla ma sa layamıyorlardı. Dünya kamuoyu Washington'daki görü meleri izlerken, FKÖ ile srail Norveç'te gizli temasa geçmi lerdir. Ay süren gizli görü meler sonucu olgunla an Oslo anla maları ve 13 Eylül'de imzalanan Gazze ve Eriha'ya özerklik ve çekilme konularına ili kin çerçeve anla ma niteli indeki ilkeler anla masından olu maktaydı.

3.3.1. Tanıma Anlaşması

10 Eylül'de Arafat ve Rabin tarafından imzalanan kar ılıklı tanıma anla masına göre; FKÖ, srail'in devlet olarak varlı ını tanımakta, terörizmden vazgeçti ini ilan etmekte ve ntifadayı fiili olarak sona erdirdi ini açıklamaktaydı. Ayrıca FKÖ'nün kurulu bildirgesindeki amaçlarından “ srail'in yok edilmesi” maddesinin geçersiz oldu u kabul edilmekteydi. srail ise, FKÖ'nün Filistinlilerin yasal temsilcisi oldu unu kabul etmekte ve Ortado u Barı Konferansı çerçevesinde FKÖ ile pazarlık masasına oturaca ını açıklamaktaydı (Israel-PLO Recognition - Exchange of Letters between PM Rabin and Chairman Arafat, 1993, <http://www.mfa.gov.il/MFA>).

3.3.2. İlkeler Anlaşması

Tarafların el sıkı malarından kısa bir süre sonra, 1993 yılının Eylül ayında, her iki tarafın imzaladığı ilkeler bildirgesi Barı Süreci'nin en önemli belgesi olmuştur. Her eyden önce, Filistinliler anlaşmayı "Ürdün heyeti içerisindeki Filistinliler" olarak da il, Filistinlileri temsil eden bir delegasyon olarak imzalamıştır (Filistin Çıkılmazdan Çözümüne, :55).

Oslo Anlaşması olarak da adlandırılan İlkeler Bildirisi genel hatlarıyla şu maddeleri içermektedir (Aras, 1996: 27 ve Arı, 2004:687-688).

- İlkeler Bildirgesi, BM Güvenlik Konseyinin 242 ve 338 sayılı kararlarına uygun olarak, bölgede kendi kendini yönetebilen bir Filistin Yönetimi kurulmasını sağlamayı amaçlamıştır. İlkeler Bildirgesi içinde seçim, kamu düzeni ve kamu güvenliği, sraile'in Gazze ve Batı Seria'dan çekilmesi gibi konular düzenlenmiştir. Bildirgede belirlenen hedeflerin uygulamasına amaçlı olarak geçilmesi düşünülmüştür. Belirlenen hedefler, Geçici dönemi adı altında be yıllık bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (Sönmez ve Kalaycı, 2003: 52).

-Filistin Özerk Yönetimi, Gazze eridi ile Eriha'da başlayacak, 2 ay içinde ayrıntılar görülecek, 4 ay içinde de uygulamaya geçilecek, (Gazze ve Eriha'ya ilişkin anlaşma 4 Mayıs 1994 yılında imzalanabilmiştir.)

-Ardından sraile Batı eria'da da özerkliğe hazırlık olarak polis, sağlık, eğitim, vergilendirme ve turizm hizmetlerinde sorumluluğu Filistin otoritesine devredecek, Filistinliler bu tarihten sonra kendi polis tekilatlarını oluşturabilecekler ancak bütün bunlar sraile'in bölgeden geri çekilmesiyle göreve başlayacak,

- sraile genel güvenliği elden bırakmayacak, sınırlarda Gazze açıklarındaki Akdeniz sahillerinde, Batı eria'yı Ürdün'e bağlayan köprülerde denetimi sürdürecektir,

- Gal bölgelerindeki yaklaşık 130 bin Yahudi'nin yaşadığı yerleşim merkezlerine dokunulmayacak, bu bölgeler sraile yasalarına göre yönetilecek,

-Nihai durumu müzakere etmek amacıyla ikili ve çok taraflı komiteler olu turulacak,

-Be yıllık geçi döneminin Gazze ve Eriha'dan çekilmesiyle birlikte ba laması ve üçüncü yılın ba nda ise nihai statü yani toprak, mülteciler, Kudüs'ün statüsü, yerle imciler ve kom u ülkelerle ili kiler konularının ele alınaca ı görü melerin ba laması öngörülmekteydi.

3.3.3. Oslo Sürecine Tepkiler

Oslo süreci sonunda yapılan anla ma, her iki tarafça onaylanmı olmasına ra men yinede her iki tarafın radikalleri tarafından tepkiyle kar ılanmı tır. Ba ımsız bir Filistin devletinden hiç söz etmeyen ve srailli yerle imcilere ili kin hiçbir hüküm bulunmayan anla mayı bu haliyle kabul eden Arafat'ı Filistin halkına ihanet etmekle suçlayan FKÖ dı nda ba ta HAMAS olmak üzere Hizbullah ve Müslüman Karde ler Örgütü gösterdikleri tepkilerle anla mayı desteklemediklerini ortaya koymu lardır (Arı, 2004: 689-690).

Oslo sürecine ili kin Edward Said'in görü leri ise olumlu olmaktan çok öteydi. (Said, 2002: 54).

Barı süreci temelde Filistin liderli ini sraill'in artlarını kabul etmeye zorlamı tır: sraill birliklerinin küçük bir kısmının geri çekilmesi, yerle imlerin devamı, Kudüs'ün sraill egemenli inin ve yerle imlerin belirlenimi altında tutulması; sınırların ve suların sraill tarafından kontrolü; güvenli in sraill tarafından kontrolü. Amerikalıların ve sraillilerin yapmaya çalı tı ı uydu; i galin bu ekilde yeniden ambalajlanması hususunda Filistinlilerin rızasını elde etmek. Ortada büyük bir sahtekârlık olmasına kar ılık, kamuoyuna barı do rultusunda yok kar ediyormu görüntüsü veriyordu.

sraill tarafında ise; Likud liderlerinden aron anla mayı ulusal intihara giden bir yol olarak tanımlamı tır (Lurie, 1995: 63). Likud dı nda yerle imciler konseyi, ulusal Dinci parti gibi muhalif partiler, Oslo'ya ve ba ımsız bir Filistin devleti olgusuna kesinlikle kar ıydılar. Bunlar "Büyük sraill ve ya Kudüs'ün bölünmezli i" gibi kavramları tabu kabul eden kesimde yer almaktaydı. Bazıları ba ımsız bir Filistin devletinin sraill'in güvenli i için ciddi bir tehdit olu turaca ını dü ünmekte, bazıları ise Batı eria'daki

yerle imcilerin gelece inden kaygı duymakta ve bu yerle imlerin sökülmesini ya da Filistin devletinin egemenli ine bırakılmasını kabul edilmez bulmaktaydı (Arı, 2004: 691).

Anla maya Arap ülkeleri de tepki göstermi , Suriye bu anla manın bir dayatma oldu unu ileri sürmü , Lübnan, Filistinlilerin srail ile ayrı bir anla ma yaparak Arap dayanı masını bozdu unu belirtmi , Arapların Siyonizm'e kar ı mücadelesini kullanarak bölgedeki etkinli ini sürdürmeye çalı an ran ise en sert tepkiyi göstermi tir.

3.3.4. Filistin-İsrail Ekseninde İlerleme

3.3.4.1. Gazze-Eriha Anlaşması

Görü melerin devam etti i sırada 25 ubat 1994'te bir srailli yerle imcinin El-Halil'de (Hebron) Hz. brahim Camii'nde ibadet etmekte olan Filistinlilerin üzerine ate açmasıyla 29 Filistinli Müslüman'ın ölmesi, di er sorunlara ek olarak barı sürecini sekteye sokmu sa da; lkeler Bildirgesinin imzalanmasından sonra taraflar Kahire ve Paris'te barı görü melerine tekrar ba lamı tir. Yedi ay süren sıkı bir çalı ma döneminden sonra uzla maya varılmı tir. Gazze-Eriha Anla ması 4 Mayıs 1194'te Kahire'de imzalanmı tir. 400 sayfalık anla ma, ana metnin dı nda dört ekten olu mu tur. Görü melerde dört ana konu üzerinde durulmu tur.

Bu anla mayla güvenlik ve srail güçlerinin çekilmesi konusunda önemli adımlar atılmı tir. Filistin Yönetiminin dı güvenli i srail'e bırakılmı tir. ç güvenlik ise srail ve Filistin arasında payla ılmı tir. Gazze ve Batı Seria'daki Yahudi Yerle imlerin güvenli inden srail sorumlu olmu tur. srail askerleri, yeni kurulan srail-Filistin Ortak i birli i ve Koordinasyon Komitesi ile i birli i içinde Filistin Yönetimi bölgesinden çekilecektir. Ayrıca yolların güvenli i, Filistinlilerin Gazze-Batı Seria arasında güvenli geçi i, srail hapishanelerinde bulunan HAMAS ve slami Cihat örgütü üyeleri dı ndaki Filistinlilerin serbest bırakılması konularında anla ılmı tir (Aras, 1997: 114).

Gazze-Eriha anla ması ile Gazze ve Batı Seria'da srail sivil yönetimine son verilerek yetkilerin Filistin Yönetimine geçi i kararla tırılmı tir. Ayrıca Filistin Yönetiminin yasal yetkisi, srail vatandaşları ve yerle imciler hariç, bölgesel ve ki isel

yetki sorumluluğuna giren bütün alanları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ekonomik alanda ise ithalat politikası, yerel pazarlar ve turizm, para politikası, vergilendirme ve iş gücü konularıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, Oslo Anlaşmasının genel çerçevesini somut ayrıntılara dönüştürerek Filistinlilerin ekonomi üzerine karar verme yetkisini daha fazla sınırlamıştır (Aras, 1997: 115).

3.3.4.2. Oslo II Anlaşması (1995)

Gazze ve Batı Şeria üzerine İsrail-Filistin geçici anlaşması olarak isimlendirilen anlaşmaya II. Oslo ve ya Taba anlaşması denilmektedir. Anlaşma Mısır-Taba'da 24 Eylül 1995'de paraf edilmiş ve 4 gün sonra Washington'da Beyaz Saray'daki bir törenle Rabin ve Arafat tarafından imzalanmıştır.

II. Oslo Anlaşması İsrail ve Filistin Özerk Yönetimi arasındaki gelecekteki ilişkilerin yapısı, Gazze bölgesindeki Filistinlilerin yeniden güvenlik düzenlemesi, yasal sorunlar, ekonomik ilişkiler, seçimler, Filistin yönetim organlarının güçleri ve Yasama Konseyi, sivil konularda güç devri, Filistinli mahkûmların salınması ve İsrail-Filistin işbirliğini düzenleyen 400 sayfanın üzerinde bir uzlaşma anlaşmasıdır (Oslo-II, Withdrawal without Withdrawing ,1996: 117).

Bu anlaşmayla Batı Şeria üç bölgeye bölündü. Anlaşmanın 11. maddesinde yedi Filistin yerleşiminden oluşan A bölgesi Filistin yönetiminin sivil ve askeri kontrolüne, B bölgesi Filistin yönetiminin sivil ancak İsrail'in güvenlik kontrolüne ve C bölgesi tamamen İsrail kontrolüne bırakıldı. İsrail bir bakıma Oslo II Anlaşması ile 1967'de işgal ettiği Batı Şeria'da yasal olarak kontrol hakkı kazandı (Roy, 2002: 11).

Anlaşmanın karmaşık yapısı nedeniyle özellikle A bölgesindeki şehirler (Nablus, Ramallah, Cenin, Tulkarem, Kalkilya) birbirlerinden yalıtılmış ve şehirlerin birbirleriyle ilişkileri kesilmiştir. 7 Filistin kentinin belediye alanının yönetimi FÖY'ye devredilecekti. İsrail birlikleri 6 haftadan daha uzun olmayan bir süre içinde kentlerin yakınlarından yerleri tahliye edecek veya kentlerin yaklaşık 1-2 kilometre dışlarında konuşlanacaktı. 7 şehirden Hebron'un statüsü diğerlerinden farklıydı. Hebron'da İsrail askerleri 400-450 koruma ile kentin merkezindeki %25'lik alanda konuşlanmaya devam edecek, 150 bin civarında

Filistinlinin ortasındaki Hebron ve Do u Kudüs'teki 400 civarındaki Yahudi yerle imci korunacaktı (Oslo – II, Withdrawal without Withdrawing ,1996: 117) A ve B bölgeleri tamamen srail kontrolü altında bulunan C bölgeleri ile ku atıldı ı için bu alanlar aslında srail'in denetiminde kalmı olmaktadır. Çünkü srail bu bölgelerdeki giri çıkı ı denetleme hakkına sahip olmu tu. Anla ma'yla Filistin kontrolüne bırakılan alanlar artsa da bu bölgeler tamamen srail'in yargı yetkisinde olan bölgeler tarafından kantonlara bölünmü oldu (Roy, 2002: 11). Anla manın 10. maddesine göre, srail askerleri Yahudi yerle imlerini korumaya ve bölgeler arasındaki geçi i sa lamaya devam edeceklerdir. Bu madde Batı eria'da parçalanmı Filistin bölgeleri arasındaki geçi lerin kontrolünü srail'e verdi inden srail'in geri çekilmeleri de anlamsız hale gelmi tir. Di er yandan Gazze ve Eriha srail denetimindeki kilometrelerce toprak ile birbirinden ayrılmı tır; her ikisi de otonom Batı eria'daki toprakların yüzde biriyle sınırlanan A alanına dâhil edilmi tir (Said, 2002: 85). Dolayısıyla Oslo sürecinin barı ndan itibaren vurgu yapılan Filistinlilerin özerkli i srail'in Batı eria'daki yolları, giri ve çıkı ları kontrol etmesiyle yara almı tır. Örne in Filistinliler için önemli bir ehir olan Ramallah'ın üç tarafı Yahudi yerle im bölgeleriyle çevrilidir; kelimenin tam manasıyla egemenlik srail'in elindedir (Said, 1997: 33).

zak Rabin yönetimini ele tiren radikal Yahudi yerle imciler El Halil'de gösteri düzenlemi lerdir. Ortado u barı nın mimarlarından zak Rabin'in 7 Kasım 1995'te Tel Aviv'de bir barı mitingine katıldı ı sırada a ırı sa cı Bar lan Üniversitesi ö rencisi Yigal Amir tarafından öldürülmesi barı a darbe vurmu tur. Rabin'in yerine geçen zak amir barı sürecinin devam edece ini belirtmi tir. Bu karar do rultusunda srail askerleri Batı eria'daki El Halil dı ndaki 7 kenti bo altmı lardır. Suikast, 1996 yılında yapılacak seçimlerde sertlik yanlısı Benjamin Netanyahu önderli indeki Likud Partisi'nin iktidara gelmesinin önünü açmı tır (Memi , 2002: 121).

srail ile FKÖ arasında yürürlü e koyulan özerklik anla ması uyarınca Filistinliler seçime gitmi lerdir. Ortado u barı ı açısından büyük önem ta ıyan ve Filistin topraklarında ilk kez gerçekleştirilen demokratik seçimlerde Filistin Özerk Yönetimi'nin Ba kanı ve Yasama Meclisi'ni olu turan 88 üye belirlenmi , FKÖ Lideri Yaser Arafat oyların % 85'ini alarak ba kanlı a getirilmi tir.

Bununla birlikte, barı süreci hala birçok problemle karşılaşmakta ve kırılganlığını korumaktadır. Arı gruplar tarafından tırmandırılan terörizm, batı yakası ve Gazze eridinde Filistinlilerin srail'e girmelerini engelleyen sınır kapamalarına maruz kalmalarına yol açmaktadır. srail hükümeti i gal altındaki topraklarda yeni Yahudi yerle im birimlerinin kurulmasına izin veren çeli kili siyasetini sürdürmektedir. Filistinlilerin ekonomik durumunu oldukça kötü yönde etkileyen sınır kapamaları, Yahudi yerle imleri sorunu ile birle ince iki taraf arasında ciddi çatı malar ve barı süreci ile ilgili ciddi hayal kırıklıkları gündeme gelmi tir. Sonuçta Filistin – srail barı süreci Eylül 1997 itibari ile bütün çabalara ra men yeniden ba latılmamı tır (Aras, 1997: 125).

3.3.5. Barışın Önündeki Engeller, Beklentiler ve Sorunlar

Taraflar arasında barı sürecini tehdit eden çok önemli sorunlar bulunmaktaydı. Bunlar (Arı, 2004: 706-714);

- srail Ürdün'den Eriha'ya ve Mısır'dan Gazze'ye geçi ege menlik sorunu olarak bakarak bunun kendi kontrolü altında olmasını isterken; FKÖ bu konuda kendi denetimi altında bulunması gerekti ini savunmaktaydı.

-Ele alınan anla maların hiç birinde mültecilerin geri dönü üne ili kin hiçbir konu açıklı a kavu turulmamı tır.

-Filistin geçici yönetimine bırakılması öngörülen topraklara yerle tirilmi olan yakla ık 300.000 dolayındaki Yahudi'nin ne olaca ı konusu önemli tartı ma konularından bir tanesidir.

-Anla malarda açıklık yetirilmeyen bir di er konu ise Kudüs'ün statüsü sorunudur. Arafat Kudüs'ün ileride kurulacak olan Filistin devletinin ba kenti olaca mını ifade ederken; srail ba bakanı zak Rabin Kudüs'ün hiçbir zaman müzakere konusu edilemeyece ini söylemekteydi.

-Anlaşmanın önünde alınması gereken bir diğer önemli konu ise karşılıklı güven sorunuydu. Uzun bir tarihsel dümanlıkla birbirinden ayrılan bu iki toplumun bir tek anlaşmayla her şeyi geride bırakacağını düşünmek maalesef iyimserlik olurdu.

-Barışın uygulanması engelleyebilecek bir diğer unsur intifada hareketiydi. FKÖ içindeki hemen hemen El-Fetih'in dışında tüm grupların devam etmesini istediği intifada, esas olarak HAMAS'ın kontrolünde bir hareket olarak görülmekte ve bu nedenle endişeye neden olmaktaydı.

-Barış anlaşmalarının başarısı bölgenin mevcut durumunun iyileştirilmesi için gereken ekonomik yardımların zaman geçirilmeden yapılmasına da bağlıydı.

-Barış önünde duran bir diğer engel ise; sraail'in siyasi ve toplumsal yapısıyla ilgiliydi ve bu durum Likud ve Şçi partisinin Filistin sorununa yaklaşımlarındaki derin farklılığı açıklamaktaydı. Sonuçta, sraail'de her seçimde barış süreci ve bu konuda sraail hükümetinin ortaya koyduğu politikalar yeni tartışılmakta ya da reddedilmektedir.

3.4. Hebron Protokolü

1993'te başlayan sraail-Filistin barış sürecinde, İslami Cihad ve Hamas'ın bombalı intihar saldırıları düzenleyerek yürüttükleri terörist faaliyetler Mayıs 1996'da erken seçim faaliyetlerini yürüten sraail'de büyük bir etki yaratmış, muhalefetteki muhafazakar Likud Partisi ve müttefikleri sağ kanat, barış sürecinin terör eylemlerini durdurmasını ileri sürerek Filistin yönetimine bırakılan Batı Şeria ve Gazze'deki Yahudi yerleşimcilerin tehlikede bulduklarına dikkat çekmiştir. Başbakan İmon Peres terörü öncelik sıralamasında birinci sıraya alarak Suriye ve Filistin ile sürdürülen barış görüşmelerini dondurduğunu açıklamış ve da Hizbullah saldırılarından ötürü sağcı Likud Partisi'nin Lideri Benjamin Netanyahu'nun seçimlerde öne geçmesini engelleyememiştir. Nitekim barış sürecinde önemli adımlar atan Şak Rabin'in öldürülmesi ardından gerçekleştirilen Hizbullah saldırıları Likud Partisi'ni iktidara taşımıştır.

sraail seçimlerini Likud Lideri Benjamin Netanyahu'nun kazanması özerklik için genişletme ve başarısız Filistin devletine doğru giden yolu açma ihtimalini zayıflatmıştır.

Netanyahu, hükümet programını açıklarak Akdeniz'den Ürdün'e kadar olan topraklarda tarihi ve dinsel bir kavram olan Eretz srail'in (Büyük srail) kurulmasını öngörmü , srail'in varlığını tehdit edeceğini ileri sürerek bağımsız Filistin devletinin kurulmasına karşı çıkmı , Doğu Kudüs'ü Filistinlilere verme niyetinin olmadığını açıklayarak Kudüs'ün srail'in bölünmez başkenti olacağını altını çizmiştir. Netanyahu, srail'in güvenliğini sağlamak için toprak vermekle değil, toprakları elde tutmakla başarılı olabileceğini savunmuştur. Ayrıca kesin garantiler vermedikçe Golan'dan çekilmeyeceklerini ifade etmekteydi (Arı, 2004: 716-717).

srail'in 1996'da Kudüs'te El Aksa Camii'nin yanından geçen tüneli¹ açması üzerine başlayan gerginlik, kanlı sokak çatışmalarına dönüşmüş , srail güvenlik güçlerinin Filistinli göstericilere ateş açması üzerine olaylar Batı Şeria'daki Ramallah kenti ile Gazze'ye sıçramıştır. Yaklaşık 85 kişinin ölümüne yol açan tünel olayından sonra ABD Başkanı Clinton'un davetiyle bir araya gelen Netanyahu-Arafat görüşmesinden bir sonuç alınamamış , Netanyahu tünelin hiçbir şekilde kapanmayacağını 1993 tarihli Oslo Anlaşması kararlarını uygulamaktan kaçınarak 100 bin Filistinli ile 400 Yahudi yerleşiminin bulunduğu El Halil kentinden çekilmeyeceğini açıklamıştır. Öte yandan srail'in Doğu Kudüs'te ve Batı Şeria'da yeni yerleşim birimlerinin kurulacağını onaylaması büyük tepkilere neden olmuştur. Tüm bu anlaşmazlıkların yaşandığı ortamda Netanyahu ve Arafat arasında süre gelen görüşmelerde bir anlaşmaya varılabilmştir.

Ocak 1997'de gerçekleştirilen El Halil Protokolü ile srail'in Batı Şeria'daki El Halil kentinin % 80'inden çekilerek Filistin Özerk Yönetimi'ne bırakılması öngörülmüş ayrıca 1997 Mart ayından 1998 ortasına kadar Batı Şeria'nın kırsal kesiminden de amaçlı olarak çekilmesi kabul edilmiş , Filistin topraklarının kesin statüsüne ilişkin görüşmeler ileri bir tarihe bırakılmıştır. Bu protokole göre El-Halil H1 ve H2 alanlarına bölündü. Önceden bölgelere ayrılan Batı Şeria'nın içindeki El-Halil bölgesi de yeniden bölünmeye tabi tutuldu. Protokol, H1 bölgesini Filistin yönetimine, dört yüz Yahudi yerleşimci ile kırk

---

¹448 metre uzunluğunda olan tünel, Kudüs'te Aklama Duvarı'nın uzantısı durumundadır. Müslümanların üçüncü kutsal ibadet yeri olan El Aksa Camii'nin bulunduğu Tapınak Tepesi'nden geçmektedir. Tünel yapılmadan önce Kudüs'ün Yahudi bölgesinde tek bir giriş-çıkış kapısı bulunmaktaydı. Tünelin yapımından sonra srail Hükümeti kentin Müslüman bölgesine ikinci bir kapı açmış oldu. Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat tünelin açılmasının bir suç olduğunu belirterek, Kudüs'te Yahudilerin yayılmacılık girişiminde bulunduğunu ifade etmiştir.

bin Filistinlinin ya da adı H2 bölgesini srail'in denetimine bırakıldı. El-Halil Protokolü sraililerin bölgedeki emniyeti sağlamak için yetkisini bütünüyle ellerinde tutmalarına, tüm El-Halil vatandaşlarının gözaltına alma, tutuklama, sorgulama, yargılama ve hapsedme yetkilerine sahip olmalarına izin veriyordu (Pacheco, 2002: 322). Dolayısıyla Protokol, srail'in Batı Şeria ve Gazze'deki de facto egemenliğini de iştirme konusunda hiçbir yenilik getirmemekteydi (Said, 1997: 31). srail'in El Halil'den çekilmesine karşılık, Yaser Arafat da teröre karşı mücadele etmeyi, terör örgütlerini dağıtmayı ve cezalandırmayı taahhüt etmiştir.

Doğru Kudüs'ü Filistinlilere vermeyeceğini, Filistinlilerin devlet kurma haklarını tanımayacağını her fırsatta açıklayan Netanyahu'nun yeni yerleşim birimleri kurma konusunda geri adım atmaması Hamas'ın eylemlerini arttırmasına neden olmuştur. Hamas'ın eylemleri nedeniyle Arafat'a uyarıda bulunan Netanyahu, örgütün eylemlerini sürdürmesi durumunda barış sürecini askıya alacağını açıklamıştır. Ancak srail Filistinlilere Oslo Anlaşması'nda öngörülen hakların hiçbirini vermemi Batı Şeria'nın özerkliğini dahi mümkün olamamıştır. Dolayısıyla barış süreci Filistinliler için ne yerleşim sorunu, ne mülteci sorunu ne de sınırlar sorunu konusunda bir çözüm getirebilmiştir (Lederman, 1994: 7).

3.5. Wye Memorandumu

srail ve Filistin arasında srail'in Batı Şeria'da Filistin yönetimine devredeceği toprakların oranı ve srail'in güvenliğini için Filistin'in alacağı önlemleri içeren görüşmeler yapılmaktaydı. Taraflar Washington yakınlarındaki Wye Plantation Konferans Merkezi'nde gerçekleştirilen görüşmelerde "barışa karşı toprak verilmesini" öngören bir anlaşma üzerinde uzlaşmışlardır. 9 gün süren gergin görüşmelerden sonra Clinton'un tanıklığında srail Başbakanı Benjamin Netanyahu ve FÖY Başkanı Yaser Arafat tarafından 23 Ekim 1998'de imzalanmıştır (Special Document File, 1999: 135).

Wye River Memorandumu'na göre, srail, İgal altındaki bölgelerden çekilmesini hızlandıracak, srail hapisanelerinde tutuklu bulunan Filistinlilerin üç aşamada serbest bırakılması sağlanacak, srail ile Filistin yönetimi arasında teröre karşı etkili mücadeleyi öngören bir işbirliği mekanizması kurulacak ve Gazze'de uluslararası bir havaalanının a

edilecekti. Bu memorandum, barı sürecine tekrar ilerlik kazandırmak yönünde önemli bir adım olmakla birlikte, temel anlaşmazlık noktalarının anlaşılmasında ve Filistin'in nihai statüsünün belirlenmesinde bir amaç kaydedilememiştir (Çarı Erhan, (t.y.), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/471/5423.pdf>).

Wye River anlaşması genel olarak birinci ve ikinci çekilme planını düzenlemekteydi. Çekilme gerçekleştiğinde Batı Şeria'nın yaklaşık yüzde 40'lık bir bölümünde sivil ve askeri denetim Filistin Yönetimine geçecekti. Wye Memorandumu'na kadar Filistin yönetimi yüzde 3'lük kısımda tam denetime, yüzde 24'lük bölümde ise sınırlı denetime sahiptir. Diğer yüzde 70'lik bölümde ise İsrail'in hem sivil hem de askeri yönetimi devam etmektedir. Yeni çekilmeyle beraber bu Filistin Yönetimi yaklaşık yüzde 18'lik bölümde tam denetime diğer yüzde 20'lik kısımda ise Filistin Yönetimi'nin sivil denetimi, İsrail'in ise askeri denetimi söz konusu olacaktır. Yani tarafların ortak denetiminde olacak. Wye Memorandumu'na uyulsa dahi, Batı Şeria'nın yüzde 60'ı hala İsrail'in tam denetiminde olmaya devam edecekti (In the Wake of Wye, 1998: 43). Wye Memorandumu'na göre nihai statü konusunda taraflar öngörülen ilk taahhütleri yerine getirmeleri halinde görüşmelere başlayacak ve bu amaçla hem üçüncü çekilme hem de yüzde 40'lık bölümde Filistin'in tam denetimi gerçekleşecekti. Nitekim 11 Kasım'a kadar anlaşmayı yürürlüğe koymayan Netanyahu hükümeti Kasım sonuna gelindiğinde sadece yüzde 2'lik bir bölgeden çekilmiştir. İsrail çekilme ilmini geciktirirken aynı zamanda hem Filistin yönetiminde kalan bölgelerdeki Yahudi yerleşim birimlerinin İsrail'in diğer bölgelerine ulaşımını sağlayacak ve bir anlamda Filistin yönetimini by-pass etmeyi amaçlayan yollar inşa etmiş hem de yeni yerleşim birimlerinin aşını sürdürmüştür.

Mayıs 1999'da sona erecek Oslo Barış süreci Filistin ve İsrail köktendincilerin iddiate yönelmesi, İsrail hükümetinin uzlaşmazlığı ve ABD'nin İsrail yanlısı bölge politikası nedeniyle çıkmaza sürüklenmiştir. İsrail Oslo anlaşmasının imzalandığı 1993 tarihinden 1999'da bitecek sürece kadar, Batı Şeria'daki toprakların %15'inin Filistinlilere iade edilmesi, su paylaşımı, mülteci sorunu gibi anlaşmada belirlenen ilkeleri askıya almış, Batı Şeria'nın Filistin denetiminde bulunan bölgesini de abluka altında tutmaya karar vermiştir. Batı Şeria'yı Gazze şeridi'ne bağlayan Erez geçi kapısının İsrail denetimi altında olması böylelikle İsrail'de çalışan Filistinli sayısının azalmasından dolayı Filistin Özerk Yönetimi'nin ekonomisi kötüye gitmiş, sınırların kapatılması ile Filistinliler büyük

maddi kayıplara u ramı , yerle im yerlerinin ablukaya alınması, halkın hastane, okul ve ibadet merkezlerine giri lerini engelleme tir. srail ekonomisi ise yıllardır sürdürülen Arap ambargosunun kaldırılması ve çok uluslu irketlerin yatırım yapması ile ilerleme kaydetmi , srail'in Filistin toprakları üzerinde ve Do u Kudüs'te demografik yapıyı de i tirmek amaçlı uyguladı ı yerle im politikalarını sürdürmeye devam etmesi, iddet olaylarının artı göstermesine yol açmı tır (Arı, (t.y.), www.tayyarari.com/download).

3.6. Şarm El-Şeyh (II. Wye)

Mayıs 1999'da srail'de yapılan seçimlerde ç i Partisi'nin tekrar iktidara gelmesi ve Rabin'in "barı için toprak" tezini destekleyen Ehud Barak'ın ba bakan olması, temel sorunların a lması yönündeki umutları arttırdı. Fakat Temmuz 1999'da olu turulan koalisyon hükümetinin içinde yer alan dinci as partisinin, Filistinlilerle ili kilere yakla ımı, barı sürecinde beklenen ilerlemenin sanıldı ı gibi hızlı gerçeikle meyece inin ilki aretiydi.

Barak Filistin'den Ekim 1998'de imzalanan Wye Plantation Anla ması'nın bazı maddelerinde de i iklik yapılmasını istemi , Arafat bu talebi reddetmi tir. Bilindi i gibi Wye Plantation Anla ması, srail'in Batı eria'nın bir bölümünün denetimini Filistin Özerk Yönetimi'ne bırakmasını öngörmekte idi. Bu maddenin uygulanması halinde muhalif sraililerden tepki görece inden kaygılanan Barak, anla manın çekilme ile ilgili bölümlerini nihai barı görü melerinde ele almak istemi tir.

ABD'nin de giri imleriyle, Filistinliler ve srail arasında, 4 Eylül 1999'da Mısır'ın şarm el eyh kentinde imzalanan memorandumla, srail birliklerinin Batı eria'dan çekilmesi ve Filistinli tutukluların serbest bırakılması takvime ba lanıp, nihai statü görü melerine hız verilmesi, 15 ubat 2000'e kadar bir nihai barı antla ması tasla mının hazırlanması ve 13 Eylül 2000'de de nihai barı antla masının sonuçlandırılması konularında görü birli ine varılmasına ra men, nihai statü görü melerine bir türlü ilerlik kazandırılmamı tır. şarm el eyh Memorandumu'nun ardından önce Oslo'da, sonra Ramallah'ta görü en Filistin ve srail tarafları 4 temel konu üzerinde anla ama sayamadılar: Yahudi yerle imciler, Filistinli mülteciler, Kudüs'ün statüsü ve suyun payla ımı. Temel konular üzerinde ihtilafların devam etmesinin yanında, Aralık 1999'da

Ehud Barak ile Suriye Dış İleri Bakanı Faruk El- ara'nın Washington'da bir araya gelmeleriyle yeniden başlayan İsrail-Suriye görüşmeleri de, Filistin- İsrail müzakerelerini ikinci planda bıraktı. Böyle bir ortamda, nihai statü anlaşması taslağı zamanında hazırlanamadı gibi, 2000 yılının ilk 6 ayı da sonuçsuz turlarla geçirilmiştir (Çağrı Erhan (t.y.) , <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/471/5423.pdf>).

3.7. Camp David II. Zirvesi

İkinci intifada'dan hemen önce gerçekleşen Camp David Zirvesi Oslo sürecinin sonu oldu. Daha önceki anlaşmalarda öngörüldüğü üzere, taraflar nihai statü konularında uzlaşmaya varıp sonuç için harekete geçeceklerdi. 11– 14 Temmuz 2000 tarihleri arasında ABD Başkanı Clinton'un arabuluculuğuyla yapılan ikinci Camp David görüşmeleri yapıldı. Camp David'de barış süreci boyunca göz ardı edilen Filistin devletinin geleceği, mülteciler, Yahudi yerleşimciler ve Kudüs'ün statüsü gibi temel anlaşmazlık noktaları ele alınmıştır.

Camp David zirvesinde ele alınan konulara tek tek baktığımızda;

Filistin devletinin geleceği konusunda, İsrail bu devletin askeri gücünün bulunmamasını önerirken Filistinliler tam egemen bir devlet kurmakta ısrar ettiler. Barış süreci beş yıllık geçici bir dönemin ardından bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına göndermede bulunurken imzalanan anlaşmalar hep İsrail askeri birliklerinin işgal bölgelerinden çekilmesini konu aldı; İsrail'e böyle bir devletin kurulumunu engellediği takdirde herhangi bir yaptırım gündeme getirmedir. İsrail, süreç boyunca, bağımsız bir Filistin devletine gidecek koşulları yaratmaktan çok Batı İerria ve Gazze'deki toprak bütünlüğünü yok ederek bu bölgelerde “kantonlara ayırma politikası” izlemiştir.

Mülteciler konusunda, İsrail 1948 yılında yerlerinden edilen Filistinlilerin geri dönüş hakkını kabul etmedi. İsrail buna Yahudi nüfusunun homojenliğini ve İsrail devletinin demografik yapısının bozulacağı gerekçesiyle karşı çıktı. Zaten İsraililere göre, FKÖ görüşmelerinin zeminini 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının olmasını onaylayarak geri dönüş ilkesinden vazgeçmiştir (Bishara, 2003: 76). Çünkü karar İsrail'in 1967 Savaşı öncesindeki sınırlarını meşru olarak kabul ediyordu. İsrail'e göre, geri dönüş

hakkını tanıyan karar 194 sayılı BM Genel Kurul kararıydı: 242 sayılı karar ise mülteciler konusuna da inmiyordu. Aslında srail FKÖ'nün 242 sayılı kararı kabul ederek geri dönü hakkından vazgeçti ini dile getirirken bu kararın temeli olan srail'in 1967 sınırlarına çekilmesi gerekti i unsurunu göz ardı ediyordu. Çünkü srail barı süreci boyunca gerçek anlamda hiç bir zaman 1967 sınırlarına çekilmedi, zaten anla maların da bunu sa lamaya yönelik oldukları üpheliydi. Dolayısıyla zirvede bu konuda bir uzla maya varılamamı tır.

En önemli anla mazlık noktası, belki de, Kudüs'ün statüsüne ili kin oldu. 1948 Sava ı'nın ardından Kudüs fiilen bölünmü tü. Batı kesimi srail'in ve do u kesimi de Ürdün'ün denetiminde kalmı tı. 1967'de srail'in Do u Kudüs'ü i gal etmesiyle her iki taraf için de kutsal sayılan ehir üzerindeki anla mazlık ve srail'in Do u Kudüs'teki egemenli inden vazgeçmeyece i tartışmaların odak noktasını olu turdu (Hammami/tamari, 2001: 8-9). Barak, dorukta ilk kez srail i gali altındaki Do u Kudüs'teki Arap bölgelerinin egemenli inin Filistin'e verilmesini kabul edilece ini dile getirmi ancak Filistin tarafı, Do u Kudüs'ün tamamının egemenli ini istemi tir. sraililer Kudüs'ü “ebedi ve bölünmez ba kentleri” olarak görürlerken, Filistinliler de Müslümanlar için en kutsal yerlerden biri olan i gal altındaki Do u Kudüs'ün gelecekteki ba ımsız Filistin devletinin ba kenti olmasını istiyorlardı. Ortado u barı zirvesinde ABD ve srail'in Do u Kudüs ile ilgili önerilerini reddeden Arafat'a, ba ta Mısır olmak üzere di er Arap devletleri de destek vermi , Barak ise Kudüs konusunda ödün vermeye yana mamı tır.

Di er bir anla mazlık noktası ise Yahudi yerle imcilere dairdi. Filistinliler Batı eria ve Gazze'deki Yahudi yerle im birimlerinin bo altılmasını talep ederken srail buralardaki yerle im faaliyetlerine son vermemekte ve var olanları da bo altmamakta ısrar ediyordu. Ayrıca srail i gal altındaki topraklardaki yerle imler arasında ula ım koridorları kurarak, Oslo düzenlemeleri temelinde, bu bölgeye müdahale hakkını elde etmi ti. Bu yollar sayesinde Filistin srail çevre yollarıyla tamamen bölünmü oluyordu. Barak i gal altındaki topraklardaki tek bir yerle imin bile da ıtılmasını kabul etmedi; e er bazı yerle imlerin Filistin egemenli i altına girmesi gerekiyorsa, buralara srail açısından kabul edilebilir güvenlik düzenlemeleri getirilecekti; bu güvenlik önlemlerinin ba ında da yerle imlere giren tüm yolların denetimi gerekiyordu (Bishara, 2003: 106). Bu talepler srail'in barı süreci boyunca güttü ü politikanın devamı niteli indeydi. Zaten srail yedi yıl boyunca yerle im kaldırılmasına ya da durdurulmasına dair hiçbir yaptırımla

kar ıla mamı tı; buralardaki varlı ıyla Filistin'i denetleyebilme imkânını elden bırakmamı tır.

Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat, Camp David zirvesinin başarısızlıkla sonuçlanmasına kar ın 13 Eylül 2000'de başarısız Filistin devletini ilan edeceğini bildirmiş , ABD bunun gerçekleşmesi durumunda Filistin'e yardımların kesilmesi uyarısında bulunmuş ayrıca Camp David Anlaşması'nın başarısızlığından dolayı Arafat'ı sorumlu tutmuştur. Barak ile yeniden görüşmelere başlayan Filistin, ABD'nin denetimleriyle devlet ilanını erteleme kararı almıştır (Arı, 2004: 751).

3.8. II. İntifada ve Askıya Alınan Barış

Oslo sürecini Filistin halkının 2/ 3 gibi büyük çoğunluğu desteklemi , 2000 Temmuzundaki Camp David görüşmelerine kadar bu destek %60'ın altına düşmüştür. (DURSUNO LU, 2005: 78) Oslo sürecinde Barak'ın anlaşmaların öngördüklerinin çok azını gerçekleştirenken, Filistin topraklarından geri çekilmeyerek, öngörülen Filistin devleti'nin ilanını engelleyerek Filistin halkının barış sürecine desteğinin her geçen gün erimesine yol açmıştır. Camp David görüşmeleri Oslo anlaşmalarının uzatmalarında da olsa belirlediği nihai statü, Kudüs, mülteciler gibi ertelenen temel konularda iki tarafta da uzlaşma beklenen bir görüşmeydi. Camp David'deki başarısızlığın neden olduğu ortamda, Benjamin Netanyahu'nun ardından dönemin ana muhalefet partisi Likud'un genel başkanı Ariel Sharon, yaklaşık 1000 askerle birlikte Kudüs'teki Harem-i Şerif ziyareti Filistinlilerin protesto faaliyetlerinin açmasına yol açmış ve kısa süre içinde El-Aksa intifadası olarak da bilinen ikinci intifadayı başlatmıştır (Arı, 2004: 753).

Sharon, ziyaretiyle olayları körükleyeceğini bile bile ve de isteyerek Barak'ın tavizlerini benimsemediğini göstermeyi, kutsal tepelerin Filistinlilere bırakılmayacağını ve Kudüs'ün hâkiminin Barak olduğuunu kanıtlamayı amaçlamıştır (Bayraktar, 2003: 226).

İlk başta gösteriler biçiminde devam eden intifada, 29 Eylül 2000 Kudüs'ün Harem-i Şerif bölgesinde Cuma namazından sonra Filistinlilerle Barak polisi arasında çıkan çatışmalarla 5 Filistinlinin hayatını kaybetmesiyle başlamıştır. Bundan bir gün sonra yine 30 Eylül'de Barak askerlerinin taahhüt edilen göstericilere ateşle karışık vermesi üzerine 14

Filistinlinin ölümüyle tırmanmı , bunları 19 Filistinlinin öldürüldü ü 2 Ekim'deki çatı malar izlemi tir. srail, 5 ve 8 Ekim'de Barı eria ve Gazze'ye düzenledi i saldırılarda çok sayıda ev ve i yerini tanklarla yıkmı ve ya kullanılamaz hale getirmi tir. sraili kaybını biri srailli yerle imcinin öldürüldü ü 8 Ekim'de vermi tir. Bunun arkasından 12 Ekim'de bir Filistin karakoluna düzenlenen saldırı sırasında da iki srail askeri öldürülmü tür. Aynı gün Arafat'ın Gazze'deki karargâhına srail helikopterlerince saldırı düzenlenmi tir. Bu arada Arafat ve Barak, 17 Ekim 2000'de ABD Ba kanı Bill Clinton'ın arabuluculu unda Mısır'da ikinci gerçekleştirilen arm El- eyh zirvesinde ate kes kararı almı larsa da karar asla uygulanamamı tır. Hatta srail en kapsamlı saldırılardan birini 23 Ekim'de Beyt Cala kasabasına yapmı tır (Arı, 2004: 754).

Daha ilk ayına varmadan çatı malarda öldürülen Filistinlilerin sayısı 149'a ulaşmı tı. BM insan hakları Komisyonu'nun srail'in, Filistin halkına uyguladı ı baskıyla insanlı a kar ı suç i ledi i bulgusuna ra men, srail baskısı yo unlaşmı tır. 2002 yılına kadar geçen sürede ise %25'i 18 ya ın altında olmak üzere 900'den fazla Filistinli sivil saldırılar sonunda ya amını yitirmi ti. sraililere kar ı giri len 36 intihar saldırısında ise 91 ki i ölmü tür (Arı, 2004: 754).

Oslo barı sürecinin çökmesi sonucunu beraberinde getiren II. ntifada'ya gelişmesini Edward Said srail uygulamalarına ve Filistin Özerk Yönetimi'nin idaresine ba lamaktadır. Bu karga anın alametleri 1993'den beri ortada oldu unu, Hem i çi partili hem de Likud liderleri Oslo'yu Filistinlileri birbirlerinden yalıtma için tasarlandı ını ve bunun sır olmadı ını gösterdiler tespitini yapmaktadır. Said'e göre 1993'den beri 7 yıldır srail, Filistin topraklarının toprak bütünlü ünü parçalayan ve antla mayı ihlal eden yerle im yerleri kurmaya devam ederek, yerle im yerleri arasından in a etti i yollarla birbirinden ba lantıları kesilen Filistin yerle imleri ekonomik ba arısızla a mahkûm edilmi tir. Rabin, Peres, Netanyahu ve Barak yönetimleri sırasında istimlaklar ve ev yıkımları insafsızca devam etti. Yerle im yerleri genişledi, sayıları kat kat artmı tır. 1993'den beri 200 bin srailli Yahudi Kudüs'e, bir o kadarı da Batı eria ve Gazze eridi'ne yerle tirildi. Askeri i gal devam etti ve üzerinde antla maya varılmı a amalı küçük çekilmeleri bile srail geciktirdi ve iptal etti. Bununla birlikte Arafat halkını bo vaadlerle yanlı yola sevk etmi , müzakerelerde kendi tarafını yeteneksiz bir ekilde temsil ederken, ticari tekelleri ellerinde bulunduran yolsuzlu a bula mı çok sayıda devlet

görevlilerini kollamaya özen göstermi tir. Uluslararası patronlar bu durumu Filistinlilerin sözlü ünde kesinlikle en nefret edilen ifade olan “ barı süreci “ adına kabul etmi lerdir (Said, 2002a: 49-52).

3.9. Taba Girişimi (2001)

iddet olaylarından barı a ili kin umutlar iyice tükenmi ken bu defa taraflar 21 Ocak 2001’de Mısır’ın Kızıl Deniz kıyısında bir sahil kasabası olan Taba’da bir araya geldiler. Ancak siyasi ortam elveri li de ildi çünkü hem srail’de hem de ABD’de seçimler yakla maktaydı. 6 gün süren görüşmelerde taraflar birbirlerinin tezlerine o kadar yakla mı olmalarına ra men farklılıkların giderilmedi i açıklanmı tı. Bu ba lamda görüşmeleri asıl kitleyen asıl konunun mültecilerin geri dönü hakkı oldu u ortaya çıkmı tı. BM’nin 194 Sayılı Kararı “ barı içinde ya amak isteyen” Filistinli mültecilere srail topraklarına dönü hakkı verilmesi ya da tazminat ödenmesini öngörüyordu. Ancak srail BM ko ulla rının uygulanmasıyla srail’de Filistinlilerin ço unlu a ula acaklarını ve bununda srail’in sonu olaca mı dü ünmeleri ydi.

Bu plana göre; Filistinlilere aralarında Harem-i erif’inde bulundu u Do u Kudüs ‘te kısmi egemenlik, kurulacak Filistin Devletine de Batı eria’nın %94’ü ve Gazze eridinin tamamı verilirken, bunun kar ılı nda 1948’de mülteci durumuna dü en 4 milyon Filistinlinin geri dönü hakkından vazgeçilmesi öneriliyordu. Buna kar ılık, Filistin tarafı srail’in Batı eria’nın %4’üne denk dü en kısmında denetimini sürdürme iste ini kabul etmi lerd i. Ancak taraflar bir sonuca varamadıkları için söz konusu tavizlerinin yapılmamı sayılaca ı duyurulmu tur (What happened at the Taba Conference in January 2001, (t.y.), <http://www.palestinefacts.org...>).

3.10. Mitchell Komisyonu ve Tenet Planı

srail kamuoyuna göre Barak Camp David görüşmelerinde Kudüs’ün statüsü, Filistinli mülteciler, nihai sınırlar ve Batı eria’daki Yahudi yerle imcilerin gelece i gibi temel sorunlarda hiçbir srail Ba bakanı’nın göze alamadı ı tavizler vermi tir. Yahudi yerle imcilerin %85’nin ya adı ı % 5’lik alanın srail’e bırakılması kar ılı nda Gazze’nin %100’ü, Batı eria’nın %95’inde ba ımsız Filistin Devleti’nin kurulmasını kabul etmi ,

Filistinlilere Do u Kudüs'teki Müslüman mahallelerine e it egemenlik ve kutsal yerlerde tam kontrol önermi tir (Erdemli ve Ercanlı, 2001: 7-8).

Bu siyasi havada 6 ubat 2001 seçimlerini uluslararası kamuoyunda abra ve atilla katliamındaki rolünden dolayı kötü bir ünü olan Likud'u Ba bakan adayı Ariel aron oyların % 62,3'ünü alırken, Barak %37,6'da kalmı ve aron Likud'un ç i Partisi kar ısında tarihinin en açık farkıyla kazandı ı seçimde Ba bakan seçilmi tir.

aron ktidara geldi inde Barak'ın son aylarında ba layan Mısır-Taba'daki srail-Filistin görüşmelerini kesmesine gerekçe olarak terörün sona ermesi önko ulunu ileri sürmesine ve ola an olmayan dönemlerde görüş me yapılmayaca ı açıklamasına, ABD'de 2001 Oca nda seçilen Bush yönetimi görüşmelerin tekrar ba lamasının olası oldu una inandı nı açıklamakla yetinmi tir (Mandel, 2002: 7).

aron hükümetiyle beraber aslında hiçbir ey de i medi i gibi her geçen gün gerilim daha arttı ve barı a ili kin umutlar giderek kaybolmu ; umutlu beklentilerin yerini umutsuzluk almı tir. aron hükümeti, iktidara geli iyle beraber Filistin kentlerindeki askeri ku atmayı sona erdirece ini açıkladıysa da bunu hiçbir zaman gerçekle tirmemi buna ilaveten giderek sertle mi ve tam anlamıyla bir askeri i gale dönü türmü tür. srail hükümeti barı sürecinin devamını iddetin son bulmasına ba lamı ancak kendisi Filistin kentlerine füze ya dırmaya devam etmi tir (The Peace Process is Dead, Long Live the Peace Process (t.y.), <http://www.mideastweb.org/oslofailed...>).

Ariel aron, Filistinlilerin ellerindeki toprakla, yani Gazze'nin yakla ık üçte ikisi ve Batı eria'nın % 42'siyle yetinmeleri gerekti ini dü ünmekteydi. Ayrıca Ürdün vadisinin de terk edilmemesi gerekti ine inanan aron'a göre Eriha ve Nablus Filistinlilerde kalabilirdi. Kudüs'ün tamamı üzerinde srail'in egemenli inin sürmesi gerekti ine inanan aron kentın Arap bölümü konusunda egemenli in payla ılmasına kar ıydı. Son olarak Filistin devletine ili kin bakı açısıyla sert bir tutum içerisinde olmasına ra men bunu do rudan açıklamak yerine böyle bir devletin silahsızlandırılması gere i üzerine durmu tur (Arı, 2004: 761-762).

ABD'nin giri miyle 2001 lkbaharında ABD'li eski Senatör George Mitchell Ba kanlı nda II. ntifada'yı ara tırmak üzere uluslararası bir inceleme komisyonu kuruldu. 2001'de yayınlanan Mitchel Komisyonu raporu her iki tarafında kabul etti i detay önlemler programı sundu. Rapor taraflardan artsız ate kesi kabul etmeleri ça rısında bulunmaktaydı.

Mitchell raporunda taraflar arasındaki kar ılıklı güven eksikli inin en büyük sorun oldu u belirtilerek tafraların mevcut anla malardan kaynaklanan taahhütlerine ba lı kalması, iddetin ko ulsuz olarak derhal durdurulması, güvenlik i birli inin sa lanması, kar ılıklı güvenin yeniden tesis edilmesi ve görü melere devam edilmesi istenmekteydi. Ayrıca komisyon Filistin otoritesini terörizmi önlemek için kesin önlemler almaya, srail hükümetini ise yeni Yahudi yerle im birimleri açmayı dondurmaya, Filistinli silahsız grupların üzerine ate açmamaya, srail'de çalı ma izinleri iptal edilmi ve çalı ma olanakları ellerinden alınmı Filistinlilere yeniden izin vermeye 28 Eylül 2000 öncesi konumuna geri çekilmeye davet etmekteydi (Arı, 2004: 765).

Raporun açıklanmasından sonra srail tanklarının Filistin topraklarını vurmaya devam etmesiyle raporun etkisi de ortaya çıkmı tır.

Raporun yayınlanmasından sonraki hafta CIA Direktörü George Tenet ate kesin uygulaması için bir çalı ma planı sundu. Plan Hamas ve slami Cihad üyelerinin tutuklanmasını, Filistin'de silahlı iddetin sona ermesini, illegal silahların toplanmasını ve terörün önlenmesini öngörüyordu. srail ise FÖY'nin kontrol etti i alanlardaki askeri operasyonlara son verecekti. Planın öngördü ü ate kes sa lanamadı ve iddet durmadı. Daha sonra devam eden olaylar için taraflar kar ılıklı birbirini suçlamaya devam etti. 2000 Eylülünde ba layan ikinci ntifada'da 2002 yılı ba ına kadar geçen sürede %25'i 18 ya ın altında olmak üzere 900'den fazla Filistinli ve srail'e kar ı giri ilen 36 intihar saldırısında ise 91 srailli ölmü tür.

3.11. Arafat Kuşatma Altında (29 Mart 2002)

29 Mart 2002'de Netanyahu'da dini bir bayram için toplanan sraillilere kar ı düzenlenen bir intihar saldırısında 140 ki inin yaralanmasının hemen sonrasında aynı gün

ola anüstü toplanan srail kabinesi Hamas, slami Cihad, El Aksa ehitleri Tugayları'nın üssü oldu unu iddia etti i Cenin mülteci kampına geni çaplı bir operasyon kararıyla Arafat'ı dü man ilan ederek askeri operasyon ba latmı tır (Arı, 2004: 774). srail askerleri Nablus ve Cenin'i i gal edip di er Filistin kentlerini ablukaya alırken, Arafat'ın Ramallah'daki karagahını ku atma altına alarak Arafat ve Arafat'ın yanında bulunan onlarca personeli 34 gün boyunca ku atma altında tuttu. Ku atma günlerinde hatırlayaca ımız gibi görsel ve yazılı medyaya karargâhta oda oda çatı malar ya andı ı, Arafat ve beraberindekilerin birkaç odaya hapsedildi i, Arafat'ın Dünya ile ileti iminin kesildi i haberlerini ku atmanın niteli i açısından eklemeliyiz. 2 Mayıs'ta 34 günlük ku atmanın altından srail'in hareket sınırlamasıyla yarı özgürlü üne kavu an Arafat kendisini "Canımız ve kanımızla bedelini ödeyerek seni geri alıyoruz" sözleriyle kar ılayan kalabalı a elleri titrer bir halde ve zaman zaman önündeki masaya yumruklarını vurarak yaptı ı konu mada srail askerleri için "Teröristler, Irkçılar, Naziler" tanımlarını kullandı. CNN'de kendisiyle yapılan röportajda II. Dünya Sava ı'nda 600 bin ki inin öldü ü Stalingrad gibi Cenin de Ceningrad'a döndü dedi (Cenin De il Ceningrad (t.y.), <http://www.yeni afak.com./ar iv/2002/Mayıs/03/Dünya/html>).

Sekiz günlük ku atma boyunca Dünya'nın haber alamadı ı Cenin mülteci kampından srail askerlerinin geri çekilmesi ve 24 Nisan tarihi itibariyle 45 cesedin çıkartıldı ı ve çok sayıda cesedin enkaz altında bulundu unun tahmin edilmekteydi.

BM, ABD ve Avrupa ba ta olmak üzere uluslararası kamuoyu olaylarda sesiz kalmakla suçlandı ı bir sırada BM nsan Hakları Komisyonu Merkezi Cenevre'deki yıllık oturumunda Arap ve slam ülkeleri tarafından desteklenen ve oybirli iyle 52'ye kar ı 40 oyla aldı ı kararla Filistinlilere " katliamdan " dolayı srail kınandı. srail insan hakları yasasını "affedilmez ihlali " nedeniyle ele tirildi ve "Filistin Halkının yasal direnme hakkı" bulundu u belirtildi. Kararda ayrıca srail'in i gal etti i topraklardan çekilmesi talep edildi. Karara bazı Avrupa ülkeleri kabul oyu verirken, ngiltere ve Almanya kar ı oy kullandı (www.turkpartner.de./devam/BM Cenin.html).

Özellikle Cenin'deki olayların durmaması ve daha önce alınan kararlara ra men iddetin tırmanması üzerine BM Güvenlik Konseyi 19 Nisan 2002'de 1405 sayılı kararı kabul etmi tir (Resolution 1405 (t.y.), <http://www.mideastweb.org/1405.htm>).

Kararda, Cenin'deki insanı yardım örgütlerine ve srail'in teröre kar ı uyguladı ı operasyonları gözlemleyen uluslar arası gözlemcilerin faaliyetlerine getirdi i kısıtlamaların kaldırılması istenmekteydi. Kararda bilhassa 242, 338, 1397, 1402 ve 1403 sayılı kararlar teyit edilerek, Filistin halkının ya adı ı olumsuz ko ullara ve özellikle ne kadar ölü ya da yaralı oldu u bilinmeyen Cenin mülteci kampındaki duruma ili kin kaygı ifade edilmekteydi.

3.12. Bush Planı (Haziran 2002)

Haziran 2002'de Bush yaptı ı konu mada; srail i galinin sona ermesi ve bir Filistin devletinin gereklili ine olan dü üncesini açıklarken, Filistin'de mutlaka reform yapılmasını ve bu ba lamda Filistinlilerin yeni bir liderle yoluna devam etmesini bir ön ko ul olarak dile getirmekteydi. Filistin halkına Arafat'ı de i tirmesini teclin eden Bush yönetimi, mülteciler, Kudüs'ün statüsü, yerle imciler konusunda tek kelime etmemekteydi.

Bush yaptı ı konu masında barı ve güvenlik içinde yan yana ya ayan iki devletli bir çözümden yana oldu unu dile getirmekteydi. Ancak kurulacak olan Filistin devleti içinde bazı ön ko ullar getirmekteydi.

Bush'un bu planına göre; Filistinliler e er ba ımsız bir devlete sahip olmak istiyorlarsa terörizme kar ı Amerika'nın istedi i bir yönetimi Filistin'de i ba ına getirmek zorundaydı; aksi halde srail i galine ebediyen razı olmak zorunda kalabilirlerdi. Bush Arafat'ın teröre destek verdi ini, artık devre dı ı bırakılması gerekti ini, yönetime yeni birinin gelmesi gerekti ini vurgulamaktaydı (Arı, 2004: 799-780).

Bush'un açıklanı oldu u bu plan srail'i cesaretlendirici nitelikte olup bu güne kadar Amerikan yönetimleri ba ımsız bir Filistin devletini hiç gündemlerine almadıklarını ortaya çıkarmı ve hatta bunu engellemeye ili kin yeni önlemleri cesaretlendirerek çözümlü olanaksız hale getirmeye çalı maktaydı.

3.13. Yol Haritası Planı

2003 yılına Orta Do u barı sürecine yeni bir ivme kazandırmayı amaçlayan ve 2002 yılı ortalarından itibaren süren dörtlünün çalı malarının sonucu ortaya çıkan ve henüz açıklanmayan "Yol Haritası"na ili kin tartı malarla girilmi tir. Bu tartı malarla Arafat'ı bir kenara itmeye çalı an Bush yönetimi 14 Mart'ta yapımı oldu u açıklamayla Filistin

yönetiminin müzakerelerde yer alabilmesi için Ba bakanını belirlemesi ve terörü durması artı konmu tur. Arafat bu do rultuda 19 Mart'ta yeni ba bakan adayı olarak FKÖ yürütme Komitesi Ba kanı Mahmud Abbas'ın belirlendi ini duyurdu (Appointing Abu Mazen: A Drama with Two Enactments, 2003, <http://merip.org/mero/mero050103.html>).

29 Nisan 2003'te Filistin'in ilk Ba bakanı Mahmud Abbas'ın göreve ba lamasıyla beraber BM, AB, ABD ve Rusya hazırladı ı üç a amalı "Yol Haritası" planını taraflara sundu.

ABD Ba kanı George W. Bush'un 24 Haziran 2002 tarihinde yaptı ı bir konu mada ilk defa bahsetti i Yol Haritası, srail Parlamento seçiminin yapılması, Filistin Ba bakanlık biriminin kurulması ve Mahmut Abbas'ın atanması ve Irak Sava ı'nın sona ermesinden sonra 30 Nisan 2003'de yayınlanmı tır (Dalgıç, 2003: 17).

Dörtlünün, anla mazlı ın tüm taraflarını, 242, 338 ve 1397 sayılı BM kararları, Madrid Konferansı hükümleri, barı kar ılı ı toprak ilkesi ve taraflar arasında imzalanmı di er tüm metinler ele alınarak kapsamlı ve kalıcı bir barı ın sa lanabilmesi için sorumluluklarını yerine getirmeye te vik edece i ifade edilmekteydi (Adam Hanieh and Catherine Cook, 2003, <http://www.merip.org/mero/mero051503.html>).

Yol haritası üç a amalı bir planı öngörmektedir (Dalgıç, 2003: 16-17 ve Arı, 2004: 784-787):

Birinci a ama, iddete son verilmesinin, Filistin'de hayatın normale mesinin ve Filistin kurumlarının yeniden in asının öngörüldü ü Mayıs 2003'e kadar olan dönemdir. Bu dönemde Filistin tarafının artsız iddete son vermesi öngörülmektedir. ki taraf arasındaki güvenlik i birli i; iddet, terör ve kı kırtmanın sona erdirilmesine hedefleyen Tenet Planı çerçevesinde yeniden ba latılacaktır. Filistin tarafının bu a amada gerçekle tirmesi gereken di er konular ise devlet olma çerçevesinde Filistin anayasası hazırlamak, serbest ve adil seçimlerin yapılması gibi konuları içeren kapsamlı reformlar gerçekle tirmektir. srail ise bu a amada Filistinlilerin hayatlarını normale tirmek yönünde gerekli tüm adımları atacaktır. Ayrıca, 28 Eylül 2000'de i gal etti i Filistin kentlerinden geri çekilecek ve böylece Oslo süreciyle olu an Filistin alanı

belirginlecektir. Buna ek olarak srail Mitchell raporunda düzenlendiği gibi yerleşim kurma faaliyetlerine derhal son verilecektir. Birinci amaçta barışın sağlanması için Filistin liderleri srail'e karşı tehdit olayları ve silahlı saldırılara hemen son verilmesi konusunda bulunacak ve srail'in barış ve güvenlik içinde yaşaması için haklarını tekrarlayacaklardır. Tüm Filistin kurumları srail'e karşı kısıtıcı davranışlarına son verilecektir. srail tarafı ise ABD Başkanı Bush'un ifade ettiği gibi srail'in yanında barış ve güvenlik içinde yaşaması için Filistin Devleti'ni ifade ederek iki devlet düşüncesini benimsediğini açıklayacak ve Filistinlilere karşı uygulanan tehdite hemen son verilmesi konusunda bulunacaktır. Tüm srail kurumları Filistinlilere karşı kısıtma faaliyetlerine son verilecektir.

İkinci amaçta geçici dönemi niteliğinde olup, Haziran-Aralık 2003 dönemini kapsayıp geçici sınırlarıyla Filistin Devleti'nin kurulması düşüncesi üzerinde durulacaktır. Bu amaçta geçicinin öncülüğünde Filistin'in terörle kararlılıkla mücadele eden, demokrasiyi benimseyen bir lidere sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Filistin Devleti'ni Ortadoğu dördlüsünün ve uluslararası toplumun desteklemesi ancak Filistinlilerin demokrasiyi benimseyen, sivil ve güvenlik kurumlarını demokratik ilkelere göre revize edecek bir lidere sahip olduklarında mümkün olacaktır. Bu amaçta ilerleme Ortadoğu dördlüsünün Filistin Devleti'nin kurulması koşullarının olmasına bağlıdır. Bu konuda tarafların performansları dikkate alınacaktır. İkinci amaçta Filistin seçimlerinin yapılmasıyla başlayıp 2003 yılında geçici sınırlarla Filistin Devleti'nin kurulmasıyla sona erecektir. Temel amaçlar kapsamlı güvenlik uygulamalarının ve etkin güvenlik birliğinin devam etmesi, Filistin'in demokratik kurumsallaşması, Filistin halkının hayatının normalleşmesi, demokratik Filistin Anayasası'nın onaylanması, Bakanlık Kurumu'nun resmi olarak kurulması, politik reformların gerçekleştirilmesi ve geçici sınırlarla Filistin Devleti'nin kurulması olacaktır. Diğer taraftan Filistin seçimlerinin tamamlanmasının ardından Filistin'in ekonomik alt yapısının oluşturmaya desteklenecek ve geçici sınırlarla Filistin Devleti'nin kurulması gündemiyle uluslararası bir konferans düzenlenecektir. Bu konferans'ta kapsamlı Ortadoğu barışına (srail – Suriye ve srail –Lübnan barışı da dahil) ulaşma amacı hedeflenecektir. Arap devletleri ile srail arasındaki ilişkiler II. intifada öncesi seyrine geri dönecek, su kaynakları, çevre, ekonomik gelişme, mülteciler ve silah kontrolü gibi konuların ele alınacağı ikili görüşmelere tekrar başlanacaktır. İkinci amaçta Ortadoğu dördlüsünün aktif ve sürekli desteğiyle de Filistin'in izlemeye uluslararası rolü artacaktır.

Dörtlüyü olu turan ülkeler BM üyesi i dahil Filistin Devleti'nin tanınması konusunda aktif destek sa layacaklardır.

Üçüncü a ama ise, Nihai Statü Anla ması'nın imzalanmasının ve Filistin- srail çatı masının sona ermesinin öngöröldü ü 2004-2005 dönemini içermektedir. Bu a amadaki ilerleme dörtlünün tarafların yükümlülüklerini yerine getirdikleri gözleminde fikir birli ine varmalarıyla olacaktır. Bu a amanın amaçları ise Filistin kurumlarının istikrarı ve reformların gerçekleştirilmesi, Filistin güvenlik uygulamalarının devam ettirilmesi ve 2005 yılında 3. A amanın sonunda daimi statü antla ması amacıyla srail – Filistin müzakerelerinin yapılması olacaktır. Bu müzakerelerde srail'in 1967'de i gal etti i yerlerden çekilmesi kararlarını içeren BM'in 242, 338 ve 1397 sayılı kararları temel alınacak, mülteciler ve Kudüs'ün statüsü görü ülecek, srail ve ba ımsız, egemen ve demokratik Filistin'in bir arada barı ve güvenlik içinde ya aması ilkesi hayata geçirilmi olacaktır.

İlk etapta Filistinliler yol haritasına ku kuyla yakla mı lar, Oslo süreci gibi zaman kazanılarak i galin me rula tırılca ını dü ünmü lerdir. Çünkü Oslo anla masına baktı ımızda; Filistinlilere kısmi bir özerklik verilirken, srail'in tüm Filistin topraklarındaki askeri varlı na me ruiyet kazandırmaktaydı. Bir Filistin devletinin kurulması ancak hayati sorunların çözömlenmesine ba lanmaktaydı. Oslo süreci dikkate alındı ında bu süreçinde pek farklı olaca ı söylenemezdi. Çünkü bir yandan El-Aksa intifadası sonlandırılmaya çalı ılmı bir yandan da Yaser Arafat sürecin dı na itilerek, Filistin mücadelesine darbe vurulmak istenmi tir. Baktı ımızda Mahmud Abbas denemesi hem Filistinliler hem de Araplar açısından ku kuyla kar ılanmı tir. Kamuoyu yoklamaları Abbas'ın deste inin neredeyse yok denecek kadar boyutlarda oldu unu göstermi tir (Adam Hanieh and Catherine Cook, 2003, <http://www.merip.org/mero/mero051503.html>).

srail'in 28 Eylül 2000'deki konumuna dönmesini öngören bu plan da di er öne sürölen planlar gibi önemli konularda belirsizler ta ımaktaydı. Buna kar ılık Filistinlilerin açıklandıktan hemen sonra kabul ettikleri “Yol Haritası”nı srail kabinesi 25 Mayıs'taki Bakanlar Kurulu toplantısında 7'ye kar ı 12 oyla kabul etmi ti. Böylelikle kâ it üstünde de olsa srail Hükümeti ilk defa Filistinlilerin devlet kurma hakkını resmen tanıdı olmu tur.

Mahmud Abbas ve Ariel Sharon'un 4 Hazirandaki Akabe buluşmasında tarafların Yol Haritasını uygulayacakları konusunda bir sonuca varılmamıştır (The Road from Aqaba, 2003, <http://www.merip.org/mero/mero061303.html>).

Nitekim Filistin ve İsrail arasındaki görüşmeler, Eylül ayındaki çatışmaların yoğunlaşmasıyla askıya alınmıştır. Geleneksel noktada İsrail ve Filistinli taraflara sunulan Yol Haritası adıyla bilinen barış planı, taraflar arasındaki en kilit konuları en sona bırakıyordu. Plan'ın ilk amaçları İsrail için hiçbir şey vermeden almayı öngörmekte ve daha ziyade öncelikli olarak gördüğü İsrail'in güvenlik sorununu çözmeyi amaçlamaktaydı. Fakat taraflar arasında nihai sınırlar, mülteciler ve yerleşimcilerin akıbeti ve Kudüs'ün statüsü gibi hayati konuların görüşülmesini en son amaçla bırakılmaktaydı (Arı, 2004: 790).

3.14. Cenevre Deklarasyonu

Yol haritası planı çıkmazsa girmişken buna alternatif bir plan geliştirildi. Cenevre nispeti olarak adlandırılan ve 2001 başlarında Filistin ile İsrail arasındaki görüşmelerin tamamen kesilmesinin ardından, İsviçre hükümetinin himayesinde, Filistin Enformasyon Bakanı Yasir Abdurrahman ile İsrail Adalet eski Bakanı Yoshie Pilline'nin öncülüğünde hazırlanan ve Yol Haritası'ndan çok daha kapsamlı ve ayrıntılı olan Cenevre Deklarasyonu'dur. Filistin-İsrail barışının temeli olarak Oslo Anlaşması'nın yerine geçmesi beklenen 50 sayfalık taslak anlaşma, yaklaşık iki yıllık bir çalışmanın ardından, 12 Ekim'de Ürdün'de açıklanmıştır; ardından 1 Aralık'ta Cenevre'de resmen ilan edilerek imzaya açılmıştır (Arı, 2004: 794-795). Deklarasyonda; taraflar arasındaki ilişkiler, sınırlar, sınır geçişleri, egemenlik, güvenlik, Kudüs, mülteciler, yerleşimler, Filistinli tutuklu ve mahkûmlar, dini öneme sahip bölgeler, su, kitle imha silahları, uygulamaları denetleme ve problemleri çözüm mekanizması gibi pek çok konuya ayrıntılı olarak değinilmektedir. Nihai Statü Anlaşmasına bırakılan önemli konulara ilişkin çözümler sunan deklarasyonun gelecekte yapılacak anlaşmalarda önemli bir model olması beklenmekteydi. Filistin tarafının mültecilerin geri dönüşü hakkında vazgeçmesi karşılığında toprak tavizine dayanan bu deklarasyona göre İsrail tarafı, kutsal topraklar, Ariel ve Efrat'taki egemenlikten vazgeçmektedir ki; bu İmdiye'de yapılan barış görüşmelerinde en temel de iklidir. Deklarasyonda Batı Şeria'nın %98'i ile Gazze'nin tümünde ve Kudüs'ün Arap bölgelerinde bir Filistin devletinin kurulması öngörülmektedir.

Cenevre planına baktığımızda; “Her iki taraf da birbirinin barış içinde ya ama hakkını tanıyacaktır. Filistinliler İsrail’i Yahudi halkının ya da bir devlet olarak tanıyacaklardır. Filistin tarafı geri dönüş hakkından taviz verecektir. Buna karşılık mülteci konumundaki yaklaşık 3.7 milyon Filistinliye beş ayrı seçenek sunulmuştur. Bazı karışık toprak deşimleri dışında İsrail, 1967’de işgal ettiği tüm topraklardan çekilecektir. Kudüs bölünecek ve Doğu Kudüs Filistin devletinin bir parçası olacaktır. İki devletin başkenti, Kudüs’te egemenlikleri altındaki bölge olacaktır. Doğu Kudüs’ün ve Batı Yeria’nın Yahudi bölgeleri İsrail’e bırakılacaktır. Harem-i Şerif’in kontrolü Filistinlilerin elinde olup, İslam Konferansı Örgütü’nün de dahil olduğu uluslararası bir güç bölgesinin güvenliğini ve denetimini sağlamak üzere konulanacaktır. Aklama Duvarı ise Yahudi egemenliğinde kalacaktır. Batı Ortadoğu Dörtlüsü olmak üzere, tarafların üzerinde uzlaşma imdiğer bölgesel ve uluslararası güçlerden oluşacak çokuluslu bir güç, bölgesinin güvenliğini ve denetimini sağlamak üzere konulanacaktır. İsrail’in elindeki tüm Filistinli tutuklu ve mahkumlar üç aşamada serbest bırakılacaktır. Filistinliler terörü ve şiddeti önlemek ve tüm direnişçileri silahsızlandırmak için taahhütte bulunacaktır. Filistin, silahtan arındırılmış bir devlet olacak ve sınır geçişleri uluslararası denetime tabi tutulacaktır. Anlaşmanın kabulüyle birlikte taraflar önceki tüm iddialarından vazgeçecektir. Bu anlaşma tüm BM kararlarının ve geçmiş anlaşmaların yerine geçecektir. (Yol Haritasına Alternatif Girişimler (t.y.), <http://filistin.ihh.org.tr/barissureci/ikinciintifada/alternatif/alternatif.html>)

Plan İsrail tarafından reddedilirken; Filistin tarafı plan sıcak bakmamıştır ancak bir sonuç alınamamıştır.

3.15. Barış Önüne Çekilen DUVAR

Güvenlik duvarı ilk kez İsrail Başbakanı Ariel Şaron’un 21 Şubat 2002 tarihinde Filistin ile İsrail arasında güvenliğini sağlamak için “tampon bölge” oluşturulması yönünde alınan kabine kararını kamuoyuna açıklamasıyla gündeme gelmiştir. Ardından Şaron 3 Haziran’da temel olarak Yeşil Hattı takip edecek şekilde öne sürülen 700 kilometrelik duvarın 110 km’lik kısmının inşasını onaylamıştır. İsrail kabinesi 23 Haziran’da bir oylarla 25 oyla yeni güvenlik konseptini kabul etmiştir. Üç etapta inşa edilmesi planlanan duvarın ilk etabı olan kuzeyden güneye 110 kilometrelik kısım Temmuz 2003 sonunda

tamamlanmıştır. Kilometre başına maliyeti 1.6 milyar dolar olan duvar, 8 metre yükseklikte olup tamamlandı anda, Berlin Duvarı'nın uzunluğunun 10 katından fazla ve yüksekliğinin 2 katı olacaktır. Her 200 metrede bir gözlem kulesi bulunan duvar, elektrikli tel örgülerle, derin ve dört metre genişlikte hendekler ile çevrilidir. Duvarın yakınlarında kimsenin dolaşmaması için uzaktan kumandalı silahlar bulunmaktadır. Kimi bölgeler ayak izlerinin takip edilebilmesi amacıyla kumullarla kaplanmıştır. sraile askerlerinin sürekli devriye gezdikleri bir de yol vardır. İlk etabının inisiyatifi sırasında, duvar ile Filistin bölgesi arasında kalan yaklaşık 35 metre içindeki tüm evler (yaklaşık 280 Filistinlinin evi) yıkılmış, 83.000 aileye açılmamış, 35.000 metrelik sulama alanına zarar verilmiştir. Bu sayıların duvar bitene kadar en az üçe katlanması ve yaklaşık 300.000 Filistinlinin topraklarından kopması beklenmektedir. Bu nedenle birlikte duvara yakın bölgelerde yaşayan Filistinlilerin hayatları ciddi bir şekilde etkilenmiştir (Ortado u'da Yeni Utanç Duvarı, (t.y.), <http://home.arcor.de/filistin/insanhaklari/utancduvari/utancduvari.html>).

21 Ekim tarihinde BM Genel Kurulu'nda duvar inisiyatifi uluslararası hukuka göre gayrimenkul sayılan ve sraile'yi inisiyatifi durdurmaya ve yıkmaya çağırılan karar, 144'e karşı 4 ret (ABD, sraile, Mikronezya ve Marshall Adaları) ve 12 çekimser oyla kabul edilmiştir. Ardından BM Genel Sekreteri Kofi Annan, sraile'in duvar inisiyatifi durdurması ve Genel Kurul'un bu konuda aldığı karara uyması yolunda bir rapor hazırlamıştır. Raporda, taraflardan Yol Haritası'na uymalarının istendiği bir dönemde duvar inisiyatifi süreci oldukça zarar verici bir davranış olduğu vurgulanmış, 1967 sınırlarından 13 mil doğuya kayan duvarın uluslararası hukuku ihlal ettiği ve Filistinlilerin hayatlarını daha da zora soktuğu belirtilmiştir. Duvar, Batı Şeria'nın %16'sını ayırmaktadır. Bu Batı Şeria'daki 17.000 ve Kudüs'teki 220.000 Filistinliye tekabül etmektedir. Güzergâh tamamlandı anda 160.000 Filistinli daha çevrelenmiş olacaktır. Raporda ayrıca duvar inisiyatifi gelecekte bağımsız ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir Filistin devletinin kurulmasını zorlaştırarak uzun vadeli barış çabalarına zarar vereceğinin altı çizilmiştir. Öte yandan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 8 Aralık 2003'te duvar inisiyatifi uluslararası hukuka göre menkul olup olmadığı konusunda Uluslararası Adalet Divanı'nın tavsiye kararı alması yönünde bir karar taslamış oylamaştır. 90 kabul, sekiz red ve 74 çekimser oyla karar Genel Kurul'dan geçmiştir. 24 Nisan 2004'te konuyu ele alan Lahey Uluslararası Adalet Divanı 9 Temmuz 2004'te davayı sonuçlandırdı. UAD, sraile'in duvar inisiyatifi sona erdirmesi,

i gal edilen bölgelerde duvarı yıkmaları ve zarar görenlere tazminat ödemesi gerektiğini bildirmişti (Arı, 2004: 807).

srail ısrarla duvarı güvenlik amacıyla inşa ettiğini belirtse de, aslında bu, güvenliğini sağlamakla yetinmekten ziyade bölgede istikrarsızlığı ve şiddeti arttırmaktadır. Gettolara hapsedilen Filistinlilerin hayatlarını daha da çekilmez bir hale getirmektedir. srail'in amacının salt güvenlik olmadığını en önemli göstergelerinden biri duvarın güzergâhıdır. Zira duvar, ateşkes hattı olan Yeşil Hattın geçmemekte; Yahudi yerleşimlerini koruyacak biçimde en verimli Filistin topraklarını, Batı Şeria'nın doğusundaki ve batısındaki su yollarını ve yer altı su kaynaklarını kapsayacak şekilde inşa edilmekte ve kimi bölgelerde 5 / 20 km içeriye kadar girmektedir. Ayrıca duvar, Filistin şehirleri ile kırsalını birbirinden ayırmaktadır. Duvarın inşaatı i gal altındaki Filistin topraklarında srail'in yavaş yavaş ve sessizce gerçekleştirdiği etnik temizlik stratejisinin bir parçası olarak görülmektedir.

3.16. Gazze'den Geri Çekilme

Ariel Sharon 2 Şubat 2004'te sürpriz bir açıklama yaparak Gazze şeridindeki tüm Yahudi yerleşimcilerin boşaltılacağını açıkladı. Amerikan Başkanı Bush'un da destek verdiği adına çekilme planı denen plan Batı Şeria'daki 4 yerleşim birimi ile Gazze'deki 21 yerleşim biriminden çekilmeyi öngörmekteydi.

Ancak, Mayıs başında Likud üyesi 193 bin kayıtlı üyenin büyük bölümünün katıldığı bir oylamadan Sharon'un çekilme planına hayır çıktı. Çekilme planı oylamaya katılan üyelerin yaklaşık %60'ı tarafından reddedilmekteydi. Sharon çekilme planı üzerinde de ikilik yapacağını açıklarken bir taraftan da Gazze'deki saldırılar yoğunlaşmaktaydı. 18-22 Mayıs 2004'te yüzlerce tank eliyle Refah mülteci kampına yapılan saldırılarda yaklaşık 50 Filistinli hayatını kaybetmişti (Arı, 2004: 815). Güvenlik konseyi dâhil, bütün dünyadan gelen kınamalara rağmen Refah operasyonunun sürecini vurgulamaktaydı.

Ariel Sharon'un üzerinde de ikilik yaptığı çekilme planı srail Kabinesinde 8 Haziran 2004'te onaylandı. 2005'in sonuna kadar Gazze şeridindeki 21, Batı Şeria'daki 4 Yahudi yerleşim biriminden amaçlı olarak çekilmeyi öngören yeniden gözden geçirilmiş olan planın, her çekilme öncesinde Bakanlar Kurulunda yeniden onaylanması gerekiyordu.

Aslında plan bir anlamda srail'in Batı eria'daki yaklaşık 350,000 yerleşiminin ya da 1 di her yerleşim birimine kalıcı olacağını da göstermekteydi. srail'in ilk bağıta önköulsüz tek taraflı olarak çekileceğini açıklamasına rağmen 2004 yılı sonuna gelindiğinde çekildikten sonra ortaya çıkacak otorite boşluğunun HAMAS tarafından doldurulacak olmasını ve doğacak güvenlik sorunlarını gerekçe göstererek ayak sürmesi srail'in çekilme konusunda içten olmadığını ortaya koymaktaydı. Kaldı ki srail çekilse bile Gazze-Mısır arasındaki Filadelfiya yolu ile Gazze karasularının ve hava sahasının kontrolünü elinde bulundurmaya devam ederek Gazze'yi bir açık hava hapisanesine dönüştürmeyi ve böylece burada yaşayan Filistinlilerin dünyaya dışrudan bağlantısını kesmeyi düşünüyordu (Arı, 2004: 816-817).

3.17. HAMAS'ın Seçim Zaferi ve Barış Süreci

25 Ocak günü yapılan Filistin Yasama Meclisi seçimi, Filistin'de demokrasinin yerleşmesi amacıyla, uzun süredir Batı'nın yaptığı baskılar sonucunda gerçekleştirildi. Dört yıl için yeni Filistin Meclisini belirleyen bu seçimin iki amacı vardır: Birincisi, Bush Yönetimi'nin uzun süredir Filistin Yönetimi'ne yaptığı demokratik yerleşme ve reform baskısına yanıt vermektedir. İkincisi ise uzun vadede barışın sağlanabilmesi için HAMAS'ın yasal alana çekilmesidir (Erkmen, 2006: 24).

3.17.1. HAMAS'ın Doğuşu ve Kuruluşu

HAMAS'ın ideolojik alt yapısı 1920'lerde Mısır'da örgütlenmeye başlayan Müslüman Kardeşler'e kadar dayanan köklü bir geçmişi olsa da, örgütsel anlamda ortaya çıkışı Aralık 1987 yılında İntifada'yla birlikte yaşanan olaylar esnasında olmuştur (Brown, 2001: 162). HAMAS, srail'le diplomatik ilişkilerden yana olmadığını için kendi örgütsel zihniyetine uygun olarak, srail'e karşı çatışarak belli kazanımlar elde edeceğine inandıktan, intifada süreci HAMAS yöneticileri için çok önemli bir fırsat olmuştur.

Adını srail'in çeşitli kentlerinde yaptığı intihar saldırılarıyla duyuran HAMAS, sadece bir silahlı direniş örgütüdür. HAMAS, 1987'de birinci intifa sırasında kurulmuş, sosyal ve ekonomik kollarının yanı sıra, askeri kanadı da olan Filistinli bir örgüttür.

3.17.2.HAMAS'ın Barış Sürecine Yaklaşımı

HAMAS'ın barış sürecine tutumu iki etkene dayanmaktadır. Birincisi Siyonizm'e olan güvensizlikten kaynaklanan barış karşıtı, ikincisi ise barış görüşmelerine katılarak İsrail'in tanınması ve Siyonistlerin Filistin topraklarının büyük bir bölümü üzerine kurdukları varlık hakkının da tanınacağı endişesidir. Böyle bir durumda Filistin toprakları içinde yaşayan milyonlarca Filistinlinin yurtlarına geri dönme olasılığının kalmayacağını düşünmektedirler. HAMAS, Filistin toprağının kutsal bir İslam toprağı olduğu ve Siyonistler bu toprakları zorla, baskıyla ele geçirdiği gerekçesiyle Müslümanların Filistin'i geri almak ve İslamcileri kutsal topraklardan çıkarmak için cihat etmelerinin farz olduğunu belirtmektedir. Bu nedenlerden dolayı HAMAS, barış görüşmeleriyle Filistin sorununun çözümü kavuşturulabileceği görüşüne karşı çıkmakta, barış görüşmeleri sonucu ortaya çıkan bütün anlaşmalar ve planları reddetmektedir (Boran, 2006: 134-135).

HAMAS, barış sürecine kurulu felsefesiyle karşı olduğu için barış görüşmeleri başlamadan Filistin'in barış sürecine katılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. HAMAS, basından karşı olduğu barış görüşmelerine FKÖ içinden Arafat'a ve barış sürecine karşı olanların oluşturduğu Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi ile birlikte Oslo Anlaşmasını tanımadıklarını, intifadanın sürece inişini deklare etmişlerdir (Arı, 1996: 265-271). Intifada'nın sürece inişini açıklayan HAMAS, Oslo görüşmelerinin başladığı Eylül 1993'ten itibaren terörist saldırılarını askeri hedeflerden sivil hedeflere kaydırmıştır (Tavas, 1999: 61). Özellikle İsrail sivil hedeflerine yönelik canlı bomba eylemleri barış sürecine önemli ölçüde darbe vurmuş, taraflar arasında karşılıklı güvensizliğin oluşmasına neden olmuştur.

3.17.3. 2006 Seçimleri

1996'dan beri ilk kez yapılan seçimde HAMAS'ın gücünü göstermesi bekleniyordu. Ancak on yıl öncesi seçimi boykot ettiği için, HAMAS'ın genel gücü hakkındaki durumlar tahminden öteye geçemiyordu. Seçime ilk kez güçlü bir muhalefet hareketinin girmesinin, Fetih'i sıkıntıya sokacağına kesin gözüyle bakılmasına rağmen, Filistinli örgütler hakkında her şeyi bildiği düşünülen İsrail'in bile tahmin edemediği bir sonuç ortaya çıkmıştır (Walker, UPI, 23 Ocak 2006).

Seçimlerden önce yapılan kamuoyu yoklamalarında Fetih'in liderli inde bir koalisyon hükümeti olu turulması ve HAMAS'ın orta vadede ılımlı bir çizgiye çekilmesi d nlyordu. Ancak seçim sonuçlarına göre HAMAS, El Fetih'in kalelerinde bile ezici sonuçlar almı tır. HAMAS 74, Fetih 45 milletvekili çıkarmı , geri kalan ise küçük partiler arasında da ılımlı tır.

Filistin seçim sonuçları için ABD Ba kanı George Bush, yaptı ı açıklamada sonuçların uan ki Filistin Yönetimi için bir uyarı oldu unu ve halkın dürüst bir yönetim istedi ini belirtmi fakat srail'in ortadan kaldırılmasını isteyen siyasi gruplarla ili ki kurmayacaklarını belirtmi tir. Filistin seçimlerinin yapıldı ı tarihte srail Ba kan Vekili Ehud Olmert ise, HAMAS'ın içinde bulundu u Filistin Yönetimine gvenmeyeceklerini belirtmi tir. Seçim sonuçları, slam dünyasında Batı'nın aksine memnuniyetle kar ılanmı tır (Boran, 2006: 182).

3.17.3.1. İktidara Getiren Sebepler

HAMAS'ı iktidara getiren nedenleri dört maddede toparlayabiliriz; lk olarak; ntifadadan beri büyük bir ekonomik sıkıntı içinde ya ayan Filistin halkı, HAMAS'ın sa lık ve e itim alanında verdikleri vaatlerden etkilenmi tir. Ayrıca HAMAS'ın, Müslüman Karde ler örgütünün temel niteliklerinden olan sosyal yardımla maya verdi i büyük önem HAMAS'ı iktidara ta ıyan di er önemli bir etken olmu tur (Boran, 2006: 183). Ayrıca HAMAS'ın Filistin'de son yerel seçimlerde kazandı ı belediyelerde halkın deste ini alan hizmetler yapması, genel seçimlerde ba arıyı getirmi tir.

kinci olarak, 1950'lerden bu yana Filistin mücadelesinin nc gücü olan Fetih, yıllar içinde büyük lde yıpranması olmu tur.

nc olarak, seçim sisteminden kaynaklanan sorunlar gelmektedir. Filistinliler iki ayrı pusulada oy kullanmı lardır. Bunlardan bir tanesi, ülke genelinde partilere verilen oyları içermektedir. HAMAS'ın buradaki oy oranı yüzde 45 olmu tu. Meclis yelerinin yarısının (66) belirlendi i bu pusuladan HAMAS 29, Fetih 28 milletvekili çıkarmı tır. kinci pusulada ise, HAMAS büyük üstünlük sa lamı tır. Bu pusulada seçmenler kendi bölgelerindeki sandalye sayısı kadar adayın ismini seçerek oy kullanmı lardır. Fetih'in iç

politikada küçük gruplarla denge kurabilmek için kullandığı bu yöntem, HAMAS'ın iktidara gelmesini kolaylaştırmıştır. Çünkü HAMAS adaylarına oy atarken Fetih'e oy verenlerin önemli kısmı Hamaslılar ve diğer adaylar arasında oyları da itmişlerdir. Bu da HAMAS'ın seçim zaferini sağlamıştır (Erkmen, 2006: 25).

Son olarak HAMAS'ı iktidara taşıyan nedenler arasında belirtilmesi gereken önemli bir hususta, dünyada Siyasal İslam'ın yükselişinde olmasındadır. İslami hareket, dini söylevi milliyetçi taleplere odaklanacak şekilde kullanmayı çok yapmıştır. Arap dünyasında laiklerin dile getirmedikleri ulusal talepleri İslami hareketler sahiplenmiştir. Arap milliyetçisi Nasır ve Arap sosyalistlerinden sonra batıya karşı ilk bayrağı açan da İslamcılar olmuş ve Filistinlilerde bu süreçten etkilenmiştir (Bayraktar, 2007: 37).

3.17.3.2. Seçim Zaferi Sonrası Filistin

HAMAS Yönetimi El-Fetih'le birlikte hükümet kurup, Filistin'i birlikte yönetmeyi teklif etmiştir. Sosyal konuları HAMAS yürütmeyi planlamışken sraile'le görüşmeleri El-Fetih'in sürdürmesini düşünmüştür. Fakat El-Fetih, HAMAS tarafından kurulacak bir hükümetin ortağı olmayı reddetmiştir. HAMAS'ın El-Fetih'e ortaklık teklifinin diğer nedeni de sraile'den gelen vergi gelirleri ile AB ve ABD'den gelecek yardımların kesilmesi endişesidir. ABD, AB ve sraile'in terör örgütü listelerinde yer alan HAMAS'ın iktidarı sonucu Filistin'e yardımları kesmişlerdir (Bayraktar, 2007: 38). Tek başına hükümet kuramayan HAMAS'a karşı ABD ve AB yardımları kesmiş, sraile ise fiziki bir kuşatma başlatmıştır. Bu zor durumda bulunan Filistin'de bir müddet sonra HAMAS – El-Fetih gerginliği başlamıştır. Gerginlik, Mahmut Abbas'ın erken seçim çağrısı ile daha da tırmanmıştır. Filistin'deki bütün bu gelişmeler üzerine hem iç politik sorunlarını çözebilmek hem de dış politikalarındaki baskıyı azaltabilmek için Filistin'deki bütün partilerin katıldığı bir koalisyon hükümetinin kurulması kararlaştırılmıştır. Fakat hükümet kurulma sürecinde de sancılar ve çatışmalar yaşanmış, Suudi Arabistan'ın arabuluculuğunda bir araya gelen HAMAS ve El-Fetih aralarındaki pürüzleri gidermiş ve 17 Mart 2007'de birlik hükümeti kurulmuştur (Erkmen, 2007: 16). Başbakan HAMAS liderlerinden İsmail Haniye olmuştur. Kurulan Birlik Hükümeti programında HAMAS kendine konulan öncelikler konusunda yumuşak adımları sinyali vermiştir.

HAMAS'ın seçimleri kazanıp hükümeti kurmasıyla birlikte El-Fetih üyeleri arasında yaşanan çatışmalar Birlik Hükümeti kurulduktan sonra kesilmemiştir, çatışmalar devam etmiştir. Özellikle 2007 Martında iddetlenen çatışmaların durdurulması için Mısır devreye girmiştir.

14 Nisan 2007'de HAMAS, Gazze'de beklenmedik bir harekâta girişerek El-Fetih'e bağlı silahlı güçleri bir gün içinde etkisiz hale getirmiştir. HAMAS, El-Fetih'in Gazze'de bulunan önemli isimlerini yakalayıp hemen öldürmüştür, bütün El-Fetih üyelerine karşı bir eyleme girişmiştir. Gazze'de giriştiği bu hareketle önemli bir üstünlük elde edeceğini düşünen HAMAS, Mahmut Abbas'ın sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Abbas, HAMAS'ı Filistin'in meşruiyetine ve hükümetine karşı darbe girişiminde bulunmakla suçlamıştır, HAMAS'ın silahlı kanadını yasakladığını ilan etmiştir. Aynı zamanda hükümeti feshettiğini açıklamıştır ve olağanüstü hal hükümeti için bağımsız bir milletvekili olan Salam Fayyad'ı görevlendirmiştir. Bunun üzerine yeni hükümet kurulmadan önce Gazze'de yaşananların tersi Batı Şeria'da yaşanmıştır, El-Fetih'e bağlı gruplar HAMAS binalarını basmıştır ve meclisi kontrol altına almıştır. Bakan Haniye ise bu girişimi tanımadıklarını ve Birlik Hükümetinin halen görevde olduğunu belirtmiştir. Fakat iki başlı bir Filistin Yönetimi kurulmuştur (Erkmen, 2007: 45-46).

Sonuç olarak ABD'nin tutarsız Filistin politikası ile İsrail'in ağırdan iddet kullanma yönlü politikası Filistin'i bugünkü haline getirmiştir. HAMAS'ın Gazze'yi yönetmede başarısızlığı, Örgütü Filistin'in gelecekte en önemli aktör haline getirebilme ihtimali, İsrail için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Bu yüzden İsrail, halen Gazze'ye ablukayı sürdürmektedir. Fakat bu durum Gazze'de HAMAS'ı daha da güçlendirmekte, İsrail ve ABD'den destek alan El-Fetih'i halkın gözünde iktidari bir niteliğe sokmaktadır. İsrail ve ABD'nin HAMAS'la görüşme dışında başka bir seçeneği kullanması bölgeyi daha farklı konumlara sürükleyebilir.

3.18. Annapolis Görüşmeleri (2007)

Filistin Ulusal Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas, İsrail ve Filistin sorunu konusunda son yılların en önemli toplantısı olarak görülen ve ABD Başkanı George W. Bush'un ev sahipliğini yaptığı Annapolis görüşmeleri sırasında: “Bölgemiz önemli bir

dörtüyle zındadır. Bu yol, iki tarihi dönemi birbirinden ayırmaktadır. Annapolis öncesi ve Annapolis sonrası” derken Olmert de yaptığı duygusal açıklama konusunda, 1967’de ortaya çıkan gerçeklerin de imkân üzere oldu unu hissediyorum” demiştir (Annapolis Öncesi ve sonrası, (t.y.), <http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/annapolis.pdf>).

Görüşmelerin temel özelliklerine baktığımızda; Oslo sürecinden bu yana Filistin sorununu ele alan ve çözmeyi hedefleyen ilk toplantıdır. Bu görüşmelere Arap devletlerinin de katılması sağlanarak kapsamlı bir çözüm bulunması amaçlanmıştır.

Bu görüşme, ABD yönetiminin 4 yılı aşkın bir süre sonra yeniden Filistin-İsrail barışı üzerinde yoğunlaşma eğilimi gösterdiği bir dönemde gerçekleşmiştir. ABD Dış İleri Bakanı Rice bölgede bir mekik diplomasisi ile bu toplantının altyapısını hazırlamıştır. Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır, başsuz inisiyatiflerle Annapolis’e giden yolda engelleri ortadan kaldırmaya yardımcı oldular. Sonuçta görüntü olarak ideal, ama hedefleri açısından böylesine büyük bir girişimden beklenmeyecek kadar mütevazı bir toplantı gerçekleşmiştir. Annapolis ile ilgili en önemli tespit ABD’nin iki devletli çözüm fikrine önceden olmadığı kadar önem vermesidir. ABD Başkanı Bush ve Dış İleri Bakanı Rice sürekli geçmişe vurgu yaparak Filistin devletinin kurulması yönünde tarihi Amerikan kararlılığını ortaya koymaya çalışmaktalar. Nitekim Rice, Filistin devletinin ABD’nin bir ulusal çıkarı olduğunu söylemiştir. Ruhunu Yol Haritası çerçevesinden alan toplantı eklen 1991 Madrid barış görüşmelerini anımsatmıştır. ABD’nin Annapolis’ten beklentisi, toplantı öncesinde 2009 yılına kadar sonuçlanacak barış görüşmelerinin başlatılması ekinde siyasi irade oluşmasıydı. Annapolis sonrası Olmert ve Abbas iyi niyet ve ikili müzakereler üzerinde uzlaşmaya vardıklarını açıklamıştır. Ortak Anlaşma belgesinde tüm hayati konuların istinasız ele alınacağına yer verilirken bu konuların neler olacağı belirlenmemiştir. Bu toplantıdan bir ilkeler bildirgesinin bile ortaya çıkmaması ise ayrıca dikkat çekicidir. Öte yandan Ortadoğu Dörtlüsü devreden çıkarılarak, sürecin tek denetçisi olarak ABD önemli bir pozisyon edinmiştir (Aras, 2009: 16-17).

İsrail ve Filistin yetkilileriyle tek tek görüşen George Bush “Bir Filistin devletinin kurulması ve mülteciler sorunun çözülmesi için, tazminatı da içeren uluslararası bir mekanizma kurulması gerektiğine inanıyorum” demiştir. (Ntv, (t.y.) <http://www.ntvmsnbc.com/news/432478.asp>)

Yapılan görüşmelerde temel sorunlar ele alınmış olmasa da iki halk arasında güvenin inası temin edilmeye çalışılmıştır.

3.19. Gazze'nin işgali (2008)

Gazze'de Mısır'ın da önemli katkılarıyla sağlanan altı aylık ateşkes, 19 Aralık 2008'de sona erdikten sonra, HAMAS'ın 24 Aralık 2008'de İsrail'i hedef alan roket saldırıları ile bozulmuştur. İsrail'in de bu roket saldırılarına hava kuvvetleri ve taarruz helikopterleri ile orantısız bir şekilde karşılık vermesi ile çatışma şiddetlenmiştir. İsrail, yedi gün süren hava ve helikopter taarruzlarını takiben sekizinci günde, yaptığı hazırlıklardan ve beyanlardan beklendiği üzere, Gazze'ye karadan da girmiştir. İsrail, deniz kuvvetleri ile de batıdan HAMAS hedeflerini ateş altına almış ve Gazze'ye abluka uygulamıştır. Yirmi beş gün devam eden çatışmalar 17 Ocak 2009 tarihinde İsrail'in tek taraflı ateşkes ilan etmesi, 18 Ocak 2009'da HAMAS ve diğer Filistinli grupların da ateşkes ilan etmesi ve İsrail'e Gazze'den çekilmesi için bir hafta süre tanınmasıyla durulmuştur (Gazze'de Ateşkes Saldı, 2009, <http://www.aksam.com.tr/2009/01/18/h...>).

İsrail'in, bu operasyonu uzun bir süredir planladığı ve başlatmak için uygun bir ortam oluşmasını beklediği anlaşılmıştır. ABD'de başkanlık seçimleri yapılmıştır. Operasyon zamanının, mevcut başkanın gitme hazırlığı içinde ve fiilen yetersiz bir durumda, seçilmiş başkanın ise henüz başkanlığı devralmadığından resmen etkisiz bir konumda olduğu ve bu konudaki olası bir beyanının beyanının da etik açıdan uygun karşılanamayacağı bir zamana denk getirilmesi anlamlıdır. Diğer taraftan ABD'nin, İsrail ile ilgili geleneksel politikasında bir değişiklik olmasını beklemek de akılcı bir yaklaşım olmayacaktır. Her ne kadar ABD'de başkanların ve mensup oldukları siyasi partilerin tarzları önemli bir etken olsa da, ABD'nin bir sistem ülkesi olduğu hatırlanmalıdır. Ayrıca ABD'nin dönem başkanlığını Çek Cumhuriyeti devralmış durumdadır. Çek Cumhuriyeti'nin füze kalkanı projesinde de görüldüğü üzere ABD yanlısı bir tutum içinde olduğu bilinmektedir. Çek Cumhuriyeti'nin, diğer bazı AB üyeleri tarafından tasvip edilmeyen ve daha sonra yanlış anlaşılması ifade eden açıklaması olsa dahi, AB Dönem Başkanı olarak, İsrail saldırılarının meşru müdafaa amacı taşıdığı beyan etmesi bunun bir göstergesidir (Kuloğlu, 2009: 25). HAMAS'ın İsrail'i tanımaması, yok edilmesi gereken bir ülke olarak görmesi, roket saldırılarını sürdürmesi ve İsrail kuvvetlerine karşı direnişini

devam ettirmesi, srail'in operasyonlara devam etmesi için kendisi açısından haklı bir gerekçe tekil etmiştir. srail, Gazze'de HAMAS'ın tehdit olmasına son vermek, etkinliğini ve hâkimiyetini ortadan kaldırmak, sivil halkın HAMAS'a olan güven ve desteğini kırmak ve bölgede kontrolü sağlamak istemektedir. Bu maksatla HAMAS'ı askeri alanda mağlup etmeyi, silah ve mühimmat depolarını, roket rampalarını yok etmeyi, Gazze'ye giren silah, mühimmat ve askeri malzemenin girişini engellemeyi planlamış ve icra etmiştir. Ancak bunları gerçekleştirirken masum insanların hayatını dikkate almaması tamamen barbarlık olarak nitelendirilmektedir. Bir binada birkaç HAMAS militanının olduğu üphesi ile 30-40 masum sivilin, kadın, çocuk demeden öldürülmeleri içler acısıdır. srail'in bu suretle, HAMAS'a destek verdiği düşüncesi ile sivilleri de cezalandırdığı, onlara da gözdağı vermek istediği anlaşılmaktadır. srail bu operasyonla, bölgedeki Suriye-Ran dayanışmasının etkinliğini kıracağı da hesaplamıştır. Operasyonlara ısrarla devam etmesinin sebebi olarak da, HAMAS'a karşı uluslararası ortamın önemli bir bölümünün tepkili olmasından istifade etmeyi düşündüğünü anlaşılmıştır. srail'in operasyonları Gazze'de maalesef çoğu siviller olmak üzere 1300 kişinin ölümüne, 5000'den fazla kişinin de yaralanmasına sebep olmuştur (Kuloğlu, 2009: 26).

Atekesimlilik sağlanmış olsa da, yeniden başlaması en ufak bir kıvılcımın çıkmasına bakmaktadır.

3.20. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri ve Türkiye'nin Barış Sürecindeki Konumu

3.20.1. 1990-2000 Arası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri ve Türkiye'nin Barış Sürecindeki Konumu

Türkiye ve srail arasında 1990'lı yıllara kadar askeri, ekonomik ve siyasi ilişkiler bulunsa da ilişkinin stratejik birliği boyutunu alması Körfez Savaşı'nın Ortadoğu'nun bölgesel sistemi üzerindeki etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu etki özellikle 1990'ların ortalarında iki ülke arasında ortak bir tehdit algılamasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlişkiler bu temel üzerine PKK terörizmi ile mücadele ve askeri alanlarda yapılan birliğin etkisiyle belirli bir iç dinamiğe kavuşmuştur.

li kilerdeki dinamiklere tek tek baktı mızda; 1990'ların ba nda Türkiye'nin ran, Suriye ve Yunanistan gibi ülkelerle ya adı ı sorunların büyük boyutlara ula ması ve bu ülkelerle sorunlarını So uk Sava 'taki gibi NATO çerçevesinde ele alamayaca mın anla ılması; Türkiye için sıkıntı yaratırken, srail'in de Suriye ve ran ba lamında bu tehditleri payla ması ortak tehdit algılamasının olu masına neden olmu tur. Türkiye'nin PKK terörüyle yaptı ı mücadele de bölge ülkeleri tarafından terör örgütünün yo un olarak desteklendi i ve terörle mücadele için gerekli askeri malzemenin özellikle Avrupa ülkeleri ve ABD tarafından verilmedi i bir ortamda iki ülke arasındaki ili kilerin geli mesinde rol oynamı tır. Böylece iki ülke arasında askeri e itim ve modernizasyon, istihbarat payla ımı, ileri teknoloji ürünü silah sistemlerini içeren askeri alı veri sa lanmı tır. ABD ise bu iki ülke arasında ihtiyaç duyuldu u noktalarda devreye girerek ili kinin tamamlayıcı parçasını olu turmu tur (Erkmen, 2009, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=375>).

3.20.1. 1. Ortadoğu Barış Süreci'nde Türkiye'nin Dışlanması

1990'daki Körfez Sava ı'nda Türkiye Irak'a kar ı ABD ile birlikte hareket eden en aktif birkaç ülkeden birisi gibi görülmü , Irak'ın yanında yer alan FKÖ ile ters dü erken sava a katılmamasına ra men ABD'nin Körfez Krizi esnasında yürüttü ü operasyonlarda ncirlik üssünü kullanmasına izin vermi tir.

ABD Dı i leri Bakanı James Baker Ortado u barı konferansıyla ilgili Ortado u turunda Filistin temsilcisiyle görü mü , Suudi Arabistan, Kuveyt, Suriye, Mısır, Sovyetler Birli i yanında Türkiye'yi de ziyaret etmi tir (Koru, 1991: 219). Konferans öncesi ABD Dı i leri Bakanı'nın Türkiye'yi ziyaretine, Körfez Sava ı'nda Türkiye'nin ABD yanında aktif siyasetine ra men, Cumhurba kanı Özal'ın Ortado u Barı Konferansı'nın Türkiye'de yapılmasına yönelik giri imleri desteksiz kaldı ı gibi, 30 Ekim – 2 Kasım 1991'de Madrid'de yapılan Ortado u Barı Konferansı'na Türkiye dahil edilmemi , kendisini do rudan ilgilendiren çevre, su, güvenlik gibi çok taraflı görü melere bile davet edilmemi tir. Bu durumdan Ortado u barı sürecinin Türkiye dı nda geli ti i veya Türkiye'nin Ortado u barı sürecinden dı landı ı sonucu çıkartılmı tır (Aras, 1997: 128). Öte yandan Türkiye'nin srail ile ili kileri açısından barı süreci ile ya anan geli melere ihtiyacı olmamasına ra men, uzun bir zamandan beri Araplar ve srail arasında böylesine

bir barı sürecinin savunucusu olmu tur. Dönemin ba bakanı Tansu Çiller'in barı süreci hakkındaki yorumları bunu yansıtmaktadır (Gruen, 1993: 191):

Türkiye karde Arap ülkeleri ve Filistin halkı ile yakın tarihi ve geleneksel ba lar kadar srail ile var olan iyi ili kilerden maksimum avantaj elde ederek, barı sürecinin ba arısı için, destek vermeye devam edecektir... Hükümetimiz BM güvenlik Konseyi 242 ve 338 sayılı kararları çerçevesinde, Filistinlilerin kendi devletlerini kurma hakkını da içeren tüm haklarını garantiye alan, i gal altındaki Arap topraklarını özgürlü e kavu turan ve bölgedeki tüm devletlerin güvenli sınırlar içinde ya ama hakkını garantiye alan bir çözümlü samimiyetle desteklemektedir.

Madrid Barı Konferansı Türkiye – srail ili kilerinin geli mesine elveri li bir zemin hazırlayarak yeni açılımlar sa larken, Filistin tarafı Türkiye'nin srail ile ili kilerini geli tirmesini Filistin Sorunu'na Filistinliler lehine katkısını artıracı beklentisiyle olumsuz kar ilamamı tır (Kut, 1991: 30). Türkiye srail ve Filistin'le diplomatik ili kilerini e zamanlı olarak 31 Aralık 1991'de büyükelçilik seviyesine çıkarmı , Kudüs Ba konsoloslu u'nun görev alanını Do u ve Batı Kudüs, Batı eria ve Gazze eridi olarak geni leterek Kudüs Ba konsoloslu u'nun Filistinliler ile de ba lantılı olmasını amaçlamı tır (Özcan, 2003: 79).

3.20.1.2. Oslo ve II. İntifada Süreci Gelişmelerinde Türkiye

Madrid ve Oslo süreçlerinde Türkiye, Arap – srail barı mının savunucusu olmu tur. Arafat 13 Eylül 1993'de Oslo Antla ması'nın imzalanmasından iki hafta sonra 26 Eylül 1993'de Devlet Ba kanı sıfatıyla ilk resmi ziyaretini Türkiye'ye gerçekle tirerek Türkiye'ye verdi i önemi göstermi tir. Arafat, Cumhurba kanı Demirel'le görü mesinde destek istemi , Demirel “ imdi siz bizim ulu önder Atatürk'ün yaptı mının aynısını yapıyorsunuz, devlet kuruyorsunuz” sözleriyle deste ini açıklamı tır. Arafat'ın ziyaretinde iki taraf arasında imzalanan ilk resmi belge olan “E itim ve Kültür birli i Antla ması” imzalanmı tır (Filistin Ankara büyükelçisi Fouad Yasin ile Ali Özsoy'un röportajı (t.y.), <http://www.ileri2000.org/yasin5.htm>).

Cumhurba kanı Demirel, Ba bakan Çiller ve T.B.M.M. Ba kanı Mustafa Kalemli srail ziyaretlerinde Filistin'i de ziyaret etmi ler, Do u Kudüs'teki Orient Haus'da (ark Evi) Arafat'la görü meye dikkat etmi lerdir (Özcan, 2003: 81).

Barı süreci'nde 1996 – 1997'de Netanyahu ile birlikte sorunlar ya anırken Türkiye – srail ili kileri geli mesini sürdürmü , di er taraftan Türkiye dengeli bir siyaset izleyerek Kudüs meselesi, Yahudi yerle imcileri sorunu, El – Aksa Mescidi ve kutsal mekanların korunması gibi konularda Filistin'e sözlü deste ini devam ettirmi , srail'in Kudüs'teki yerle im merkezlerini derhal durdurmasını isteyen karar tasarısına BM Genel Kurulu'nda Filistin lehine oy kullanmı tır (Özcan, 2003: 84).

1995'de Arafat'ın Türkiye ziyaretinde Arafat'a Devlet Ba kanı protokolünün tamamının eksiksiz uygulanmasına dikkat edilmi tir. Türkiye'nin II. ntifada sürecinde izledi i srail ve Filistin siyaseti dengeleyici hatta arabulucu rol üstlenen bir siyaset olarak tanımlanabilir.

aron'un seçimleri kazanarak ubat 2001'de Ba bakan olmasıyla Filistin Sorunu'nda artan gerilim kar ısında her iki taraf Türkiye'yi aracı rolde görmek istemi lerdir. II. ntifada'ya ra men Türkiye'nin srail ve Filistinlilerle ili kilerinde kayda de er bir gerileme olmamı tır. Filistinliler aron'un Filistin halkına kar ı giri ti i sava suçlarına son vermesi, siyasi müzakerelere ba laması ve uluslar arası gözlemcilere izin vermesi olarak sıraladı ı isteklerinde Türkiye'nin srail üzerindeki nüfuzunu kullanarak srail'e siyasi baskı yapması beklentisini iletmi tir (Özcan, 2003: 93).

aron'un 8 A ustos 2001'de Türkiye'ye gerçekle tirdi i 8 saatlik ziyaretinde resmi düzeyde so uk kar ılanmı , stanbul ve Ankara'da aron'un ziyaretini protestolar yapılmı tır. aron Ba bakan Ecevit'le birlikte basın toplantısında siyasi müzakerelerin ba lamasının ön artı olarak iddetin tamamen durması, barı ve huzurun sa lanması gerekti ini ileri sürmü , Ecevit ise iddet durmadan görü meme siyasetinin yanlı oldu unu açıklamı tır. Ayrıca aron Arafat'ın görü meler için Türkiye'nin ev sahipli ini reddetmi tir (Ntv, (t.y.), [http:// www. ntv. Com. tr. / news](http://www.ntv.com.tr/news)).

3.20.2. 2000-2008 Arası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri ve Türkiye'nin Barış Sürecindeki Konumu

2000'li yılların ba ma kadar Ortado u'daki en güçlü ili kilerden birisi olan Türkiye- srail ili kileri 2000'den itibaren gerilemeye ba lamı tır. Asıl etken, aynı ili kinin

ba langıcında oldu u gibi yapısal faktörlerdeki de i imdir. kili ili kilerdeki gerileme ve so umanın nedenleri öyle sıralanabilir:

Dı politikada tehdit merkezli algılamalardan uzakla arak kar ılıklı çıkara dayanan tanımlamalara geçilmesi ran, Suriye ve Irak gibi ülkelerle Türkiye'nin ili kilerini büyük ölçüde de i tirmi tir, i birli inin faydaları sonucunda ortak tehdit büyük ölçüde bertaraf edebilmi tir.

Irak Sava ı'nın gündeme gelmesi, özellikle de Amerika Birle ik Devletleri'nin Türkiye üzerinden Irak' a asker sevkiyatına izin verecek 1 Mart Tezkeresi'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanmamasının ardından, Amerika Birle ik Devletleri ile gerginlik ya anımı tir. Amerika Birle ik Devletleri, bu sebeple Türkiye üzerinden Irak' a asker sokamamı tir. Türkiye'nin ayrıca Arap ülkeleri ve ran ile ili kilerinde bu dönemde hissedilir bir iyile me de ya anması, Amerika Birle ik Devletleri'ni kızdırırken, srail'i endi elendirmi ve Türk-Amerikan ili kilerinin eski güzel günlerine dönebilmesi, Amerikan- srail artlarına ba lanımı tir.

ABD'nin Irak'ı i gali, Ortado u'daki dengeleri kökten de i tirirken, Türkiye ve srail'i ayrı saflara yerle tirdi. Türkiye, Irak'ın parçalanmasına kar ı olarak bölgesel statükonun en önemli savunucularından birisi olurken, srail Bush Yönetimi'nin Irak müdahalesinden sonra Suriye ve ran'a yönelik sertlik yanlısı politikalarının en önemli savunucusu oldu. Dahası, Irak'ın parçalanması ve Irak'ın kuzeyinde yeni bir devlet kurulması ran-Suriye ve Türkiye'yi birbirine yakınla tırırken, srail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleri ve Iraklı Kürtlerle ili kisi üphe yaratımı tir. Son olarak ta El Aksa ntifadası'yla ba layan, srail'in Batı eria'daki operasyonuyla srail'in sivil kayıplara neden olan askeri operasyonlarını sürdürmesi, son yıllarda iki ülke arasındaki ili kileri daha fazla etkiledi. Türkiye'nin srail'e duydu u tepkinin artmasına neden olmu tur (Erkmen, 2009, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=375>).

3.20.2.1. İstanbul'da Yaşanan Sinagog Saldırıları

srail-Türkiye ili kilerinde ya anan kaygı bunalımının ardından, 15 Kasım 2003'te, stanbul Sisli' deki "Beth Israel" ve Kuledibi'ndeki "Neve alom" sinagoglarına bomba

yüklü araçlarla intihar saldırısı düzenlenmiş, e zamanlı olarak meydana gelen patlamalarda 23 kişinin öldüğü, 303 kişinin de yaralandığı bildirilmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, saldırı nedeniyle yayımladığı mesajda, masum insanlara yönelik saldırıları nefretle kınadığını belirterek, “Ülkedeki huzur ortamını bozmaya çalışanlara hiçbir zaman izin verilmeyecektir” şeklinde açıklamada bulunmuştur (Aydın Tarihi, Kasım2003-BYEGM).

Saldırıların ardından İstanbul’a gelen İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Salom, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile bir araya gelmiştir. Abdullah Gül, Musevi vatandaşlar için, “Onlar da kendi vatandaşımız, aramızda herhangi bir ayırım söz konusu değildir” diyerek, “Onlara karşı yapılan bu saldırı, bütün Türkiye’ye karşı yapılmış bir saldırı gibidir. Bu saldırıdan sonra birçok ülkenin devlet bakanı, başbakanı, dışişleri bakanı arayarak hem başsağlığı dileklerinde bulundular, hem de yapabilecekleri yardım olup olmadığını söylediler. Uluslararası terörle mücadelede işbirliğini bütün ülkeler teyit ettiler” eklemi, Silvan Salom da, İsrail hükümeti ile halkının Türk hükümeti ve halkına başsağlığı dileklerini iletmek üzere Türkiye’ye geldiğini belirtmiştir (Aydın Tarihi, Kasım2003-BYEGM).

Salom konuşmasında; bu saldırıların ülkeleri istikrarsızlığa sürüklemek için yapıldığını ve bunun üstesinden gelmenin uluslararası camiyla birlikte hareket etmekten geçtiğini belirtmiştir. Türk Hükümeti’nin en kısa sürede bu saldırının ardında kimin olduğunu bulmak ve onları adalet önüne çıkarmak için elinden gelen her şeyi yapacağına inanmıştı, “bu saldırı hem Müslümanları, hem de Musevileri incitmiştir” demiştir (Ntvmsnbc, 16.11.2003).

Sorumluluğunu Usame bin Ladin’in El Kaide ailesinin üstlendiği görülen, İstanbul’daki iki sinagoga yönelik saldırı, dikkatleri Türkiye’nin İsrail ile derin, karlı ilişkisine çekmiş ve Türkiye’nin bu dostluğun bedelini ödemekte olup olmadığını gündeme getirmiştir. Türkiye-İsrail-ABD stratejik işbirliği üçgeninde, İsrail’deki terör olaylarının yanı sıra, üçgenin diğer köşesini oluşturan Türkiye’de de terörün baş göstermesinin ardından, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W.Bush, İstanbul’daki sinagogların bombalanmasının teröristlerin inanç ve vicdanları olmadığını gösterdiğini ve ABD’nin onlara karşı küresel savaşta Türkiye’nin yanında yer aldığını söylemiştir.

3.20.2.2. İsrail'in Filistin'e Yönelik Saldırıları ve Türkiye'nin Tepkisi

23 Mart tarihinde İsrail tarafından, Hamas lideri İyeh Ahmet Yasin' in düzenlenen bir suikastta öldürülmesi ve suikastın İsrail hükümetinin kararı olması, Ortadoğu Barış Süreci' ne önemli bir darbe indirmiş, hem Türkiye, hem de dünyada tepkilere yol açmıştır. (Sabah, 23.03.2004). Dışişleri Bakanlığı'nın konuyla yapılan yazılı açıklamada, "Türkiye bu saldırıyı şiddetle kınamaktadır ve bu tür eylemlerin, ulusal barışı amaçladıkları barışa ve huzura hizmet etmeyeceklerine, tam aksine bölgedeki ihtilafın üstesinden gelinmesini daha da güçleştireceklerine inanmaktadır. İsrail güçlerinin suikast eylemleriyle İsrail'in güvenliğini kuvvetlendiremeyeceği açıktır" ibareleri yer almıştır. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de basın yaptığı açıklamada, bu olayın şiddeti daha da tırmandıracağından duyduğu korkuyu dile getirerek, "İsrail'in yaptığı operasyon çok tehlikelidir. Çok endereliyorum, durumu daha da kötüleştirebilir ve terörü artırabilir" diye konuşmuştur. Suikastın iki tarafın da kendisini dizginlemesi gerektiği bir dönemde meydana geldiğini söyleyen Gül, "Herkesin sorumlulukla hareket etmesi gereken bir zamanda bu yaptıkları dümanlılığı artıracaktır. Hem İsrail hem de Filistinlilerle sıcak ilişkiler sürdüren Türkiye, her fırsatta olduğu gibi, taraflar arasında arabuluculuk yapmayı önermiştir."

Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, suikast üzerine yaptığı açıklamada, "İsrail Barış Süreci'ni tamamıyla bombalamıştır. Artık ortada yol haritası kalmamıştır. Bu insan, hayatının üçte ikisini İsrail cezaevlerinde geçirmiştir. Aynı zamanda vücudunun üçte ikisi felçlidir. Dolayısıyla böyle birinin öldürülmesi insanlık dışı bir olaydır ve kesinlikle kabul edilemez. Olay, barış çabalarını canlandırmaya çalıştığımız bir zamana denk gelmiştir. Bu bizim açımızdan çok mahiyetinde idi. Çünkü büyük bir esefle söylemeliyim ki bütün çabalarımızı yok etmiştir. İsrail hükümeti şiddet aracılığıyla barış ve güvenliğini sağlayabileceğini düşünüyor. Bu kabul edilemez. Devletlerin dini duyguları olmamalı ve gerekçesi ne olursa olsun hükümet kararlarıyla ahısları öldürmemeli ve katliamlar yapmamalıdır. Çünkü hiçbir devletin, bu üslupla, kanun ve örfleri ihlal etmeye hakkı yoktur. Bu durumda kendi kendime terörün tanımını nedir diye sormaya başladım" şeklinde tepkisini dile getirmiştir. Mart ayında, İsrail tarafından öldürülen Hamas'ın kurucusu ve ruhani lideri İyeh Ahmet Yasin'in yerine seçilen Abdülaziz Rantissi de 17 Nisan'da İsrail helikopterlerinin Gazze'de düzenlediği füze saldırısında öldürülmüştür. Filistin Başbakanı Ahmed Kurey suikast üzerine, "Filistin kabinesi, İsrail'in bu terörist kampanyasının,

ABD' nin yüreklendirmesi ve Amerikan yönetiminin srail hükümetine yönelik tam e iliminin do rudan sonucu oldu unu dü ünüyor” biçiminde bir açıklama yapmı tır. (Associated Press, 26.05.2004-DBT).

Erdo an'ın srail'e tavır almasının ardından, srail Cumhurba kanı Mose Katsav, Türkiye'nin Filistinlileri teröre son vermeleri için ikna ederek Ortado u barısında çok önemli rol oynayabilece ini belirterek, Türkiye ile ili kilerin iyi düzeyde devam etmesinin, bölgenin güvenlik ve istikrarına katkı sa layaca nı, ayrıca Türkiye'nin gerek bölgede, gerek dünyada srail' in Arap ülkeleriyle ili kilerinin normalle mesine önemli katkılarda bulunabilece ini söylemi tir.

Tüm bu süreç içerisinde srail refah kampına yapmı oldu u saldırıları durdurmamı tır. Erdo an bunun üzerine, tüm ülkelerin sivillerin öldürülmesini durdurmak için çalı ması gerekti ini belirterek, “E er teröre karşı ortak bir platform olu turacaksak, öncelikle devlet terörü noktasına gelen bu tür geli melere karşı hareket etmeliyiz” diyerek eklemi tir. Amerika Birle ik Devletleri bunu yapmaktan sakınırken, Birle mi Milletler Güvenlik Konseyi, srail' den Filistinlilerin evlerini yıkmayı durdurmasını isteyen ve Gazze'deki bir mülteci kampı yakınlarındaki Filistinli sivillerin öldürülmelerini kınayan bir karar tasarısını kabul etmi tir. Erdo an ise, “Sadece kınamakla yetinmemeliyiz, tüm ilgili ülkeler kınamanın ötesinde bir eyler yapmalılar” şeklinde konu mu tur (Associated Press, 26.05.2004-DBT).

Ariel Saron' un Ortado u barı ı için hiçbir çaba göstermemesini ele tiren Ba bakan Erdo an, srail yönetimini Filistin' e karşı “devlet terörizmi” uygulamakla suçlamı ve bunu spanyol engizisyonu sırasında Yahudilere karşı uygulanan muameleye benzetmi tir.

Erdo an'ın srail'e yönelik “devlet terörü” ithamından kısa bir süre sonra, Dı i leri Bakanlığı ı, srail'in Batı Seria ve Gazze'deki eylemlerini protesto etmek amacıyla, isti arelerde bulunmak üzere, iki üst düzey diplomatı, Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisi Feridun Sinirlio lu ve Kudüs Ba konsolosu Hüseyin Bıçaklıyı, srail' den geri ça ırmı tır.

Ancak iki Ortado u müttefiki de son dönemde ya anan kar ılıklı gerginliklere ra men söz konusu giri imi önemsemediklerini bildirmi lerdir. Ülkelerin birbirlerini

protesto etmek için kullandıkları yaygın bir diplomatik manevra olan bu olaya ilişkin Türk yetkililer, diplomatların “düzenli istisnalar” için birkaç günlük süre Türkiye’ye geldiklerini söylemiş ve bu kararın İsrail politikalarına yönelik bir tepki olup olmadığını konusunda bir yorumda bulunmayı reddetmişlerdir (Associated Press, 08.07.2004).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, İsrail’i her fırsatta eleştirse de, Türkiye’nin, İsrail’in hareketlerini tasvip etmemesinin, Yahudi devletiyle aralarındaki ekonomik ilişkileri etkilemeyeceğini söylemesi, siyasal ilişkilerle ekonomik ilişkilerin aynı paralellikte gitmediğini kanıtlar nitelikte olmuştur.

3.20.2.3. Ehud Olmert’in Türkiye Ziyareti ve Randevu Krizi

Siyasal ilişkilerdeki buzların eritilmesi amacıyla, dönemin İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert, Türkiye’ye ziyarette bulunmuş, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından karşılanmıştır. Başbakan Erdoğan, Olmert’e randevu vermemiş, aynı gün Türkiye’de bulunan Suriye Başbakanı El-İtri ile görüşmüş ve El-İtri, Başbakan’a “stratejik ortağımızsınız” diyerek, aslında bölgede oluşan yeni dengeleri vurgulamıştır (Radikal, 14.07.2004).

İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert, Türkiye ziyaretiyle ilgili yaptığı açıklamada, Ankara-Tel Aviv ilişkilerine dair iyimser bir tablo çizmiş, Erdoğan’la İsrail Başbakanı Ariel Saron’un görüşmesini sağlamış olduğunu sözlerine eklemiştir. Başbakan Tayyip Erdoğan’la randevusunun bulunmamasının ‘cezalandırma’ olmadığını belirterek, “Türkiye Cumhurbaşkanı ile görüşeceğim, Türkiye’nin en önemli ikinci adamı Abdullah Gül’le evinde yemek yiyeceğim. Bu cezalandırma değil, benim için onurdur. Başbakan, bana gayri resmi kanallardan kişisel mesaj gönderdi. Erken gelebilseydim, görüşmekten benden fazla mutlu olacaktı. Fakat programımı değiştiremedim. Başbakan’ın beni görmek istemediğini doğrudan söylemiş” sözlerini sarf etmiştir.

3.20.2.4. İlişkilerin Normal Düzeyine Çekilmesi

AKP’nin dış politikasında, devlet terörü eleştirisi ve randevu krizlerinden sonra gerginleşen Türkiye-İsrail ilişkilerini normale getirme gayretleri başlamıştır. Bunun ilk

adımı olarak Dış İleri Bakanı Abdullah Gül'ün, sonrasında da Erdoğan'ın sraile ziyaret etmişlerdir.

Türkiye Dış İleri Bakanı Abdullah Gül, 4 Ocak 2005 tarihinde, sraile ziyarette bulunmuştur. Gül'ün ziyaretinin önemi, İslami kökenli Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidara gelmesinden bu yana, sraile ziyaret eden en üst düzey Türk yetkili olmasından kaynaklanmıştır. Gül'ün ziyareti, geçmişte saplanmak değil, “geleceğe bakmak” amacı taşıdığı, ilişkilerde yaşanan gerilime rağmen, iki ülke arasındaki bağları 2004'te de güçlenmeye devam etmesi ve iki ülke arasındaki askeri olmayan ticaret hacmi, 2003'ten itibaren 300 milyon dolar artarak yaklaşık 1,7 milyar dolara ulaşmıştır. sraile'in dış politikası gereği, Arafat'la görüşen diplomatlarla görüşmesi, Erdoğan ve Gül'ün, kamuoyunun tepkisini çekecekleri endişesiyle, bölgeye gelip de Arafat'la görüşmeyi göze alamamasına yol açmıştır, Yaser Arafat'ın ölümü ise, Gül'ün sraile ziyaretinin önündeki engelleri kaldırmıştır (Keinon, Jerusalem Post, 03.01.2005).

Ziyaret sırasında karşılıklı açıklamalar yapılmış, ilişkilerin onarılması yönünde karşılıklı güvenceler verilmiştir. Abdullah Gül “iki ülke arasındaki bağların ve dostluğun sağlamlaştırılması”na vurgu yapmış ve “bunalım” bir anlamda açıklanmıştır. Ayrıca işbirliğinin yoğunlaştırılması ve ikili ilişkilerin seviyesini yukarı taşımak konusunda da iki ülke anlaşmıştır. Ziyaretin bir diğer boyutu, Irak'ın güvenli işbirliğinde olduğu söylenebilir. 2004 yılı içinde yaşanan gerginliğin nedenlerinden biri de sraile'in Kuzey Irak'ta uyguladığı iddia edilen ve Türkiye'yi rahatsız eden politikalarıydı. Bu ziyarette Türkiye'nin bu konudaki kaygıları da gündeme gelmiş ve bu sorunun bir derece aılması anlamında ziyaret yararlı olmuştur. Bu konuda kendisine sorulan soruya Abdullah Gül “Irak'ın Kürt bölgeleri hakkında çelişkili iddialar olmakla birlikte, sraile'in orada herhangi bir resmi faaliyeti olmadığı yönündeki iddiasını kabul ediyoruz” demiştir. Yani Kuzey Irak konusu da görüşmelerde gündeme gelmiş ve Türkiye'ye bu konuda güvence verilmiştir (Orhan, 2005, <http://www.turksam.org/tr/a119.html>).

Türkiye'nin yeni dış politik açımları, aktif bir politika izlemesi ve zamanlama açısından uygun bir ortam olması, Barış Süreci'nin sraile-Filistin ve sraile-Suriye ayaklarında Türkiye'nin arabuluculuk rolü konusunda özellikle Türkiye kamuoyunda iyimser bir havanın esmesine neden olmuştur. Gül, sraile ziyareti esnasında yaptığı

açıklamada, 2000 yılında kesintiye uğrayan sraile- Suriye ili kilerinde, Suriye'nin barı görü melerini sürdürme niyetinde oldu unu ifade ederek, Suriye'den sraile'e barı mesajı getirdi ini ve am'ın ko ulsuz olarak barı görü melerini yenilemeye hazır oldu unu söylemi tir. sraile buna kar ılık olarak; am'da bulunan Filistinli radikal grupların bürolarının kapatılmasını, Güney Lübnan'da faaliyet gösteren Hizbullah'a silah geçi inin engellenmesini, 1965'te idam edilen srailli ajan Eli Cohen'in kemiklerinin iade edilmesini ve 1997 yılında sraile-Suriye sınırında kaybolan sraile askeri Guy Hever'in akıbetinin ortaya çıkarılmasını istemi tir. Bunlar sraile'in Suriye'ye yönelik olarak sürekli öne sürdü ü önko ullardır. sraile bu gibi konuları gündeme getirerek bir anlamda Suriye ile masaya oturmaya ve dolayısıyla Türkiye'nin arabuluculu una sıcak bakmadı mı göstermi tir. Yani arabuluculuk teklifi, yoku a sürülerek bir anlamda olumsuz kar ılanmı tir (Gül'ün Filistin Temasları, Amerika'nın Sesi Radyosu (Byegm), 6 Ocak 2005).

sraile'den sonra Filistin'e de ziyarette bulunan Gül, sraile'in Batı eria ve Gazze'deki askeri operasyonlarının sraile'e güvenlik getirmeyece ini ve sraile' in tek yanlı geri çekilme planının, yol haritası uyarınca ve Filistin yönetimi ile e güdüm halinde gerçekleşmesi halinde, barı için bir fırsat sa lanaca mı dile getirmi tir. Türkiye Dı i leri Bakanı Abdullah Gül' ün, Ocak basında sraile' e yaptı ı ziyaret ile Türkiye- sraile resmi ili kilerindeki so ukluk giderilmi , bu ziyaret aynı zamanda Ba bakan Recep Tayyip Erdo an'ın sraile'e yapmayı planladı ı ziyaret için de olumlu bir hava ve uygun zemin olu turmu tur.

Tüm bu unsurlar göz önüne alındı ında ve sraile'in konuya bakı ı ortaya kondu unda, Türkiye'nin Barı Süreci'nde arabuluculuk rolü üstlenebilece ine ili kin konumu çok gerçekçi gözükme de ziyaret Türkiye'nin izledi i “çok yönlü dı politika” anlayı ı çerçevesinde ba arılı bir giri im olarak de erlendirilebilir.

Mayıs ayının ilk günü, Recep Tayyip Erdo an sraile'e resmi bir ziyarette bulunmu tur. sraile Cumhurbaşkanı Mose Katsav, Ba bakan Yardımcıları imon Peres, Ehud Olmert ve Ba bakan Ariel aron ile görü meler yapmı tir. 2004 yılında sraile'i terörist politikalar yürütmekle suçlamasının ardından ya anan diplomatik gerginlikten sonra, ikili temasların genel olarak dü ük seviyeye indirilmesinden ba bakanlık seviyesine çıkarılmasından ötürü büyük önem ta ımı tir.

Ba bakan Erdo an ile Ariel aron, görü melerin ardından yaptıkları ortak basın toplantısında, terörizme karşı istihbarat ba larını güçlendirmek isteyen iki ülke ba bakanlıkları ve büroları arasında “do rudan telefon hattı” kurulaca mını açıklamı tır. Teklifin aron’dan geldi ini belirten Erdo an, aracıları aradan kaldırmaya karar verdiklerini söylemi , aron da kritik konuların iki ülke liderleri arasında konu ulmasının önemine dikkat çekerek, “Böyle bir hattı, sadece ABD, Rusya, ngiltere ve AB ile kurmu tuk. Simdi Türkiye’ ye önerdik” şeklinde konu mu tur (Ayın Tarihi, Mayıs 2005-Byegm). srail tarafında ziyaret çok olumlu kar ılanmı , Dı i leri Bakanı Silvan alom da, Ba bakan Recep Tayyip Erdo an’ın düzenledi i ziyaretten duydu u memnuniyeti dile getirmi tir.

3.20.2.5. İsrail’in Gazze’den Çekilmesine Türkiye’nin Tutumu

Türkiye’nin uzun yıllardır gönüllü arabuluculuk yaptı ı srail-Filistin çatı masında milat olu turacak bir olay yasanmı , 15 A ustos 2005 tarihinde srail, ilk kez 1967’ deki Altı Gün savaşında ele geçirdi i Filistin topraklarından, 38 yıllık i galden sonra, Gazze eridi’nden ba layarak, Kissufim geçi noktasını kapatmak suretiyle, resmen çekilmeye ba lamı tır.

Ba bakan Tayyip Erdo an, Gazze’deki Yahudi yerle imlerinin bo altılması kararını uygulayan srail Ba bakanı Ariel aron ve Filistin lideri Mahmud Abbas’a birer destek mektubu göndermi tir. aron’a mektubunda kendisini hem sraililerin hem Filistinlilerin dostu olarak niteleyerek, srail’in Gazze’den çekilmesine destek verdi ini vurgulamı tır (Radikal, 18.08.2005).

3.20.2.6. HAMAS’ın Türkiye’yi Ziyareti

Filistin’ de seçimleri kazanan HAMAS’ın hükümeti kurmadan önce çıkt ı slam ülkeleri turunda Türkiye’ ye de davet edildi i iddiası, Türkiye-srail arasında ufak sürtü melere sebep olmu tur. Dı i leri Bakanlı ı’ndan yapılan açıklamaya göre, HAMAS’a bir davet olmad ı belirtmi , ikili temasların ancak Filistin’ de hükümet kurulunca gündeme gelece inin altı çizilmi , diplomatik kaynaklar da, HAMAS’la ‘mesaj verme içerikli’ bazı temaslar yapıld ına dikkat çekmi tir. Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek

de konuyla ilgili olarak, Türkiye'nin tavrının belli olduğunu, "Böyle bir görüşe olamazsa bu görüş medenî daha önemli olan görüş medenî nelerin söylendiği, nelerin konulduğunu. Türkiye barışı telkin eder. İnsan hakları ve hukuk çerçevesinde olmasını telkin eder" sözleriyle ortaya koymuştur (Radikal, 14.02.2006).

HAMAS'ın Türkiye'yi ziyaret edeceğine yönelik çıkan söylentilerden kısa bir süre sonra, HAMAS Siyasi Büro Başkanı Halid Meş'al, Adalet ve Kalkınma Partisi Merkez Binası'nda Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat ile bir araya gelmiş ve görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, Filistin'de yapılan genel seçimlerden başarıyla çıktıktan sonra Türk sorumlularla görüşme alıverişinde bulunmak için geldiklerini, bu isteklerinin Türk sorumlular tarafından olumlu karşılandığını ve ziyaretin kardeşçe bir ortamda gerçekleştiğini kaydetmiştir.

HAMAS heyetinin programında Dış İleri Bakanlığı, Bakan Tayyip Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi genel merkezinde bir dizi temas bulunduğubildirilmiş, ancak uluslararası arenada meydana gelebilecek spekülasyonlara ve özellikle İsrail hükümetiyle yapılacak muhtemel görüşme ihtimal vermemek adına, Erdoğan, Meş'al ile görüşmemiş, yerine Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Vekili Dengir Mir Mehmet Fırat görüşmeyi gerçekleştirmiştir.

İsrail tarafında ise ziyaret, Türkiye'nin HAMAS'ı kabulünün büyük bir hata olduğunu yönünde eleştirilere neden olmuş, İsrail Dış İleri Bakanı Tzipi Livni, Abdullah Gül ile yaptığı telefon görüşmesinde, HAMAS yetkililerinin Ankara ziyaretini kınayarak, "ziyaretin, uluslararası toplumun terör örgütünü tecrit etme çabalarına zarar verdiğini" söylemiştir (Hürriyet, 16.02.2006).

İsrail'in yönün tepkileri, İsrail Bakanlık Sözcüsü Raanan Gissin'in, "Ziyaret iki ülke ilişkilerinde derin yara açacak büyük bir hata. Biz Abdullah Öcalan ile bir araya gelsek siz ne hissedersiniz" sözleriyle doruğa ulaşmıştır (Hürriyet, 16.02.2006).

3.20.2.7. Annapolis Görüşmelerinde Türkiye'nin Rolü

13 Kasım 2007'de İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ve Filistin Ulusal Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas'ın Türkiye ziyaretleriyle daha da belirginleşen Türkiye'nin son dönemdeki Orta Doğu'ya yönelik aktif politikası, Türkiye'nin de Annapolis davetlileri arasında yer almasını sağlamıştır.

Sürdürülebilir bir İsrail-Filistin barışına ulaşabilmesi için üç şart gerekmektedir.. Bunlardan birincisi iki devletli çözümü benimsemiş bir siyasi vizyon, ikincisi, Filistin devletinin inşası sadece bir coğrafi yer tespiti olmadıktan sonra Filistin kurumlarının ve yönetiminin kapasitelerinin güçlendirilmesi, üçüncü olarak ise bölgedeki gerçeklerin, devletin inşası süreciyle çakışmamasının, aksine onu ekonomik yönden desteklemesi ve güçlendirmesinin sağlanmasıdır. Filistinlilerin günlük hayatlarında önemli olumlu gelişmeler olmadan sağlanan barışın kalıcı olabilmesi mümkün değildir. Ekonomik yönden gelişmenin sağlanması da tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda buna paralel olarak siyaset ve güvenlik alanlarında da ilerlemeler sağlanmalıdır. Bu nedenle, Annapolis'te yürüyen siyasi sürece paralel olarak bölgede ekonomiyi geliştirmeye ve Filistinliler için istihdam yaratmaya yönelik projeler sonuna kadar desteklenmelidir (Annapolis Öncesi ve Sonrası (t.y.), www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/annapolis.pdf).

Türkiye, sürdürülebilir bir barış sürecinin olmazsa olmazlarından olan yukarıdaki koşulların ikinci ve üçüncüsüne ciddi katkılar sağlayabilecek konumdadır. Türkiye, özel sektörü vasıtasıyla, bu konuda zaten önemli adımlar atmıştır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin önderliğinde yürütülen TOBB-BİS (Barış için Sanayi) projesi sayesinde, Filistin topraklarında açılacak organize sanayi bölgeleri ile ilk etapta yaklaşık 10,000 Filistinliye istihdam sağlanacak, böylelikle olumlu beklentiler arttırılacaktır. İlk endüstri bölgesinin kurulması ve geliştirilmesi projesine Batı Afrika'nın Tarkumya bölgesinde başlanmasına karar verilmiştir, bu karar Türk, İsrail ve Filistin Cumhurbaşkanı'nın Ankara'da imzaladıkları ortak deklarasyon ile de desteklenerek hayata geçirilmiştir. (Annapolis Öncesi ve Sonrası (t.y.), www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/annapolis.pdf)

Tüm bu olumlu faktörlere rağmen, önümüzdeki dönemde ilgilenilmesi gereken en önemli konu, Hamas'ın bu sürecin içerisine çekilmesi gerekliliğidir. Filistinlilerin hayatında Annapolis süreci sonucunda ortaya çıkan olumlu gelişmeler olmadıkça ve Hamas bir şekilde sürecin içine dahil edilemedikçe, ulaşılabilecek barış uzun süreli ve kalıcı bir barış olmayacaktır. Annapolis sonrası dönemde sınırlı kontrol noktalarının ve askeri barikatların önemli bir kısmının kaldırılması ve Doğu Kudüs'te kapatılan ticaret odası binası gibi siyasi olmayan yapıların tekrar açılması için çaba göstermelidir. Bu tip sembolik faaliyetler bile karıllıklı güveni ve olumlu beklentileri arttıracaktır. Hamas'a ise, bu sürece en azından zımni olarak razı olması durumunda, kazananlar arasında olacağına dair sinyaller gönderilmeli ve Filistin'in yönetimine katılımı sağlanmalıdır.

3.20.2.8. Gazze'nin İşgaline Türkiye'nin Tepkisi

Hamas ile sınırlı arasında 6 aylık geçici ateşkesin 19 Aralık 2008'de son bulması ve uzatılmaması, sınırlı'nın Gazze'ye müdahale etmesine bahane olmuş ve sınırlı, Hamas'ın kendi topraklarına saldırı gereğiyle, 27 Aralık 2008 tarihinde Gazze'ye hava saldırıları düzenlemeye başlamıştır. Hava saldırılarıyla birlikte Gazze sınırına kara gücünü yerleştiren sınırlı, onbinlerce yedek askeri göreve çağırması ve bu Gazze'ye yönelik bir kara operasyonunun habercisi olmuştur. Sınırlı, hava saldırılarının 8. gününde, 20 bin askerle Gazze'ye bir kara operasyonu başlatmış ve 4 noktadan bölgeye giriş yapmıştır. Sınırlı'nın hava operasyonları sonucu 450'den fazla Filistinli hayatını kaybederken, 2200'den fazla kişi de yaralanmıştır. Sınırlı'nın Haması bahane ederek başlattığı bu saldırılar devam ederken, saldırılardan her zaman olduğu gibi en çok siviller zarar görmüş ve Gazze'de yaşanan insanlık dramı, ciddi boyutlara ulaşmıştır (Duman, 2009, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4>).

27 Aralık 2008 tarihinde başlayan sınırlı'nın Gazze operasyonuna da en sert tepki veren ülkelerin başında Türkiye gelmiştir. Başbakan Erdoğan, sınırlı'nın hava harekâtının başlamasının hemen ardından yaptığı açıklamalarda sınırlı'ı saldırgan ve barışı tehdit eden taraf olarak nitelendirmekten çekinmemiştir. Bununla birlikte, Gazze'ye hava saldırılarının başladığı gün Birleşmiş Milletleri ve uluslararası kamuoyunu göreve çağırması ve "bir açık hava hapisanesi" olarak tanımladığı Gazze'ye yapılan askeri operasyonu barışa indirilmi

bir darbe olarak nitelendirmi ti (Erdo an: srail'in Saldırısı Barı a Darbe, 2008, <http://www.ntvmsnbc.com/news/470442.asp>).

Ba bakan Erdo an srail'in saldırılarını durdurması için 27 Aralık'ta BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon ile bir görü me gerçekte tirmi , ardından çatı maları durdurmak için bölge ülkeleri üzerinde yo un diplomatik faaliyetler ba latmı tı. Nitekim, Dı i leri Bakanlı ı tarafından yapılan resmi açıklamalarda da srail'in askeri harekatı derhal durdurması istenmi ve Gazze'ye yönelik düzenlenen askeri operasyonda çok sayıda Filistinlinin ya amını yitirmesi iddetle kınanmı tı. Resmi açıklamalarda uluslararası toplumunun Gazze'de ya anan trajediye tepkisiz kalmaması ve acil insani yardımları ba latması talep edilmi tir.

Bu yeni politikasıyla Arap Ortado u'sunda güçlü bir taban bulmaya ba layanTürkiye, sıradan Arap vatanda larından ba layarak Arap entelektüellerinde, kamuoyunu yönlendiren seçkinlerde ve en son olarak da iktidarı elinde tutan kesimlerde büyük bir heyecan ve Türkiye'ye kar ı bir güven duygusu yaratmı tır.

3.20.2.9. Davos Krizi

srail – Hamas çatı masında ya ananlar, srail'in orantısız güç kullanımı olması ve yadsınamayacak bir insanlık dramının ya anıyor oldu u gerçe i genel olarak dünyada kabul görüyor olsa da gerek bölge ülkeleri gerekse di er ülkelerin yetkilileri, uluslararası platformda bu durumu yüksek sesle dile getirmekten çekinmi lerdir. Özellikle Arap ülkelerinin bu hususta sessiz kalması, Ortado u bölgesinin neden bu kadar sorunlu ve kendi sorunlarını çözmede aciz bir bölge oldu u gerçe ini de bir kez daha akla getirmi tir. Durum böyleyken, Ba bakan Erdo an'ın Davos'ta Gazze konulu panelde srail Devlet Ba kanı imon Peres'le yaptı ı münaka a, panel moderatörü David Ignatius'un pek de nazik sayılamayacak müdahaleleri ve cevap hakkı do masına ra men Ba bakan Erdo an'a gerekli süreyi tanımaması durumuyla birle ince bugüne kadar dünya gündemini me gul eden yeni bir sürecin ba lamasına yol açmı tır.

Ba bakan Erdo an, oturumun son konu macısı Peres'in "sert" sözlerinin ardından, oturum yöneticisinden, ngilizce konu arak "bir dakika" süre istemi tir. Panel yöneticisinin

söz hakkı vermek istememesine karşılık, Erdoğan, Perez'e dönerek (Davos'ta Kriz, 2009, <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/01/29/davosta.kriz.erdogan.perese.cok.sert.cikti/511241.0/index.html>):

Sesin çok yüksek çıkıyor. Benden ya lıslan biliyorum ki sesinin benden çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisinin gereğidir. Benim sesim bu kadar çok yüksek çıkmayacak. Bunu böyle bilesin. Öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz. Plajlardaki çocukları nasıl öldürdü ünüz, nasıl vurdu unuzu çok iyi biliyorum. Ülkemizde başbakanlık yapmış 2 kişinin bana çok önemli lafları vardır. Filistin'e, tankların üstünde girdiği zaman, 'kendimi bir başbakanla mutlu addediyorum' diyen başbakanlarınız var. Tankların üzerine çıkıp da 'Filistin'e girince mutlu oluyorum' diyen başbakanlarınız var. Ve bana sayılar veriyorsunuz. Sınımları de veririm, belki merak edenleriniz vardır demiştir.

Peres'in konuşmasının salonda alkışlanmasıyla ilgili olarak da Erdoğan, " *u zulme alkış tutanları da ayrıca kınıyorum. Peki çocukları öldürenleri kalkıp da alkışlamak öyle zannediyorum ki insanlık suçudur*" dedi. Başbakan Erdoğan'ın, " *Sadece size, iki söz söyleyeceğim...*" sözleri üzerine, oturum yöneticisi, araya girdi. Erdoğan, " *sözümü kesmeyin*" diyerek, " *Tevrat'ın 6. maddesi der ki 'öldürmeyeceksin. Burada öldürme var. Bu da çok enteresan*" diyerek sözlerini sürdürdü. (Davos'ta Kriz, 2009, <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/01/29/davosta.kriz.erdogan.perese.cok.sert.cikti/511241.0/index.html>). Daha sonrada benim için Davos bitmiştir, daha Davos'a gelmem, siz konu turmuyorsunuz, diyerek salondan ayrılmıştır.

Başbakan Erdoğan'ın Davos'ta başkan bu krize neyin yol açtığı konusunda 2 seçenek söz konusu olabilir. Türkiye-İsrail ilişkilerindeki son 3-4 aylık görüşmelerde baktığımızda, kısaca şöyle belirtilebilir ki hem Lübnan ile hem Suriye ile görüşmelerde Türkiye, İsrail ile bu ülkeler arasındaki arabuluculuğu yürütüyordu. Üstüne üstlük bir de Filistin görüşmeleri var ki Hamas ile görüşerek bu görüşmeleri belirli bir kıvama getireceğini düşünen bir Türkiye vardı. İsrail Başbakanı Ehud Olmert Türkiye'ye geldikten 24 saat sonra Gazze saldırısı başlandı ve Türkiye kandıırıldı. İsrail'in ünlü müdür. Aslında o zamandan beri başbakan ve savaş süresince bir hayli sivil ile çocukların da öldürülmesi ki bu durum hem Türk kamuoyunda hem de dünya kamuoyunda büyük bir yankı bulmuştur, gerilen durum sonucunda hepsinin birleştirilmesi noktasında Davos'a yansıması olabilir. İkinci olarak ise Türkiye'nin iç seçim kampanyalarına yönelik bir çıkış oldu. İsrail'in yorumları yapılmıştır (Başbakan'ın Davos Toplantısındaki Tepkisinin Nedenleri, 2009,

<http://www.usakgundem.com/haber/29458/-röportaj-doç-dr-ihsan-bal-basbakanin-davos-toplantisindaki-tepkisinin-nedenleri.html>).

Arap dünyasında bu gelişme bomba etkisi yaratmış ve müthiş bir heyecanla karşılanmıştır. Başbakan Erdoğan bir anda Arap ülkelerinin halkları nezdinde kahraman sıfatına sahip olmuştur. Kendi liderlerinden bekledikleri tepkiyi başka bir ülke liderinin vermesi Başbakan Erdoğan'ı Nasır'la kıyaslamaları, belki de Nasır'ın yerini dolduracak yeni bir lider buldukları havasına kapılmalarına neden olmuştur. Genel olarak Arap basını olayı fazlasıyla takdir etmiş olsa ve kendi ülke liderlerini sorgulama yoluna gitmiş olsalar da, bazı basın organları durumu “Osmanlılar dönüyor” şeklinde yorumlamışlardır. Türkiye içerisinde de bu durum genel olarak takdirle karşılanmıştır ve kim olsa aynı tepkiyi verirdi yorumları yapılmıştır. Ancak belirli bir kesim, durumu iç politika malzemesi ve seçim için yatırım olarak değerlendirirken, diğer bir kesim de olayı farklı bir yönden ele alarak Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşarak Doğu'ya kaymaya başladığını ve bu gelişme ile birlikte Türkiye'nin sırail ve ABD ile ilişkilerinin zedeleneceğini, faturasının ağırlı olacağını iddia etmişlerdir (Ekinci, 2009, <http://www.usakgundem.com/yazar/1125/erdogan'in-davos-çikisi-ve-iran'daki-yankisi.html>).

3.20.2.10. Anadolu Kartalı Tatbikatı

Türkiye- sırail ilişkileri, sırail'in kuruluşundan 1990'ların ortalarına kadar inişli çıkışlı bir seyir izlese de 1990'ların ortalarında Türkiye, terör örgütü PKK'yla mücadelede bölgesel bir yaklaşım sergileyerek, Suriye'nin örgüte verdiği desteğe karşılık sırail'le ilişkilerini stratejik işbirliği düzeyine çıkarmıştır. Bu dönemde yapılan stratejik anlaşmalarla ticaretten turizme her alanda üst düzey işbirliği kurulması planlanmıştır.

Stratejik ve askeri işbirliği çerçevesinde 2001'den bu yana Konya ovasında “Anadolu Kartalı” adını taşıyan eğitim tatbikatları yapılmaktadır. Anadolu Kartalı Eğitimleri yılda 4 dönem halinde, Konya'daki Üçüncü Ana Jet Üs Komutanlığı bünyesinde bulunan eğitim merkezinde, milli ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilmektedir. Uluslararası düzeyde yapılan tatbikatlara ABD, Fransa, İngiltere, İtalya, Hollanda gibi ülkelerin yanı sıra, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan gibi Ortadoğu ülkeleri de

i tirak etmekte, zaman zaman NATO bünyesinde görev yapan pilotlar da bu e itimlere katılmaktadır. Di er taraftan srail uçakları da 5 e itim devresinde yer almı tır. 2009 yılında da e itimlere ba lanmı ve 3. devresinin 12-23 Ekim tarihlerinde yapılması planlanmı tır. Bu devrenin uluslararası düzeyde yapılması dü ünülürken, tatbikat millile tirilmı ve milli güç unsurları tarafından yapılması kararla tırılmı tır (Duman, 2009, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=377>).

Türkiye'nin tatbikatın uluslararası boyutunu iptal etti ini açıklamasıyla srail dı arıda kalmı oldu. srailli kaynaklar, geçen kı yapılan Gazze (Dökme Kur un) Operasyonu sebebiyle srail'in katılımını istemedi ini savunarak, "Türkiye'nin bizi a a ilamasına boyun e meye son vermeliyiz" görü ü srail'de yankılanmaya ba ladı. Konuyla ilgili olarak Türkiye Dı i leri Bakanlı ı, u açıklamayı yapmı tır ("One Minute'in Ardından Anadolu Kartalı Gerilimi", Radikal, 15 Ekim 2009):

2001 yılından bu yana düzenli olarak yapılan Anadolu Kartalı Tatbikatı, Türk Hava Kuvvetlerinin planladı ı senaryo kapsamında icra edilen uluslararası katılımlara da açık bir Türk tatbikatı olup, yılın de i ik dönemlerine yayılarak safhalar halinde gerçekleştirilmektedir. İlk iki safhası ba arıyla gerçekleştirilen tatbikatın bu yıl 12-23 Ekim 2009 tarihlerinde yapılması planlanan üçüncü safhasının uluslar arası bölümü di er katılımcı ülkelerle bilisti are ertelenmi tir. Ancak, tatbikat milli bir faaliyet olarak icra edilmektedir. Keyfiyet esasen Genelkurmay Ba kanlı ımızın internet sitesinden de kamuoyuna duyurulmu tur. Dolayısıyla, tatbikatın uluslararası bölümünün ertelenmesinden siyasi bir anlam ve sonuç çıkartılması do ru de ildir.

Ancak, yukarıda da belirtildi i gibi olay srail tarafından tamamen siyasi bir manevra olarak algılanmı tır. zleyen dönemde, Dı i leri Bakanı Davuto lu ve Ba bakan Erdo an tarafından da bu algıyı do rular nitelikte, açıklamalar gelmi tir. Ahmet Davuto lu, yaptı ı açıklamada srail'in neden tatbikattan dı landı ını anlatırken "*Gazze'deki durumun iyile ece ini, yeniden diplomatik yollara girece ini umuyoruz. Bu, Türk- srailli ili kilerinde de yeni bir atmosfer yaratacak. Ancak mevcut durumda elbette ki bu yakla ımı, srail'in yakla ımını ele tiriyoruz*" demi tir ("Davuto lu, srail'in Gazze Yakla ımını Ele tiriyoruz", Milliyet, 12 Ekim 2009).

Ba bakan Erdo an da, Anadolu Kartalı Tatbikatı'nın uluslararası bölümünün iptal edilmesi ve sonrasında srail'le ya anan gerginlikle ilgili olarak "... *her siyasi iktidarın kendi ülkesindeki kamuoyununun yakla ımlarını, halkının taleplerini göz önünde bulundurma mecburiyeti vardır. Bakın, mecburiyeti vardır diyorum. Ben halkımın taleplerini bir kenara*

koyamam; halkımın talebi bu istikamettedir. Daha önce verilen e itim çalı malarıyla ilgili konuda bile bu hassasiyeti gösterdiler” ekinde bir açıklama yapmı tır (“Erdo an Umursamıyor”, *Cumhuriyet*, 16 Ekim 2009.)

Krizin Türk srail ili kilerine etkisine baktı ımızda; imdiye kadar da siyasi boyutta problemler ya ansa da askeri boyut genelde bundan etkilenmeden ilerlemekte ve ili kileri sa lam tutmaktaydı. srail’in tatbikat dı ı bırakılması, ili kilerin bu boyutunun siyasi boyutundan ayrılamayacak duruma geldi ini göstermesi açısından önemlidir ve uzun dönemli etki yapabilecek niteliktedir. kinci nokta ise, srail’in tatbikat dı ı bırakılmasının Ba bakan Erdo an’ın ran gezisi öncesine rastlamı olması ve ‘ ran’a dostluk mesajı vermek u runa srail’den vazgeçildi i’ anlayı ının do mu olmasıdır. Bilindi i gibi ran, srail için büyük bir tehdit unsurudur ve srail politikası bu ülkenin nükleer silah üretmesinin engellenmesine odaklanmı tır. Daha önceki yıllarda, örne in 2006 Lübnan Sava ı’nda oldu u gibi, srail ran’a dolaylı olarak gözda ı vermi , Hizbullah üzerinden ran’ı durdurmaya çalı mı tır. Hatta 2008 yılında srail’in ran’ı her an vurabilece i yolunda güçlü tahminler duyulmaya ba lanmı , ran tehdidi srail gazetelerinin ve güncel tartı maların bir numaralı gündemi haline gelmi tir. Türkiye’nin ran ile bölgede yakınla ması srail için büyük endi e yaratmı tır. Türkiye’nin son dönemde Suriye ve Irak’la yakınla ması da bu çerçevede de erlendirildi inde önem kazanmaktadır (Tür, 2009: 26).

SONUÇ ve ÖNERİLER

1947 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla birlikte, kronikle en bir sorun haline gelen Filistin sorunu, 63 yıldır çözülmeyi bekleyen bir dü üm olmu tur. 63 yıl boyunca İsrail ve Filistinliler arasında yaşanan bu gerilim zaman zaman terörizme ve savaşlara yol açmış zaman zaman da toplantı ve görüşmelerle barış için bir umut ışığı aranmıştır. Bu süreç içinde birçok ülke barış için bir adım atılması için taraflara değişik boyutlarda ve zamanlarda müdahale etmişlerdir. Genel olarak yaşanan sürece bakıldığında ise uluslararası ilişkilerde sistem değişikliklerinin etkisi ile ortaya çıkan değişen dünya düzeninin yeni şartlarının Ortado u'da kısmi çözüme ulaşma da etkili olmu tur. Türkiye ise konumu itibarıyla, Ortado u politikasından uzak kalmamı , bölgesel yakınlık dolayısıyla Türkiye'nin Ortado u'nun değişen yeni politikasında doğrudan çıkarları bulunmaktadır. Türkiye açısından barış süreci ise; bölgesel bir güç olarak kendisine yeni misyonlar yüklemiştir. Ayrıca güvenlik endişeleri açısından da barış sürecinin olumlu etkisinden yararlanmıştır. Türkiye açısından barış süreci yeni bir pencere açmakla birlikte, yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu açıdan Türkiye bölgedeki yeni rolünü keşfetmeye çalışmaktadır.

Bu güne kadarki barış görüşmelerine bakıldığında, hep ABD'nin girişimleriyle ortaya çıktığını görmekteyiz. Dışarıdan baskılarla bir araya gelen taraflar arasında karılıklı güven ortamının tesis edilememesi, aslında uzun vadeli bir barış sürecinin doğmasına neden olmaktadır. Her iki toplumda da aşırı kesimi barındıran grupların barış sürecine dahil edilmesi gerekmektedir. İsrail'deki aşırı dinci ve milliyetçilerin çoğu, "Yehova'nın kendilerine vaat ettiği" ya da "kanla aldıkları" toprakları, Filistinlilerle paylaşmaya karlı çıkmaktadırlar. Filistinli terör örgütleri ise, İsrail'in "yasadı ı" bir devlet olduğu savından hareketle, "tamamen yok edilinceye kadar" İsrail'e karşı mücadeleye devam etmeye kararlı görünmektedirler. Bu durumda, toplumların çetneli kesimlerinin birbirlerine duydukları nefretin azaltmanın yolu, karılıklı sivil işbirliği mekanizmalarının artırılmasından geçmektedir.

Taraflar arasında çözülmeyi bekleyen önemli sorunlardan biri Kudüs'ün geleceği konusudur. Bu kentin mevcut yapısının devam ettirilmesi Filistin halkı tarafından kabul edilemez niteliktedir. Kudüs'ün ikiye bölünerek, her bir birimin ayrı ayrı sınırları ve yeni kurulacak Filistin devletinin başkenti olması bir çözüm olabilir; fakat bu düzenleme de köktendinci Yahudilerin tepkisini çekecektir. Kaldı ki, Müslümanlar ve Yahudiler için kutsal mekânların fiziki bir sınırla birbirinden ayrılması mümkün değildir. Çünkü Mescid-i Aksa ve Kubbe't-üs Sahra, A İlam Duvarı'nın hemen üstüne inşa edilmiştir. Bu durumda, Kudüs için en sağlıklı çözüm, kentin uluslararası bir otoritenin yönetimi altına sokulmasıdır.

Kalıcı bir sınırlı-Filistin barışına ulaşılabilmesi için ilk olarak, taraflar arasında karşılıklı güveninin tesis edilmesi ve ardından iki devletli çözümü benimsemiş olmak, ikinci olarak Filistin Devletinin kurumlarının ve yönetiminin kapasitelerinin güçlendirilmesi, son olarak da Filistin Devletinin ekonomik yönden desteklemesi ve güçlendirmesinin sağlanması gerekmektedir.

Filistin halkının ekonomik durumunun kötü olması, sınırlı'nın güvenlik kaygısını önemsizleştirerek iddeta dayalı politikalarını devam ettirmesi, gerginliğin artmasına ve iç çatışmaların körüklenerek eylemlerin devamlılığına sebep olmaktadır. sınırlı'nın Filistin topraklarında yeni yerleşim merkezleri kurmayı sonlandırması ve başsuz Filistin devletinin varlığını tanıması çözüme giden önemli adımlar arasındadır.

Filistin ve sınırlı tarafları arasındaki anlaşmazlıklar giderilse bile, kalıcı bir barış ortamının yaratılması ancak sınırlı ile Arap komşuları arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasıyla mümkün olacaktır. sınırlı'nın, Mısır ve Ürdün'le mevcut ilişkilerini daha da geliştirmesi ve Suriye ve Lübnan'la barış antlaşmalarını imzalaması, doğrudan doğruya Filistin- sınırlı ilişkilerini de olumlu biçimde etkileyecektir.

Sonuç olarak, tarafları tatmin edici bir Filistin- sınırlı barışının gerçekleştirilmesi ancak bölge dinamiklerinin çok boyutlu olarak dikkate alınmasıyla olabilir.

Türkiye açısından barış sürecine baktığımızda ise; Orta Doğu ülkeleriyle tarihten gelen güçlü sosyal ve kültürel bağlara sahip olan Türkiye, daima Orta Doğu Barış

Süreci'nin kararlı bir destekleyicisi olmu ; sadece ilgili ülkelerle ikili ili kilerini geli tirme yönünde de il, bölgesel i birli ini elveri li kılacak ortamın olu masına çalı mı tır.

Türkiye, Filistin sorununun Birlemi Milletler Genel Kurulu'nun 242, 338, 1397 ve 1515 sayılı Kararları, barı için toprak ilkesi, Yol Haritası ve Arap Barı Giri imi çerçevesinde, güvenli ve tanınmı sınırlar içinde yan yana ya ayacak iki devlet vizyonu temelinde ve kar ılıklı müzakereler yoluyla adil ve kalıcı çözüme kavu turulmasını amaç etmekle birlikte, bölgenin di er devletlerinin de barı sürecine dahil edilmesinden yanadır.

Türkiye, barı görüşmelerinde her iki tarafa da e it uzaklıkta kalmaya özen göstermi , bu özelli iyle uluslararası toplumun çözüme yönelik çabalarına katkıda bulunabilecek bir i lev üstlenmi tir. Ayrıca, taraflar arasında güven tesisi için çaba sarf etmektedir. Türkiye, 1988'de sürgünde ilan edilen Filistin Devleti'ni ilk tanıyan ülkelerden biri oldu u gibi, srail'i de kurulu unun ardından kısa bir süre sonra 1949'da tanıyan ilk Müslüman ülkedir.

So uk Sava 'ın bitimiyle birlikte Orta Do u Barı Süreci'nde yeni bir sayfa açıldı ve 1991'de toplanan Madrid Konferansı'nın ardından, sırasıyla 1993 ve 1995'te gerçekleşen en birinci ve ikinci Oslo düzenlemeleri, Türkiye tarafından memnuniyetle kar ılanmı , 1991'de ba layan sürecin ba arıya ulaşmasına yönelik çabalara destek vermi tir.

Filistin'de kinci ntifada'nın patlak vermesiyle barı süreç, kesintiye u ramı , 26-27 Kasım 2007 tarihlerinde ABD'nin Annapolis kentinde 46 ülke ve çe itli uluslararası kuruluşlardan temsilcilerin katılımıyla gerçekleştirilen konferansla yeniden canlanmı tır. Türkiye, Annapolis Konferansı'na Dı i leri Bakanı Ali Babacan başkanlı ındaki heyetle katılmı tır.

Annapolis görüşmesinden önce Dı i leri Bakanı Ali Babacan, Ekim ayı içinde gerçekleştirildi i Ortado u turu kapsamında sırasıyla Suriye, srail, Filistin, Ürdün, Mısır, Lübnan, Suudi Arabistan ve Kuveyt'i ziyaretle, Orta Do u Barı Süreci'ne ili kin gelişmelerin ele alındı ı bir dizi temas gerçekle tirmi tir. Öte yandan, srail Devlet Başkanı Shimon Peres 11-13 Kasım 2007, FÖY Başkanı Mahmoud Abbas ise 12-13

Kasım 2007 tarihlerinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak ülkemize resmi birer ziyaret gerçekleştiren, bu ziyaretler vesilesiyle TBMM'ye de hitap etmişlerdir. Söz konusu hitaplar bir süre Devlet Başkanı'nın halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülke parlamentosunda ilk kez konuşma yapması, bir Filistin Yönetimi Başkanı'nın TBMM'ye ilk hitabı olması ve bir süre ile Filistin devlet başkanlarının bir yabancı ülke parlamentosuna birlikte ilk hitaplarını oluşturması açısından tarihi öneme sahiptir.

Türkiye Filistin sorununda kalıcı bir barışın sağlanmasında en önemli faktörlerden biri olan Filistin devletinin ekonomik kapasitesini arttırmak amacıyla girişimlerde bulunmaktadır. "Barış için Sanayi" projeleri Filistin'de istihdam yaratılmasına, bölgeye yatırım çekilmesine, böylelikle Filistinlilerin ekonomik ve toplumsal koşullarının iyileştirilmesine, orta ve uzun vadede bölge ekonomisinin gelişiminin sağlanmasına hizmet edecek, aynı zamanda bir süre ile Filistin arasında güvenin tesisine yardımcı olacak güven artırıcı önlemleri görecektir.

Türkiye Ortadoğu'da bölgesel bir güç olmasını sağlayan, kritik kara, deniz ve hava yolları üzerinde hem koridor hem de engel teşkil edebilecek coğrafi konumu sayesinde, Kafkasya, Karadeniz, Balkanlar, Akdeniz ve Ortadoğu gibi stratejik açıdan dünyanın önemli bir kriz merkezinde gelişmeleri etkileme potansiyeline sahiptir. Türkiye dengeli bir bölgesel strateji takip ettiği müddetçe, bölge içi sorunlarda aktif rolünü oynayabilme şansını elinde bulundurabilir, ulusal ve ekonomik çıkarlarını koruyabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Abed, George T. (1992), "The Palestinians In The Peace Process: The Risks and the Opportunities", **Journal of Palestine Studies**, 22(1), 5-17.

Acar, rfan (1989), **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Adalı, Co kun (1991), **Emperyalizmin Ortadoğu'ya Müdahalesi**, stanbul: Sorun Yayınları.

Adam, Hanieh, Catherine Cook (2003), "A Road Map to the Oslo Cul-de-Sac", <http://www.merip.org/mero/mero051503.html>.

Akram, Hanieh (2001), The Camp David Papers, **Journal of Palestine Studies**, 30(2), 75-97.

Alpher, Joseph (1994), "Israel's Security concerns in the Peace Process", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 70(2), 229-241.

Altunı ık, Benli Meliha (1999), **Türkiye ve Ortadoğu: Tarih Kimlik Güvenlik**, stanbul: Boyut Yayınları.

"Ankara'ya Hamas Sorusu", **Radikal**, 14.02.2006.

Aras, Bülent (1996), "Filistin- srail Barı Sürecinde Ula ılan Nokta ve Barı ın Gelece i", **Avrasya Dosyası**, 3(2), 21-44.

_____ (1997), **Filistin-İsrail Barı Süreci ve Türkiye**, stanbul: Ba lam Yayıncılık.

_____ (2009), “Gazze Dramı ve Sonrası”, **Ortadoğu Analiz**, 1(1), 14-20.

Arı, Tayyar (1996), **Basra Kırfezi ve Ortadoğu’da G¼c Dengesi**, stanbul: Alfa Yayınları.

_____ (1999), “Oslo’dan Wye River Momerondumuna Barı Sürecinde Geli meler”, **Avrasya Dosyası (İsrail Özel)**, 5(1), 233-249.

_____ (2004a), **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, stanbul: Alfa Yayınları.

_____ (2004b), **Irak, İnan ve ABD Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, stanbul: Alfa Yayınları.

_____ (t.y.), **ABD-İsrail İlişkileri ve Orta Doğu Barış Süreci**, www.tayyarari.com/download/abd_israil.doc.

Armao lu, Fahir (1994), **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara: Türkiye Bankası Yayınları.

_____ (1994a), **20. Y¼zyıl Siyasi Tarihi, Cilt:1 (1914-1980)**, Ankara: Türkiye Bankası Yayınları.

_____ (1994b), **20. Y¼zyıl Siyasi Tarihi, Cilt: 2 (1980-1990)**, Ankara: Türkiye Bankası Yayınları.

Aronson, Geoffrey (1990), **Israels, Palestians and the Intifada: Creating Facts On The West Bank**, Washington D.C: Routledge, Chapman and Hall.

Ataöv, Türkkeya (1980), “Kudüs ve Devletler Hukuku”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 1(4), 29-54.

Aym Tarihi (1949), Ankara: Ba vekalet Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlü ü, Sayı: 187.

Badil Occasional Bulletin No:11 (2002), **The Meaning of UN General Assembly Resolution 194(III), 11 December 1948 (The Right of Return)**
<http://www.badil.org/Publications/Bulletins/Bulletin-11.htm>.

Baharat, Bhushan Grupta (1978), **Arap-İsraeli Relations**, New Delhi: Ashish Publishing House.

Baselel, Yusuf (2000), **Yahudi Tarihi**, stanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayıncılık.

“Ba bakan Erdo an: Sharon Barı ı Baltalıyor”, **Radikal**, 26.05.2004.

Bayraktar, Bora (2003), **A'raf-Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifadasına Ortadoğu**, stanbul: Aykırı Ara tırma Yayınları.

_____ (2007), **HAMAS: Terör mü Yoksa Silahlı Direniş Örgütü mü? İslami Hareket Demokratik ve İlimli bir Siyasi oluşuma mı Dönüşüyor?**, stanbul: Karakutu Yayınları.

Bekta , Arsev (1993), **Ortadoğu'da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu**, stanbul: Ba lam Yayınları.

Bishara, Marwan (2003), **Filistin/İsrail: Barış veya İrkçilik**, stanbul: Kitap Yayınevi.

Bin Talal, Hasan (1981), **Palestinian Self – Determination Study of The West Bank and Gaza Strip, Crown Prince of Jordan**, London: Quartet Books.

Boran, Yıldırım (2006), **Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi El-Fetih ve Hamas**, stanbul: Mephisto Kitabevi.

Bölükba 1, Süha (2001), **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi, Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, Ankara: Liberte Yayınları.

Brown, L. Carl (2001), " Hamas: Political Thought and Practice", **Foreign Affairs**, 80(2), 233-255.

Charmaine, Seitz (2003), "Appointing Abu Mazen: A Drama with Two Enactments", <http://merip.org/mero/mero050103.html>.

Chomsky, Noam (1993), **ABD İsrail ve Filistinliler Kader Üçgeni**, stanbul: leti im Yayınları.

Cobban, Helena (1983), "The Dilemma of the PLO", **MERIP Reports**, No. 119: 3-6.

Criss, Bilge (1996), "Turkish Foreign Policy Toward The Middle East", **Middle East Review of International Affairs**, 1(1), (Online Journal).

Ça layan, Selin (2004), **İsrail Sözlüğü**, stanbul: leti im Yayınları .

Çelik, Mehmet, **Filistin Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, stanbul: Ça Yayınları.

Çubukçu, Mete (2002) , **Bizim Filistin: Bir Direnişin Tarihçesi**, stanbul: Metis Yayınları.

Dalgıç, Gökçe (2004), "Barı Sürecinde Yeni Bir Ba langıç: Yol Haritası", **Stratejik Analiz**, 4(38), 45-5.

Davuto lu, Ahmet (2001), **Stratejik Derinlik**, stanbul: Küre Yayınları.

Duman, Bilgay (2009), "Gazze Operasyonu ve Ba bakan Erdo an'ın Ortado u Turu", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4>.

Dursun, Davut (1995), **Ortadoğu Neresi**, stanbul: nsan Yayınları.

Dursunolu, Alptekin (2005), **Dördüncü Dünya Savaşı ve Ortadoğu**, İstanbul: Anka Yayınları.

Ekinci, Arzu Celalifer (2009), “Erdoğan’ın Davos Çıkışı ve İran’daki Yankısı”, <http://www.usakgundem.com/yazar/1125/erdogan'in-davos-cikisi-ve-irandaki-yankisi.html>.

Erdemli, Özgül ve S. Ercan (2001), “İsrail Bakanlık Seçimleri: Baron’un Zaferi Filistin’in (Barışın) Yenilgisi mi?”, **Stratejik Analiz**, 1(11), 17-24.

Erkmen, Serhat (2005), “Filistin Yerel seçimleri ve HAMAS’ın Yükselişi”, **Stratejik Analiz**, 5(62), 13-19.

_____ (2006), “HAMAS’ın Seçim Zaferi, Beklentiler ve Türkiye” **Stratejik Analiz**, 6(71), 13-21.

_____ (2007), “Filistin’de Kriz: İki Millet, Üç Devlet”, **Stratejik Analiz**, 8(87), 43-52.

_____ (2007), “Yeni Filistin Hükümeti ve Ortadoğu Barış Süreci”, **Stratejik Analiz**, 8(84), 14-23.

_____ (2009), “Türkiye-İsrail İlişkilerindeki Gergilik Nerden Kaynaklanıyor?”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=375>.

Fırat, Melek (2002), **Ortadoğu’ya İlişkin Gizli Antlaşmalar, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Flores, Alexander (1991), **İntifada**, Çizgi Yayınları, İstanbul.

Goldschmidt, Arthur (1991), **A Concise History Of The Middle East**, Oxford: Westview Press.

Gruen, E. George (1993), “Turkey’s Potential Contribution to Arab-Israel Peace”, **Turkish Review of Middle East Studies**, 7, 179-214.

Hale, William (2003), **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Mozaik Yayınevi.

Halloum, Rihbi (1989), **Belgelerle Filistin**, İstanbul: Alan Yayıncılık.

“ Hamas Lideri Yasin’in Öldürülmesine Tepkiler”, **Associated Press**, 23.03.2004-DBT.

Hammamı, Rema/TAMARI, Salim (2001), “The Second Uprising: End or New Beginning”, **Journal of Palestine Studies**, 30(2): 5–25.

Herzl, Theodor (1995), **Siyonizmin ve İsrail’in Kurucusu Theodor Herzl Hatıralar**, İstanbul: Bozaziçi Yayınları.

Heykel, Muhammed (1992), **3. Petrol Savaşı**, İstanbul: Pınar Yayınları.

Hurewitz, Jacob C.(1956), **Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record**, UK: Octagon Books.

In the Wake of Wye (1998), **The Economist**, October 31.

Inbar, Efraim (2001), **Türkiye-İsrail Stratejik Ortaklığı**, Ankara: Asam Yayınları.

İnan, Kemal ve Diğerleri (2007), **Dünya Çatışma Bölgeleri**, İstanbul: Nobel Yayın ve Dağıtım.

“ İsrail’i Ele Tirdiler”, **Radikal**, 14.07.2004.

“ İsrail: Türkiye’nin Hamas’ı Kabulü Büyük Hata”, **Hürriyet**, 16.02.2006.

Karaman, M.Lütfullah (1991), **Uluslararası İlişkiler Çıkılmazında Filistin Sorunu**, İstanbul: z Yayıncılık.

Kepel, Gilles (2001), **Cihad-İslamcılığın Yükseliş ve Gerilemesi**, İstanbul: Doğan Kitap.

Kiriçi, Kemal (1986), **The PLO and World Politics: A Study of the Mobilization of Support for the Palestinian Cause**, London: Pinter.

Kissinger, Henry (2002), **Diplomasi**, İstanbul: Türkiye Bankası Kültür Yayınları.

Kocabaş, Süleyman (1987), **Vaat Edilmiş Toprak Filistin için Mücadele Türkiye ve Siyonizm**, İstanbul: Vatan Yayınları.

Kraines, Oscar (1961), **Government and Politics in İsrail**, Boston: Houghton Mifflin Company.

Kuloğlu, Arman (2009), "Gazze'de Barış ve Stikrar Arayışları", **Ortadoğu Analiz**, 1(2), 23-28.

Kurdakul, Nejdet (1976), **Osmanlı İmparatorluğundan Ortadoğu'ya İstanbul**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, İsmail (1991), **Türkiye ve Filistin Sorunu, Ortadoğu Sorunları ve Türkiye**, Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) yayınları, Editör: Prof. Dr. Haluk Ülman.

Kürkçüoğlu, E. Ömer (1972), **Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası 1945-1970**, Ankara: Sevinç Matbaası.

Lederman, Jim (1994), "How to Help The Israelis And Palestinians Reach Peace", **Middle East Quarterly**, 1(1), 5-17.

Lewis, Bernard (1996), **Ortadoğu**, İstanbul: Sabah Yayınları.

Lurie, R. Ranan (1995), “ interviewed With Ariel Sharon”, **Middle East Quarterly**, 2(2), 17-25.

Malley, Robert ve Hussein Agha (2001), “The Palestinian-Israeli Camp David Negotiations and Beyond”, **Journal of Palestine Studies**, 31(1), 62-85.

Mandel, Daniel (2002), “U.S Diplomacy:Even-Handed, Empty-Handed”, **Middle East Quarterly**, 9(3), 3-16.

Mardechai, Bar – On (1996), **In Pursuit of Peace, A History of The İsraeli Peace Movement**, Washington D. C: United State Institute of Peace Press.

Memi , Ekrem (2002), **Kaynayan Kazan Ortadoğu**, Konya: Çizgi Yayınları.

Mendelson, Everett (1982), **A Compassionate Peace**, Toronto: Penguin Books.

Okuyan, Selim ve Di erleri (2008), **Filistin’in Gölgesinde Abdülhamit ve Thedor Herzl**, stanbul: Selis Kitaplar.

Oran, Baskın (2001), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, stanbul: İletişim Yayınları.

“Oslo-II, Withdrawal Without Withdrawing” (1996), **Journal of Palestine Studies**, XXV(2), 114-122.

Ovendale, Ritchre (1993), **The Middlle East Since 1914**, London and New York: Longman.

Oytun, Orhan (2005), **Mahmut Abbas Ankara’da: Barış Süreci’nde Türkiye’ye Nasıl Bir Rol?**, <http://www.turksam.org/tr/a119.html>.

Öke, Mim Kemal (2002), **Filistin Sorunu**, stanbul: Ufuk Kitapları.

Özcan, Mesut (2003), **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, Filistin Çıkmazdan Çözümü, stanbul: Küre Yayınları.

Özey, Ramazan (1997), **Dünya Denkleminde Ortadoğu (Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar)**, stanbul: Öze itim Yayınları.

Özmen, Süleyman (2002), **İsrail ve Etnik Dini Çatışmalar**, stanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Pacheco, Allegro (2002), **Çığnenen Ahit: Oslo Anlaşmaları**, CAREY, Roana (ed.), **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek**, stanbul: Everest Yayınları.

Princen, Tom (1991), "Camp David: Problem-Solving or Power Politics as Usual", **Journal of Peace Research**, 28(1), 57-69.

Reich, Bernard (1995), **Arab-Israel Conflict and Conciliation**, Westport, Connecticut, London.

Rempel, Terry (2003), **General Assembly Resolution 194 (III) and the Framework for Durable Solutions for 1948 Palestinian Refugees**, http://www.badil.org/Campaign/Expert_Forum/Ghent/paper05.pdf.

Roger, Garaudy (1996), **İsrail, Mitler ve Terör**, stanbul: Pınar Yayınları.

Said, Edward W. (1997), "The Real Meaning of the Hebron Agreement", **Journal of Palestine Studies**, 26/3: 31-36.

_____ (2002a), **Yeni Bin Yılda Filistin Sorunu**, stanbul: Aram Yayıncılık.

_____ (2002b), **Filistinliler Kuşatma Altında**, CAREY, Roana (ed.), **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek**, stanbul: Everest Yayınları.

Samih, K. Farsoun with E.Zacharia (1997), **Palestine and The Palestinians**, Oxford: Westview Press.

Sander, Oral (1991), **Siyasi Tarih (1919-1990)**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Saunders, Harold H.(1985), **The Other Walls, the Politics of the Arab-Israeli Peace Process**, Washington D.C: American Enterprise Institute for Public Policy Research.

Sayegh, Fayez A.(1979), “The Camp David Agreement and the Palestine Problem”, **Journal of Palestine Studies**, 8(2), 3-40.

Shlaim, Avi (1994), “The Oslo Accord”, **Journal of Palestine Studies**, 23(3), 24-40.

Sitta, Salman Abu (1999), **Palestinian Right to Return**, London: The Palestinian Return Center.

Siyasi ve Sosyal Ara tirmalar Vakfı (1992), **Ortado u ve Gelece i**, stanbul: S SAV Yayınları.

Soysal, smail (1993), **Türk Dış Politikası İncelemeleri için Kılavuz 1919-1993**, stanbul: Ortado u ve Balkan ncelemeleri Vakfı Yayınları.

_____ (2000), **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları 1945-1990**, Cilt:2, Ankara: TTK Yayınları.

Sönmez, Yunus ve Ö. Faruk Kalaycı (2003), “1990 Sonrası Dönemde Ortado u Barı Süreci'ne Bakı ”, Turhan M. brahim (ed.), **Filistin: Çıkmazdan Çözümüne** içinde, stanbul: Küre Yayınları.

“Special Document File” (1999), **Journal of Palestine Studies**, XXVIII(2), 5-20.

Stephen, J. Lee (2004), **Avrupa Tarihinden Kesitler (1789-1980)**, Ankara: Dost Yayınları.

Stork, Joe (1972) , “Understanding the Balfour Declaration”, **MERIP Reports**, No. 13, 9-13.

“ aron Terörü”, **Sabah**, 23.03.2004.

Tavas, Taner (1999), “ ntihar Saldırıları”, **Avrasya Dosyası**, 5(1), 55-75.

Tavla , Nezih (1999), “Türkiye srail Güvenlik ve stihbarat li kileri”, **Avrasya Dosyası**, 5(79), 35-42.

Taylor, Alan (2001), **İsrail'in Doğuşu – 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi**, stanbul: Pınar Yayınları.

“The Camp David Agreements for Middle East Peace” (1979), **Journal of Palestine Studies**, 8(2), 205-214.

The Middle East and North Africa (1996), Europa Publications Limited, London.

Turan, Ömer (2002), **Düşman Kardeşler Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi**, stanbul: AK-KA Yayınları.

“Turkey Recalls Top Diplomats in Israel”, **Associated Press**, 08.07.2004.

Tür, Özlem (2009), “Türkiye- srail li kilerinde Kriz: Davos ve Sonrası”, **Ortadoğu Analiz**, 1(11), 35-40.

UN (1989), **DFPR**, XII (10).

UNHCR Statistical Yearbook 2001, **Refugees, Asylum-seekers and Other Persons of Concern. Trends in Displacement, Protection and Solutions**, Geneva: UN High Commissioner for Refugees.

UNWRA, “Establishment of UNWR”, <http://www.un.org/unrwa/overview/index.html>.

URL, “Israel-PLO Recognition - Exchange of Letters between PM Rabin and Chairman Arafat (1993)”, <http://www.mfa.gov.il/MFA>.

_____, “Annapolis Öncesi ve Sonrası” (t.y), www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/annapolis.pdf.

_____, “Cenin De il Ceningrad” (t.y), <http://www.yeni-afak.com/ar-iv/2002/Mayıs/03/Dunya/html>.

_____, “Erdo an: srail’in Saldırısı Barı a Darbe” (2008) <http://www.ntvmsnbc.com/news/470442.asp>.

_____, “Davos’ta Kriz” (2009), <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/01/29/davosta.kriz.erdogan.perese.cok.sert.cikti/511241.0/index.html>.

_____, “Ba bakan'ın Davos Toplantısındaki Tepkisinin Nedenleri” (2009), <http://www.usakgundem.com/haber/29458/-röportaj-doç-dr-ih-san-bal-basbakanin-davos-toplantısındaki-tepkisinin-nedenleri.html>.

_____, “Resolution 1405” (t.y), <http://www.mideastweb.org/1405.htm>.

_____, “UN Resolution 194” (2007), <http://reut-institute.org/en/Publication.aspx?PublicationId=2395>.

_____, “UN Security Council Resolution 252” (1968), <http://www.mideastweb.org/sc252.htm>.

_____, “UN Security Council Resolution 252” (1968), <http://www.mideastweb.org/sc252.htm>.

_____, “Understanding the Balfour Declaration”(1972), **MERIP Reports**, 13: 9-13, <http://www.jstor.org/stable/3012229>,2009).

_____, Mideastweb Opinion Forum (t.y), <http://www.mideastweb.org/oslofailed.htm>.

_____, “PalestineFacts” (t.y), http://www.palestinefacts.org/pf_1991to_now_alaqsa_taba.php.

Walker, Martin (2006), **Israel Bracing for HAMAS Fatah Clashes**, UPI.

Yavuz, M. Hakan (1997), “Turkish-Israeli Relations Through the Lens of the Turkish Identity Debate”, **Journal of Palestine Studies**, 27(1), 22-37.

Yehoshua, Porat (1975), **The Palestinian – Arab Nationalist Movement, The Palestinians, People, History and Politics**, New Jersey: Transaction Books, New Brunswick.

Yehuda, Lukacs and Abdalla M. Battah (1988), **Israeli Policies Toward The Arab States and Palestinians Since 1967 The Arab – Israeli Conflict, Two Decades**, Boulder and London: Westview Press.

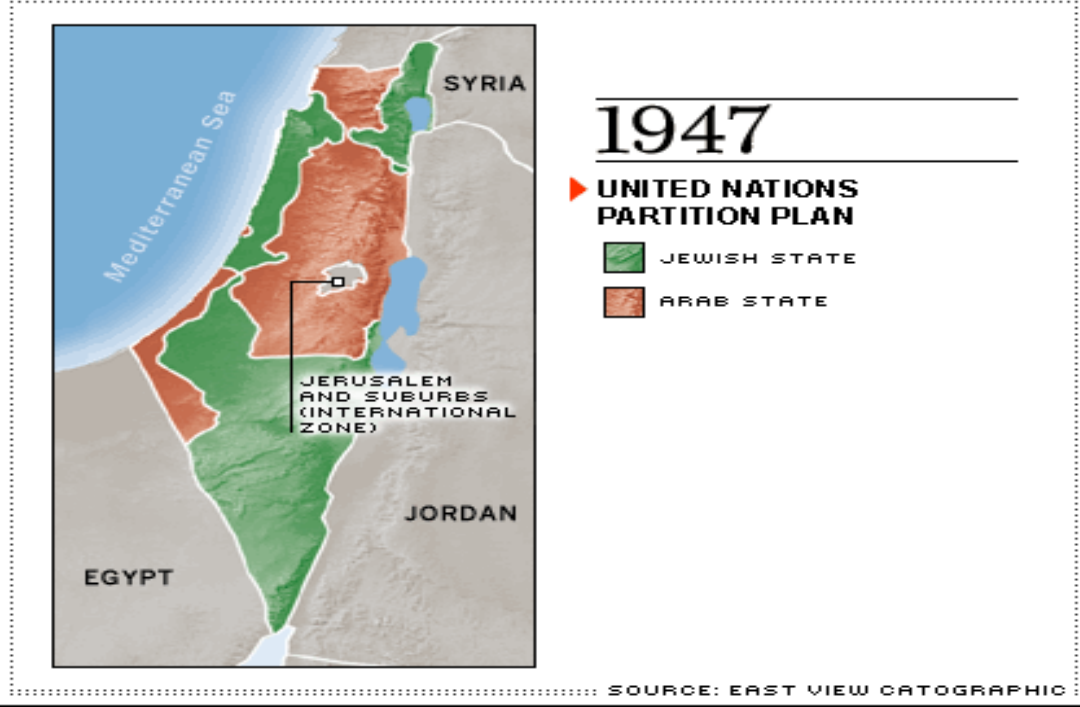
Yılmaz, Türel (2001), **Türkiye-İsrail Yakınlaşması**, Ankara: Seçkin Kitap.

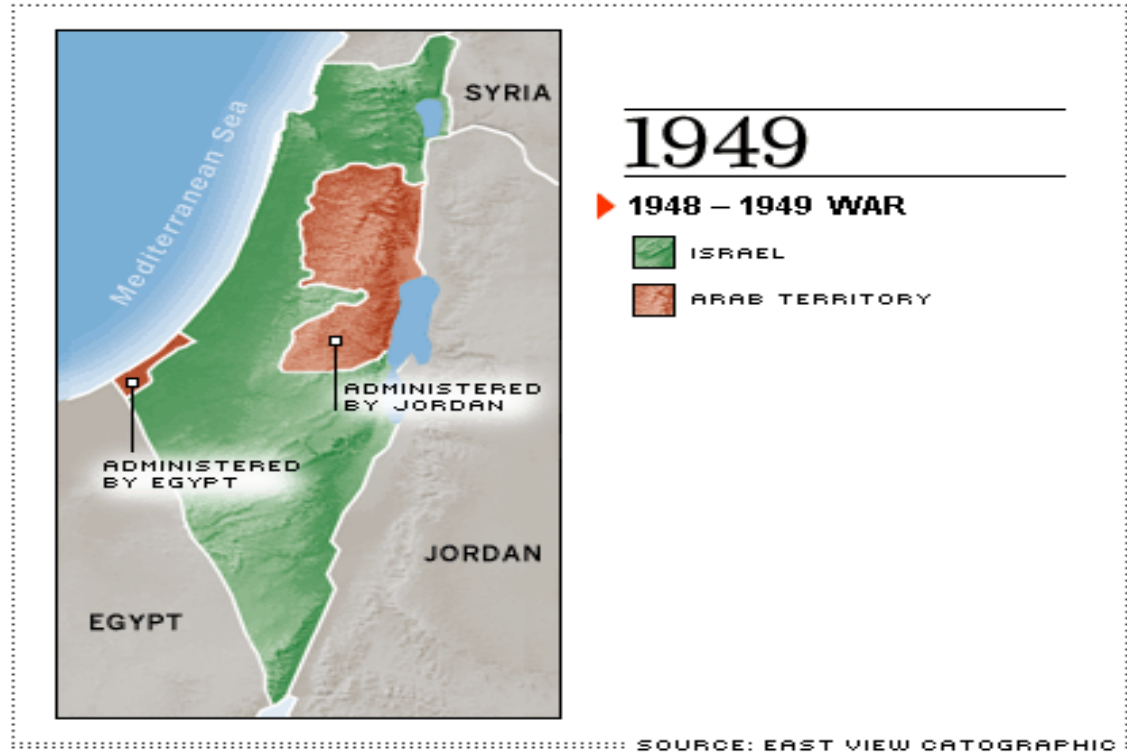
EKLER

HARİTALAR

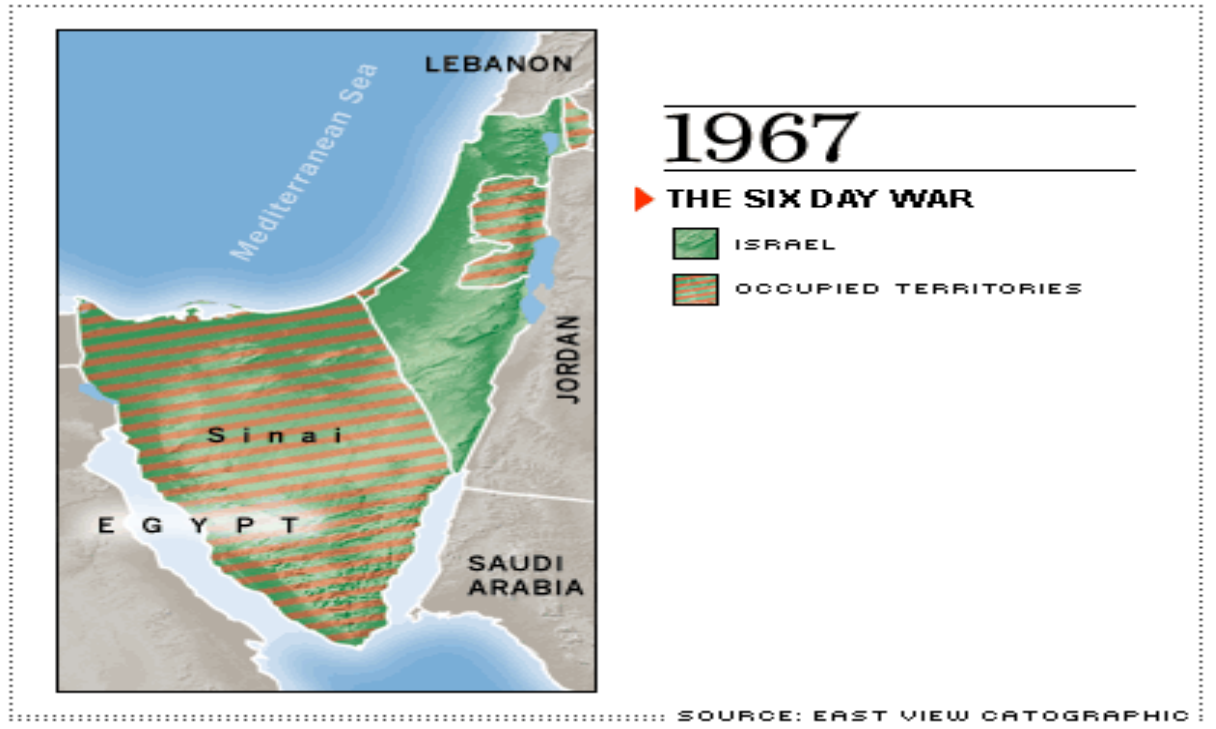
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TAKSİM PLANI

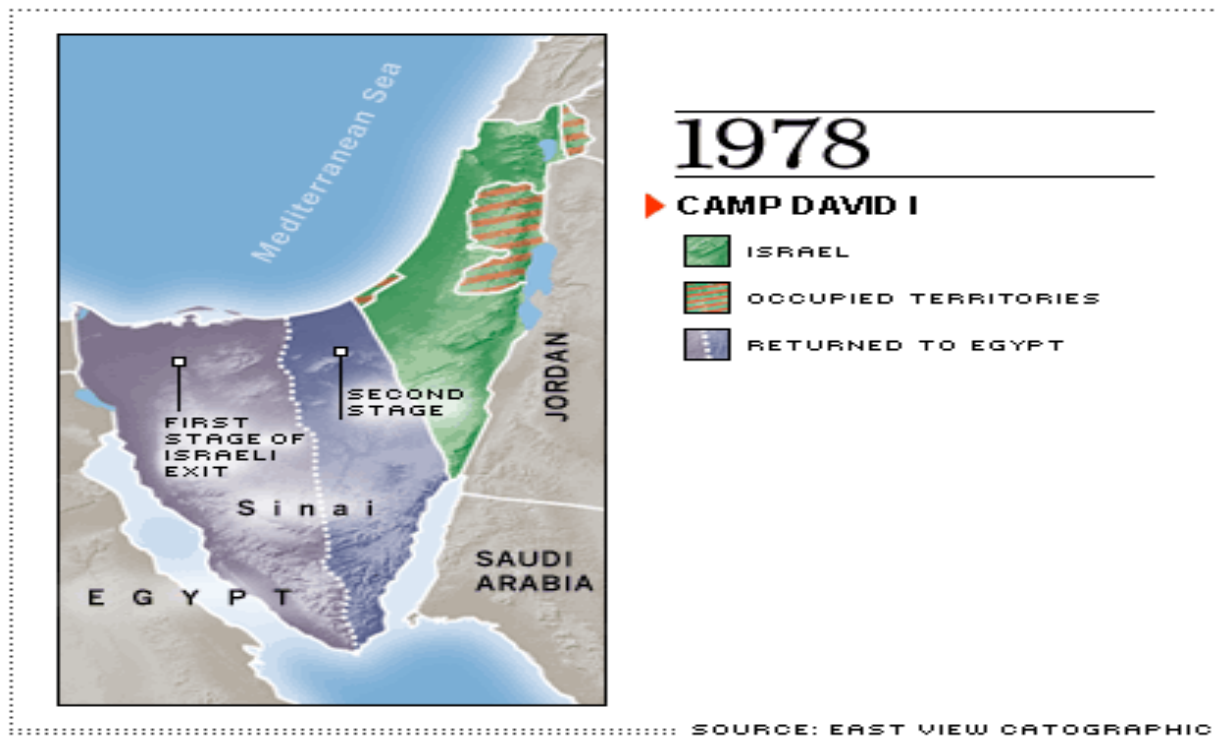
1949 SAVAŞI

1967 SAVAŞI

1978- CAMP DAVID

ÖZGEÇMİŞ

Zuhal ÇALIK, 15 A ustos 1985 yılında Konya'da do du. İlkö renimine stanbul'da ba layıp daha sonra orta ve lise e itimini Kocaeli'nde tamamladı. 2003-2004 E itim Ö retim yılında Kocaeli Üniversitesi ktisadi ve dari Bilimler Fakültesi Uluslararası li kiler Bölümü'nde lisans e itimine ba ladı. 2006-2007 E itim Ö retim yılında mezun oldu. 2007- 2008 E itim Ö retim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası li kiler Bölümü'nde yüksek lisans e itimine ba ladı.

ÇALIK, ngilizce bilmektedir.